

**Національна академія правових наук України
Науково-дослідний інститут правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого**

**АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ
ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 14 листопада 2014 р.)

**АКТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПРАВОВОГО
ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ
И ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ**

Материалы Всеукраинской научно-практической конференции
(г. Харьков, 14 ноября 2014 г.)

Харків
«Право»
2014

Редакційна колегія:

С. М. Прилипка – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України; *Ю. Є. Атаманова* – доктор юридичних наук, доцент; *С. В. Глібко* – кандидат юридичних наук, доцент; *К. В. Єфремова* – кандидат юридичних наук

Актуальні напрями правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 14 листопада 2014 р. / редкол.: С. М. Прилипка, Ю. Є. Атаманова, С. В. Глібко, К. В. Єфремова ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ прав. забезпечення інновац. розвитку НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2014. – 212 с.

ISBN 978-966-458-733-1

У збірнику подається стислий виклад доповідей і повідомлень науковців і викладачів наукових та освітніх закладів, а також практичних працівників на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні напрями правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики в Україні», яку було проведено Національного академією правових наук України спільно з Науково-дослідним інститутом правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, Національним юридичним університетом ім. Ярослава Мудрого 14 листопада 2014 року у м. Харкові.

Конференція проводилась з метою обміну практичними і теоретичними напрацюваннями в галузі правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики й підготовки рекомендацій учасників конференції щодо удосконалення діючого законодавства у сфері інновацій та інвестицій.

Збірник буде цікавим для науковців, аспірантів, студентів, та усім тим, хто цікавиться проблемами правового забезпечення інноваційного розвитку Української держави.

УДК 346.543(477)
ББК 67.9(4УКР)303.3

ISBN 978-966-458-733-1

- © Національна академія правових наук України, 2014
- © НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, 2014
- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2014
- © Видавництво «Право», 2014

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

I

Концептуальні засади правового забезпечення інноваційної політики України в контексті Європейської інтеграції

1. Адамюк Д. І. Інноваційний імпульс для суб'єктів господарювання.....	7
2. Білоусов Є. М. – Деякі аспекти побудови національної інноваційної системи в контексті забезпечення економічної безпеки держави	9
3. Бредіхіна В. Л. – Правове забезпечення екологічної безпеки у сфері реалізації інноваційної політики	14
4. Водовозов Є. Н. – Напрями правового забезпечення реструктуризації підприємств ЖКГ	17
5. Гармаш І. М. – Впровадження зарубіжного досвіду ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури в законодавство України.....	20
6. Гончаренко О. А. – «Горизонт-2020» – нова рамкова програма ЄС та перспективи її впровадження в Україні.....	23
7. Денисов А. І. – Окремі питання розвитку інноваційного законодавства України	27
8. Єфремова К. В. – Державна політика в сфері електронного бізнесу в Україні.....	30
9. Задихайло Д. В. – Сучасні господарсько-правові проблеми формування та реалізації інноваційної політики держави.....	33
10. Палант А. Ю. – Создание единой системы учета пассажиров льготных категорий, использующих общественный транспорт в Украине	37
11. Пашков В. М. – Інноваційна діяльність на ринку лікарських засобів.....	40
12. Пащенко О. О. – Соціальна обумовленість кримінально-правової охорони інноваційної та інвестиційної діяльності в Україні.....	43
13. Погрібний Д. І. – Визначення ролі ТНК як суб'єктів інноваційного розвитку в світовій економіці	46
14. Семенишин А. В. – Господарсько-правові засади активізації інноваційних механізмів в контексті реформування ОПК України	49
15. Шевченко Л. С. – Сучасні інтеграційні процеси у сфері інноваційної діяльності	53

II

Дослідження проблем правового забезпечення інвестування інноваційної діяльності

16. Бойчук Р. П. – Проблеми визначення правового статусу іноземного інвестора.....	56
17. Борисов І. В. – Товариства взаємного страхування – складова фінансового ринку України.....	60
18. Бударна В. О. – Господарсько-правовий механізм інвестиційного забезпечення національної економіки.....	64
19. Глібко С. В. – Проблеми господарсько-правового регулювання інвестиційної діяльності банків.....	68
20. Давиденко Д. О. – Особливості нормативного забезпечення інвестиційної політики Європейського Союзу для сфери житлової нерухомості.....	71
21. Кудрявцева В. В. – Інвестиційний ринок як система господарських правовідносин.....	73
22. Стадник К. О. – Концентрація капіталу як умова інноваційного розвитку вітчизняної економіки.....	78
23. Токарєва К. О. – Державний інноваційний фонд у складі спеціального фонду бюджету: проблеми і перспективи правового регулювання.....	80
24. Уркевич В. Ю. – Правові питання розвитку виробництва у світлі Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.....	83
25. Федоров Г. О. – Зарубіжний досвід щодо ефективного залучення іноземних інвестицій в країну.....	86
26. Чубенко В. А. – Деякі питання правового регулювання платіжних умов зовнішньоторговельних контрактів за участю українських суб'єктів господарювання.....	90

III

Економічні, соціальні реформи, реформа вищої освіти в Україні, їх галузеве забезпечення (господарське, трудове, цивільне, екологічне, аграрне, земельне, корпоративне право)

27. Адаменко М. І – Недоліки Кодексу цивільного захисту України.....	94
28. Андрющенко К. М. – Тенденції розвитку загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків.....	96

29. Аркатов Я. А. Міжнародно-правові стандарти загальнообов'язкового медичного страхування.....	98
30. Атаманова Ю. Є. Реформування системи підготовки наукових кадрів в контексті нового Закону України «Про вищу освіту».....	101
31. Бережна К. І. – Окремі питання щодо рівності прав і можливостей працівників	104
32. Бойчук Н. Р. – Проблеми становлення інституту поглинання у праві України	107
33. Булижин І. В. – Досвід реформи банкрутства в Китаї	110
34. Васильченко С. В. – Особливості застосування штрафних санкцій у господарській діяльності	113
35. Внукова Н. М., Пивоваров В. М. – Особливості реформування підготовки кандидатів наук (докторів філософії)	115
36. Возна В. О. – Основні напрями законодавчого забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування	119
37. Вороніна І. С. – Удосконалення роботи Центрального формулярного комітету МОЗ України і Державного формуляру лікарських засобів як фактор забезпечення інноваційних процесів у фармацевтичній галузі	122
38. Гетьман А. П. – Теорія юридичної відповідальності в сучасному екологічному законодавстві	125
39. Дмитрик О. О. – Деякі проблеми реалізації положень Закону України «Про вищу освіту» щодо фінансової автономії вищих навчальних закладів.....	128
40. Дорогих С. О. – Інтеграція правових ресурсів парламенту України в Європейський інформаційний простір.....	130
41. Єгоров Є. С. – Проблема організації нормування науково-дослідної роботи.....	133
42. Єгорова Т. П. – Реформування лісової галузі як нагальна проблема Українського державотворення.....	136
43. Калініченко А. І. – Шлях адаптації митного законодавства України до законодавства Європейського Союзу.....	139
44. Касмініна О. О. – Щодо статусу небанківських установ при наданні фінансових кредитів	142
45. Клімова Г. П. – Підвищення якості освіти – пріоритетний напрямок реформування вищої школи України	145
46. Клименко А. Л. – Щодо реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення	148
47. Кобильнік Д. А. – Деякі проблемні аспекти реалізації статті 70 Закону України «Про вищу освіту».....	151
48. Колесніков О. А. – Регуляторна політика держави в умовах соціально-економічної кризи. Господарсько-правовий аспект.....	153

49. Котенко А. М. – Проблеми уніфікації норм Закону України «Про вищу освіту» і Бюджетного кодексу України	157
50. Кузьміна М. М. – Особливості правового регулювання окремих об'єктів альтернативної енергетики	159
51. Макух О. В. – Сталий фонд державного чи комунального вищого навчального закладу: проблеми функціонування.....	161
52. Мілаш В. С. – Укладення господарських договорів в мережі Інтернет: окремі аспекти чинності.....	164
53. Новіков Є. А. – Сучасна інноваційна політика Індії: ключові аспекти.....	167
54. Онисків І. О. – Окремі питання застосування адміністративно-господарських санкцій до компаній з управління активами.....	169
55. Палант Д. О. – Застосування системи глобального позиціонування транспортної логістики в Україні та забезпечення її на правовому рівні	172
56. Прудников Я. В. – Загальна характеристика лізингу як фінансової послуги	175
57. Семенова А. В. – Міжнародні стандарти щодо загальнообов'язкового медичного страхування	178
58. Семенова М. В. – Щодо правової термінології в туристичній діяльності	181
59. Спасибо И. А. – Приобретение права собственности на движимое имущество (товар) в сети Internet физическим лицом	185
60. Тетерятник Б. С. – До питання необхідності запровадження правового регулювання електронного бізнесу в Україні	187
61. Череповський Є. В. – Правове забезпечення реалізації галузевої промислової політики держави.....	190
62. Черняєва Д. О. – Державне стимулювання розвитку наукової та науково-технічної діяльності в Україні	193
63. Честа Д. О. – Деякі питання щодо порядку звільнення працівників у разі ліквідації підприємства	196
64. Чуйко Л. А. – Напрямки удосконалення законодавчого регулювання майнових прав на земельну ділянку.....	198
65. Шишка Р. Б. – Подолання піратства у мережі Інтернет.....	202
66. Якубівський І. Є. – Об'єкти цивільних правовідносин у сфері трансферу технологій.....	204
67. Янишен Б. В. – До питання історії розвитку та застосування угод про розподіл продукції.....	208

Концептуальні засади правового забезпечення інноваційної політики України в контексті Європейської інтеграції

Д. І. Адамюк

ІННОВАЦІЙНИЙ ІМПУЛЬС ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Через три роки на повну запрацює Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», прийнятий 1 липня 2014 року Верховною Радою України. Спробуємо розібратись, які позитивні зрушення започатковує новий закон для суб'єктів господарювання.

Одним з напрямків надання державної допомоги визначається допомога на проведення наукових досліджень, технічний розвиток та інноваційну діяльність. Розроблений відповідно до норм права ЄС та узагальнюючи досвід, закон вводить контроль за наданням такої допомоги суб'єктам господарювання у спосіб, який не призводить до негативних наслідків для конкуренції, зокрема, її усунення, обмеження чи спотворення.

Законом визначається, що державна допомога суб'єктам господарювання являє собою підтримку у будь-якій формі суб'єктам господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності.

Дія закону поширюється на будь-яку підтримку суб'єктам господарювання надавачами державної допомоги за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів для виробництва товарів або провадження окремих видів господарської діяльності, крім окремих випадків. Державна допомога полягає у передачі ресурсів держави чи місцевих ресурсів окремим суб'єктам господарювання, а також у втратах доходів відповідних бюджетів.

Державна допомога може реалізовуватися у таких формах: надання субсидій та грантів; дотацій; податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів; списання боргів, включно із заборгованістю за надані державні послуги, списання штрафних санкцій, компенсація збитків суб'єктам господарювання; надання гарантій, кредитів на пільгових умовах, обслуговування кредитів за пільговими тари-

фами; зменшення фінансових зобов'язань суб'єктів господарювання перед фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування; продаж державного майна за цінами, нижче ринкових; збільшення державної частки в статутному капіталі суб'єктів господарювання або збільшення вартості державної частки на умовах, неприйнятних для приватних інвесторів.

В цілому, механізми, передбачені в законі мають на меті забезпечити чесні правила для отримання допомоги від держави. Це має як привабити іноземних інвесторів, так і заохотити малі та середні підприємства України розвиватися.

Після прийняття закону залишається необхідність розробки підзаконних нормативно-правових актів з метою здійснення моніторингу державної допомоги на центральному та регіональному рівнях, складення та ведення реєстру, запровадження системи контролю за впливом державної допомоги на конкуренцію, критеріїв щодо групових виключень. Крім того, усі процедурні питання щодо надання, оцінки та звітності будуть урегульовані підзаконними актами.

Однією з головних новел закону є поняття незначної допомоги, що дозволяє надавати субсидії обмеженого розміру малим та середнім підприємствам дуже швидко, без повідомлення уповноваженого органу та необхідності розпочинати адміністративну процедуру, сукупний розмір якої протягом трьох років не повинен перевищувати два мільйони п'ятсот тисяч гривень, що відповідає граничному показнику у розмірі 200000 €, визначеному у законодавстві ЄС та проекті Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Слід відзначити, що вказаний Закон можна віднести скоріш до рамкових, який визначає інституційні, правові та організаційні засади функціонування прозорої системи державної допомоги та вирішує деякі процедурні питання щодо отримання такої державної допомоги, будь-яких секторальних, чи конкретних пільг він не передбачає, оскільки останні будуть надаватись тільки за поданням надавачів після проходження певної процедури перевірки.

Які ж переваги отримали малі та середні підприємства від прийняття цього закону? Насамперед це прозорість надання державної допомоги, що стане одним із засобів боротьби з корупційними схемами. Адже надавачі допомоги, тобто органи державної влади, а також юридичні особи, що діють від їх імені, уповноважені розпоряджатися ресурсами країни чи місцевими ресурсами й ініціюють та/або надають державну допомогу, повинні будуть повідомляти про відповідний намір Антимонопольний комітет. Останній у свою чергу перевірятиме такі схеми та програми й виноситиме рішення

щодо допустимості державної допомоги (відповідно до ст.ст.6–8 Закону). У випадку, якщо державна допомога буде визнана недопустимою, вона підлягатиме поверненню, порядок якого встановить КМУ.

Від таких заходів підвищуватиметься рівень конкуренції. Адже за наявності чесних правил гри на ринку всі суб'єкти господарювання мають рівні можливості для отримання підтримки від держави. Як наслідок, малі та середні підприємства матимуть більше шансів одержати державну допомогу, уникаючи бюрократичного свавілля. Але відповідно до ст.2 Закону державна допомога вважається несумісною з конкуренцією, якщо іншого не визначено законом. У розд.2 Закону містяться положення, якими визначено, яка саме допомога є сумісною/може вважатися сумісною з правилами конкуренції.

Крім того, малі та середні підприємства зможуть отримувати будь-яку допомогу, дозволена відповідно до правил. А щодо допомоги, яку можуть отримувати й великі підприємства, передбачено: її обсяги для суб'єктів малого та середнього бізнесу повинні бути більшими. Механізми, закладені в законі, покликані забезпечити чесні правила гри на ринку.

Маємо надію, що зазначений не залишиться гарною ініціативою, а дозволить реально реформувати систему державної допомоги у найбільш ефективний спосіб з урахуванням міжнародного досвіду з прозорістю щодо надання та використання державної допомоги.

Адамюк Денис Іванович – старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

Є. М. Білоусов

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Досвід економічного зростання розвинених країн показує, що найбільший успіх ними було досягнуто при вкладенні інвестицій в освоєння нових технологій, модернізація інноваційної сфери. Одним із найголовніших джерел сучасного економічного зростання є науково-технічний прогрес, на його частку в розвинених країнах доводиться від 70 до 90% приросту ВВП. Недооцінка цього положення в нашій практиці породжує небезпеку підривання економічної безпеки держави як основи самостійного і стійкого роз-

витку України, зокрема, і національної безпеки держави в цілому. Тому реалізація національних інтересів і забезпечення економічної безпеки України можливе тільки на основі динамічного й стійкого зростання економіки взагалі, розвитку інноваційної сфери зокрема, що зможе забезпечити гідний рівень і якість життя населення та гарантувати соціально-економічну і політичну стабільність суспільства.

Для реалізації завдань забезпечення економічної безпеки держави потрібні відповідні ресурси, що ставить певні вимоги до темпів зростання як економіки в цілому, так й її основних галузей. Якщо для виходу на необхідний обсяг інвестиційних ресурсів найближчим часом нижньою бажаною межею в умовах, у яких на даний час перебуває економіка нашої держави, може стати підтримка темпів зростання ВВП на рівні 4,5–5% в рік, то це означає, що не меншими темпами повинно рости і промислове виробництво, науково-технічна, інноваційна сфери. Тільки за таких умов зростання можливо створити підґрунтя для вирішення найважливіших проблем середньострокового періоду розвитку економіки держави, що пов'язується із стійким забезпеченням належного рівня економічної безпеки держави.

Серед чинників, що негативно впливають на забезпечення економічної безпеки держави в інноваційній сфері слід виділити наступні:

посилення тенденцій витіснення з внутрішнього ринку вітчизняних товарів імпортом. Таке положення встановлює сильну залежність внутрішнього споживчого ринку від імпорту і являє загрозу економічній безпеці держави;

фізичний і моральний знос основних виробничих фондів; погіршення стану мінерально-сировинної бази; дефіцит кваліфікованої робочої сили і фахівців різного профілю, особливо в галузях і виробництвах, що використовують для випуску конкурентоспроможної продукції передові технології;

відсутність дієвого правового механізму забезпечення інноваційних відносин, особливо в частині створення чіткої системи нормативних координат щодо цієї сфери: прогалини в законодавстві, колізії правових норм, надмірна розгалуженість системи правового регулювання інноваційних відносин – все це суттєво впливає й на стан забезпечення економічної безпеки держави в цілому.

Важливою передумовою покращення сучасного стану розвитку економіки та підтримання економічної безпеки держави є забезпечення впровадження в зазначені сфери інноваційних продуктів та новітніх технологій. З цією метою необхідне підтримання відповідного рівня інвестицій та належне нормативно – правового регулювання цієї царини.

Указані чинники посилюють структурні диспропорції в промисловості, негативним чином позначаються на темпах зростання виробництва і його ефективності і, зрештою, на економічній безпеці держави.

Національні інтереси України в умовах сьогодення вимагають рішучих дій зі створення надійної і ефективної системи організаційно-правових, економічних і соціальних механізмів захисту, відтворення і збереження вітчизняного науково-технічного і технологічного потенціалу і, у кінцевому рахунку, досягнення високого рівня економічної безпеки держави в цілому.

У цілях забезпечення стійкого зростання, підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності потрібні науково обґрунтовані і високоефективні стратегії розвитку галузей економіки з урахуванням їх інноваційної спрямованості, які в подальшому знайдуть своє відображення в системі нормативно – правових актів, що забезпечують дану сферу. При цьому глибоке реформування інноваційної й науково-технічної сфер має бути засновано на поєднанні гнучкого механізму співпраці науковців і законодавця з можливостями розширення самостійності наукового співтовариства щодо вибору напрямів пошуку і джерел фінансування НДДКР.

У цих стратегіях на основі аналізу стану державного регулювання економіки та її потенціалу повинні бути визначені головні напрямки переходу її реального сектору на інноваційний шлях розвитку, що забезпечить підвищення ефективності виробництва і вдосконалення його структури, конкурентоспроможність вітчизняної продукції, у першу чергу, за рахунок упровадження високоефективних науково-технічних розробок і високотехнологічних виробництв.

Перехід до економічного розвитку інноваційного типу вимагає підвищення інвестиційної і інноваційної активності, реалізації конкурентних переваг вітчизняних виробництв, підтримки тих галузей національної економіки, які можуть бути носіями економічного зростання, забезпечення економічної безпеки держави на всіх рівнях суспільного життя.

Для вирішення цього завдання потрібні розробка і реалізація курсу на перетворення вітчизняної науки на діючий національний ресурс оновлення і розвитку України, зміцнення і нарощування її інтелектуального, соціально-економічного і наукового потенціалу.

Заходи по усуненню структурних диспропорцій розвитку економіки і, як наслідок, підвищення її безпеки припускають й здійснення державою комплексу заходів по створенню умов для підвищення технологічного рівня виробництва і конкурентоздатності продукції і активізації інноваційної діяльності. Основними з цих заходів є:

– створення машин і систем машин, за допомогою яких реалізуються сучасні прогресивні ресурсозберігаючі технології і забезпечуються високі якість і споживчі властивості товарів;

– упровадження світових стандартів якості продукції і захисту довкілля, для чого необхідно сформувати програму введення техніко-економічних регламентів на продукцію, що розробляється і випускається, розробити програму використання в промисловості найважливіших стандартів, визначити порядок введення правил Європейської економічної комісії з екологічних нормативів;

– забезпечення пріоритетності державної підтримки наукомістких технологій і стимулювання виробничо-технологічних перетворень. Потрібне розроблення механізмів пайового фінансування (приватно-державне партнерство) високоефективних інноваційних проектів, підтримка і стимулювання інвесторів за рахунок надання гарантійних заставних резервів під реальні активи, розвитку лізингу унікального наукового обладнання;

– виявлення і підтримка технологій, освоєння в виробництві яких забезпечить українським підприємствам конкурентні переваги на світовому ринку за рахунок створення банку цих інноваційних проектів і єдиної національної системи обліку науково-технічних результатів з перспективних напрямів розвитку науки і технологій;

– підтримка, у тому числі державна, малого підприємництва шляхом створення політичних, правових і економічних умов для його поступального розвитку, формування якісного правового середовища, пріоритетний розвиток малих і середніх інноваційних фірм, формування інфраструктури, що забезпечує доступність для суб'єктів малого підприємництва необхідних послуг і ресурсів та ін.;

– створення міждержавних ФПГ(МФПГ) і транснаціональних ФПГ, що є найпривабливішою формою об'єднання українських і зарубіжних партнерів з коопераційними зв'язками, що склалися, а також участь в їх структурі банківсько-фінансового капіталу, що забезпечить прискорену реалізацію експортоорієнтованих і імпортозамінних проектів, вдосконалення законодавства в цій сфері;

– реструктуризація збиткових секторів промисловості, підвищення дієвості інституту банкрутства, вирішення проблем монопрофільних міст;

– організаційно-управлінська реструктуризація, в рамках якої належить визначити правовий статус і правила правового регулювання, порядок і умови створення діяльності холдингів і інших інтегрованих структур і т.п.

У частині вдосконалення державної політики інвестування в промисловість і науково-технічну сфери економіки потрібні також:

– переорієнтація банківської системи на кредитування реального сектору економіки, поетапне зниження ставки рефінансування Національним банком України;

– перехід на міжнародну систему бухгалтерського обліку, вдосконалення методів оцінки основних фондів, амортизаційної політики, правил інвестиційних конкурсів, методів патентного захисту і охорони прав інтелектуальної власності;

– створення спеціальних економічних зон в цілях розробки і освоєння у виробництві ефективних технологій і нової конкурентоздатної вітчизняної продукції. Для цього знадобиться доопрацювання спеціального законодавства, що діє в цій царині, яке забезпечить якісну нормативну базу створення об'єктів по випуску конкурентоздатної промислової продукції і розробці високоефективних інноваційних проектів в рамках спеціальних економічних зон;

– концентрація державних інвестицій на об'єктах, що забезпечують впровадження нових технологій;

– підвищення рівня координації і якості управління інвестиціями, що реалізуються у рамках адресної інвестиційної програми і державних цільових програм, направлених на підвищення конкурентоспроможності галузей вітчизняної промисловості, забезпечення моніторингу обмеженого числа найбільших будівництв і інвестиційних програм і проектів державної значущості в промисловості і науці;

– удосконалення податкового законодавства і механізмів його застосування в цілях створення вигідних умов для розвитку високотехнологічних напрямів;

– оновлення нормативної бази витрачання бюджетних коштів. Причому у Бюджетному кодексі України слід передбачити вираховування потреби в маневрі ресурсами і гнучкому поєднанні бюджетних і позабюджетних джерел, з яких фінансуються установи науково-освітньої сфери.

Таким чином, перехід української економіки на інноваційний шлях розвитку, ліквідація структурних диспропорцій в галузях економіки, підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності вітчизняної продукції вимагають докорінної ревізії наявних нормативно – правових актів, що забезпечують цю сферу. Саме створення якісної та ефективної системи правового регулювання інноваційної сфери дозволить належним чином забезпечити й суттєво підвищити стан економічної безпеки держави в цілому. Реалізація цих завдань, у першу чергу, пов'язується із стратегічно важливими галузями економіки держави, які потрібно реформувати за допомогою досягнень фундаментальної і прикладної науки.

Білоусов Євген Миколайович – к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

В сучасних умовах розвитку українського суспільства з необхідною актуальністю постають питання підвищення конкурентоспроможності України у світі, можливості здійснення демократичних перетворень, відповідності внутрішньої політики та управлінських рішень загальноприйнятим світовим цінностям, засадам сталого розвитку та об'єктивним вимогам забезпечення екологічної безпеки. Нинішній стан вітчизняної економіки характеризується переважною часткою ресурсо- та енергоємних галузей, антропогенним і техногенним навантаженням на навколишнє природне середовище, що у кілька разів перевищує на сьогодні відповідні показники у розвинутих країнах світу.

У цьому зв'язку з нових позицій відкривається концепція сталого розвитку суспільства, яка визнана «домінантною ідеологією цивілізації у XXI столітті» [1]. Мета її – у досягненні гармонічної взаємодії і рівності трьох складових розвитку – економічної, екологічної та соціальної, коли одночасно задовольняються зростаючі матеріальні і духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно безпечне господарювання і високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища.

Серед шляхів вирішення зазначених питань на сучасному етапі необхідними вбачаються дві взаємообумовлені головні тенденції. Сутністю однієї є перехід всієї системи господарювання на принципи, що відповідають завданню охорони довкілля та відновлення його окремих компонентів. Це обумовлює інтеграцію екологічної політики до галузевих політик; посилення ролі екологічного управління в системі державного управління в Україні; екологізацію окремих галузей національної економіки, що передбачає обов'язкове врахування екологічної складової при складанні стратегій, планів і програм розвитку України, неухильне і послідовне впровадження еколого-правових норм, стандартів, імперативів в організацію господарчої діяльності. Така постановка питання означає радикальну оптимізацію користування природними ресурсами під час господарської діяльності та споживання, виробництво таких пріоритетів розвитку, що органічно поєднують фінансову результативність цієї діяльності з її екологічними досягненнями [2, с.78].

Друга тенденція пов'язана безпосередньо зі створенням науково-технічного потенціалу природоохоронної та іншої діяльності та передбачає певні інноваційні перетворення в цій сфері, а саме: переорієнтацію вітчизняного господарства на енергозберігаючу техніку, пошук альтернативних відновлювальних джерел енергії, технічне переоснащення, розробку енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій, маловідходних, безвідходних та екологічно безпечних технологічних процесів, впровадження інноваційних екологічних проектів тощо. Слід зазначити, що основними засадами державної екологічної політики передбачена державна підтримка та стимулювання вітчизняних суб'єктів господарювання, які здійснюють модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на довкілля [1].

Водночас в процесі впровадження і розвитку новітніх технологій не слід забувати про надзвичайну важливість і обов'язковість дотримання вимог екологічної безпеки на всіх стадіях виробничих, в тому числі й інноваційних проектів, що можуть впливати на довкілля та на здоров'я людини.

У зв'язку з цим особливої еколого-правової уваги потребує сфера реалізації державної інноваційної політики, метою якої є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

Однак, законодавство у сфері впровадження новітніх (інноваційних) технологій не завжди чітко закріплює необхідність дотримання екологічних вимог в цьому процесі. Так, Законом України «Про інноваційну діяльність» (ст.1) встановлюються певні вимоги до інноваційних проектів, відповідної продукції або технології. Зокрема, така продукція має бути реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності або відкриттів. Вона має бути вироблена в Україні вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншою аналогічною продукцією (технологією), представленою на ринку, є конкурентоздатною і має суттєво вищі техніко-економічні показники [3].

Інноваційність (новизна) проектів визначається на підставі проведення наукової або науково-технічної експертизи, основним завданням якої є, між іншим, перевірка відповідності об'єктів експертизи вимогам і нормам чинного законодавства, сучасному рівню наукових і технічних знань, принципам державної науково-технічної політики і, що вкрай важливо, вимогам екологічної безпеки [4]. На жаль, на цьому екологічна складова правового регулювання у царині інноваційної діяльності, як правило, завершується.

Одночасно необхідно звернути увагу, що серед принципів державної інноваційної політики, зазначених у вказаному законі (ст.3), не передбачений принцип відповідності інноваційних проектів або продукції вимогам охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки, що є, на наш погляд, суттєвим упущенням.

Адже цей підхід не співпадає з позицією екологічного законодавства, яке зі свого боку більш наполегливо наголошує на необхідності врахування екологічних вимог в процесі інноваційної діяльності та передбачає обов'язкове забезпечення екологічної безпеки людей, раціональне використання природних ресурсів та додержання нормативів шкідливих впливів на навколишнє природне середовище при проектуванні, розміщенні, введенні в дію нових виробничих чи інших об'єктів, впровадженні нових технологічних процесів та устаткування [5, ст.51]. Відповідний обов'язок щодо дотримання екологічних вимог мають також суб'єкти, що проводять фундаментальні та прикладні, наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи.

Екологічним законодавством запроваджується також попередня оцінка впливу інноваційних проектів та нових технологій на довкілля. Завдання визначення ступеня екологічного ризику від їх застосування та відповідність їх екологічному законодавству покладено на екологічну експертизу [6]. Якщо відкриття, винаходи, застосування нової техніки, імпортного устаткування, технології та системи не відповідають вимогам екологічної безпеки, їх впровадження забороняється з наслідками можливого припинення такої діяльності та застосування юридичної відповідальності.

Все це не можна не враховувати при розробці та реалізації інноваційної політики, державних стратегій, планів і прогнозів на найближчу перспективу, особливо, коли йдеться про порозуміння і єдність в сучасному суспільстві, налагодження дієвих механізмів економічної та екологічної стабільності і зростання потенціалу України як правової держави.

Література:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року [Текст]: Закон України від 21.12.2010 р. №2818 // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – №26. – Ст.218.
2. Васюков Д. О. Екологізація економіки і перехід до сталого розвитку [Текст] / Д. О. Васюков, А. В. Бугаєць, О. А. Будник та ін. // Екологічна безпека. – 2009. – №4. – С.77–83
3. Про інноваційну діяльність [Текст]: Закон України від 04.07.2002 р. №40-ІУ // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – №36. – Ст. 266.

4. Про наукову і науково-технічну експертизу [Текст]: Закон України від 10.02.1995 р. № 51// Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 9. – Ст. 56.

5. Про охорону навколишнього природного середовища [Текст]: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264 // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546

6. Про екологічну експертизу [Текст] : Закон України від 09.02.1995 р. № 45 // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 8. – Ст. 54.

Бредіхіна Вікторія Леонідівна – к.ю.н., доцент кафедри екологічного права, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, доцент

Є. Н. Водовозов

НАПРЯМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЖКГ

Об'єктивною умовою реалізації будь-яких перетворень, тим більше таких значущих, як реформування галузі і реструктуризація підприємств сфери ЖКГ, є техніко-економічне обґрунтування та закріплення них на правовому рівні. Це є вихідним моментом по відношенню до прийняття будь-яких управлінських та інвестиційних рішень, планування і економічного регулювання діяльності підприємств і традиційно включає у себе визначення прогнозних результатів і ефективності трансформаційних перетворень.

З метою пошуку методичних рекомендацій щодо оцінки процесів реструктуризації підприємств ЖКГ нами було проведено аналіз існуючого методико-аналітичного та правового забезпечення трансформаційних процесів у даному секторі економіки. Вивчення робіт вчених і практиків в області економіки і права галузі показує, що питання методики і організації економічної оцінки процесів реструктуризації підприємств ЖКГ не знаходять широкого висвітлення в спеціальній літературі [1–5]. Методико-аналітичне та правове забезпечення оцінки цих процесів знаходиться на стадії пошуку. Особливо це відчувається на якості аналітичної бази оцінки результатів процесів реструктуризації комунальних підприємств, яка представлена різноманітними одиничними узагальнюючими показниками, що, як правило, не відображені у існуючому законодавстві. У теперішній час необхідно враховувати особливості цього сектору державного господарства, який починає працювати в умовах реформування власності і має практично монопольний характер, заснований на комунальній власності, і соціальну спря-

мованість на задоволення населення життєзабезпечуючими послугами, пов'язаними з якістю, комфортністю життя та економічністю.

Разом з цим, слід підкреслити, що аналітична та юридична база реформування галузі вже почала формуватися на макрорівні. Так, у програмних документах інструментів реформування даного сектору економіки проектом загальнодержавної програми ЖКГ задекларовано систему макроекономічних індикаторів, яка характеризує діяльність галузі у цілому [6]. У якості цих індикаторів в доповіді запропоновано розглядати дві групи показників:

– *показники змісту трансформаційних процесів*: середні рівні реструктуризації та приватизації підприємств, децентралізація управління, залучення приватного сектору у сферу надання житлово-комунальних послуг, впровадження політики тарифного регулювання та ін.;

– *показники результатів реформування*: середні темпи приросту обсягів житлово-комунальних послуг, інвестицій у галузь, споживання енергоносіїв, надходження в державний бюджет від підприємств галузі, відсутність боргів державного та місцевого бюджетів, боргів по заробітній платні, необхідних субвенцій місцевим бюджетам на оплату населенню пільг та субсидій; забезпеченість населення послугами, оплата послуг споживачами, покриття діючими тарифами витрат підприємств та ін.

Наведені показники характеризують політику державного регулювання, соціального захисту населення, ціноутворення і дозволяють оцінювати відносну швидкість змін у результаті виконання заходів програми реформування ЖКГ. Однак показники, які відображують ефективність та доцільність процесів реструктуризації підприємств цієї галузі, окремо не виділені. Це обумовлює необхідність формування аналітичної й юридичної бази та принципової методики оцінки процесів реструктуризації підприємств ЖКГ, які б дозволяли враховувати особливості цього сектору народного господарства.

Для формування методико-аналітичної та правової бази оцінки трансформаційних процесів на комунальних підприємствах нами було проведено аналіз теоретичних досягнень з питань узагальненої оцінки процесів реструктуризації підприємств без галузевої ознаки та резервів їх підвищення. Оцінку процесів реструктуризації у більшості випадків рекомендується проводити шляхом визначення змін в показниках господарської діяльності підрозділів та підприємства в цілому, а також порівняння показників ефективності до та після реструктуризації.

На основі змін основних статей витрат і цін реалізації послуг, які впливають на прибутковість роботи підприємств, пропонується визначати і сукупність економічних та соціальних результатів реструктуризації, а саме:

– додатковий прибуток від складових процесу реструктуризації (поліпшення структури активів, комерціалізації розрахунків тощо);

- доходи від суборенди;
- соціальні результати: додаткова зайнятість, збереження соціально значущого виробництва та ін.

З точки зору визначення прибутковості підприємств безумовним результатом їх діяльності є поліпшення поточних фінансових показників, підписання довгострокових контрактів, знаходження стратегічного партнера або входження в стратегічні альянси. Тому для оцінки процесів реструктуризації у багатьох випадках використовують показники фінансових результатів діяльності підприємства.

Відсутність наукової визначеності системи показників частково була компенсована практичним досвідом, коли у більшості випадків оцінка процесів реструктуризації зводилася до порівняння показників ефективності діяльності підприємств до та після реструктуризації. Разом з тим, така оцінка не підтверджує можливості повної реалізації резервів, які могли б бути задіяні в реструктуризаційних процесах, не дає змоги оцінити ефективність витрачених коштів і часу на проведення реструктуризації та не слугує базою, в тому числі і правовою, для розробки стратегії подальшого розвитку підприємства.

Загальнення існуючих пропозицій по оцінці результатів реструктуризації дозволяє стверджувати, що принципи формування системи показників оцінки процесів реструктуризації недостатньо чітко обґрунтовані. Для визначеності наукової класифікації показників потрібне проведення подальшого наукового пошуку.

Мета створення системи показників – забезпечення бази для розробки нормативно закріпленої на державному рівні Програми і проведення моніторингу протікання процесів реструктуризації та оцінки їх кінцевих результатів. В доповіді у складі показників розглядається чотири групи, а саме: показники рівня якості послуг, якості процесів, якості функцій та показники результатів діяльності Корпорації «Укрелектротранс».

Література:

1. Виленский П. Л., Лившиц В. М., Смоляк С. А. Оценка эффективности инвестиционных проектов: теория и практика: Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2002. – 104 с.

2. Крамаренко Г. О. Організаційно-економічний механізм управління житлово-комунальним комплексом. Автореферат на здобуття наук. ступеню д.е.н. за спеціальністю 08.06.01 – Економіка підприємства і організація виробництва. – Донецьк: Інститут економіки промисловості НАН України, 1998. – 36 с.

3. Ойхман Е. Г., Попов Э. В. Реинжиниринг бизнеса. – М.: Финансы и статистика, 2007. – 118 с.

4. Онищук Г. Житлово-комунальна реформа – основа соціально-економічного розвитку населених пунктів // Схід. – 2001. – № 5. – С. 28–32.

5. Сидорова А. В. Методи аналізу і прогнозування розвитку підприємств сфери послуг. Автореферат к.е.н – Донецьк: Донецький національний університет. – 2003. – 21 с.

6. Аистова М. Д. Реструктуризация предприятий: вопросы управления. Стратегии, координация структурных параметров, снижение сопротивления преобразования. – М.: Альпина Пабlishер, 2012. – 287 с.

Водовозов Євген Наумович – директор Департаменту інноваційного розвитку промисловості та транспортної інфраструктури Харківської облдержадміністрації

І. М. Гармаш

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ ІЗ СТВОРЕННЯМ ОБ'ЄКТІВ АРХІТЕКТУРИ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Сьогодні в Україні господарська діяльність у будівельній галузі набуває все більшого розмаху, а тому недостатнє законодавче визначення процедури, умов та категорій для об'єктів архітектури, може призвести, на нашу думку, до погіршення стану безпеки у вказаній сфері. Від правового регулювання ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури, залежить ефективна та безпечна забудова територій, належне проектування об'єктів житлового та нежитлового фондів, забезпечення відповідності об'єктів будівництва державним стандартам та нормам, а тому проблема ліцензійних процедур та класифікації будівель за складністю набуває важливості для все більшого кола суб'єктів.

Станом на сьогодні процедура ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури врегульована такими основними нормативно – правовими актами:

1. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000р. № 1775-III ;

2. Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999р. №687-XIV;

3. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011р. №3038-VI;

4. Постанова КМУ «Про ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури» №1396 від 05.12.2007р;

5. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку віднесення об'єктів будівництва до IV і V категорій складності» №557 від 27.04.2011р.;

6. Наказ Міністерства регіонального розвитку та будівництва України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності у будівництві, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури» №47 від 27.01.2009р.

Пунктом 11 статті 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» передбачено, що відповідно до спеціальних законів ліцензуванню, серед інших видів господарської діяльності, підлягає в тому числі й будівельна.

Статтею 17 Закону України «Про архітектурну діяльність» зазначено, що органом ліцензування є орган державного архітектурно – будівельного контролю, а сам порядок видачі відповідних ліцензій визначається Кабінетом Міністрів України.

Згідно Наказу Міністерства регіонального розвитку та будівництва України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності у будівництві, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури» №47 від 27.01.2009р. ліцензуванню підлягає господарська діяльність за такими видами:

1. вишукувальні роботи для будівництва;
2. розроблення містобудівної документації;
3. проектування об'єктів архітектури;
4. будівельні та монтажні роботи;
5. монтаж інженерних мереж;
6. будівництво транспортних споруд;
7. інжинірингова діяльність у сфері будівництва.

Згідно пп. 1, 2 «Порядку ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури» ліцензуванню підлягає господарська діяльність, пов'язана з будівництвом об'єкта архітектури, який за складністю архітектурно-будівельного рішення та (або) інженерного обладнання належить до IV і V категорії.

Окремо необхідно проаналізувати, на нашу думку, положення статті 16–1 Закону України «Про архітектурну діяльність», де міститься норма стосовно

саморегульованих організацій у сфері архітектурної діяльності, де зазначено, що на території України може діяти вказаний вид організацій, які являють собою неприбуткові добровільні об'єднання фізичних та юридичних осіб, що провадять підприємницьку та професійну діяльність у даній сфері.

Згідно з частиною 4 вказаної статті саморегульованим організаціям можуть бути делеговані повноваження центрального органу державної влади та вони, зокрема, можуть бути залучені до процедури видачі ліцензій членам саморегульованої організації на здійснення господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури.

Слід зазначити, що для провідних країн світу характерним до компетенції саморегульованих організацій у будівельній сфері було віднесено видачу ліцензій для здійснення господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури. Так, наприклад, у Російській Федерації з 2008 року було розпочато процес створення моделі саморегулювання будівельної діяльності, яка за своєю суттю є досить складним явищем, однак її поява дозволила вирішити низку важливих питань. По-перше, зменшити надмірне втручання держави в економіку взагалі та в будівництво, зокрема. По-друге, забезпечити встановлення суб'єктами господарювання конкретних обмежень для себе без будь-якого зовнішнього спонукання до цього, що дозволить добровільне дотримання всіма суб'єктами – членами саморегульованої організації вказаних правил. Та, по-третє, одним із найпозитивніших зрушень було переведення ліцензійних процедур з виключно державного рівня на локальний – до саморегульованих організацій.

При цьому були висунуті конструктивні пропозиції, спрямовані на підвищення практичної ефективності цього інституту. Зокрема, було запропоновано створити саморегульовані організації з сертифікаційною системою менеджменту якості будівельних послуг. Також пропонувалося ввести обов'язкове страхування будівельної діяльності.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, слід визнати, що, незважаючи на велику кількість нормативно – правових актів, що регулюють сферу ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури, в чинній законодавчій базі існує чимало прогалин. Найбільш значущою та нагальною проблемою є питання ліцензування різних за категорією об'єктів будівництва Постановою Кабінету Міністрів України «Порядку ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури» не передбачено ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів будівництва, віднесених до I–III категорій складності, а також той факт, що норми стандарту ДСТУ – Н Б В.1.2–16:2013 «Визначення класу наслідків (відповідальності) та категорії склад-

ності об'єктів будівництва» не містять винятків, окрім як за критерієм суспільної небезпеки об'єкту будівництва, із чого слідує, що такі об'єкти як, наприклад, дитячі садки, спеціалізовані школи, середні навчальні заклади не підлягають обов'язковому державному обстеженню, оскільки належать до III категорії складності. Не менш значущою проблемою в Україні є тривале надмірне втручання держави в усі сфери економіки, у тому числі й до будівельного сектору. Вище вже згадувалося про позитивний зарубіжний досвід у створенні саморегульованих організацій, що дозволило провести в цих країнах помітну децентралізацію даної галузі. Але вказані проблеми є лише верхівкою айсбергу.

Видається за необхідне продовження досліджень у сфері ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури та проведення в Україні на їх основі відповідного реформування.

*Гармаш Інна Миколаївна – молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

О. А. Гончаренко

«ГОРИЗОНТ-2020»-НОВА РАМКОВА ПРОГРАМА ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Політика Європейського Союзу в науково-технічній та інноваційній сферах реалізується в рамках діяльності Європейської Комісії, яка проводить політику вирівнювання рівнів технологічного і наукового розвитку кожної з країн співтовариства, а також заохочує брати участь у своїх рамкових науково-технічних програмах.

Термін «рамкова програма» був використаний для позначення комплексної єдиної системи фінансування Європейською Комісією скоординованих загальноєвропейських актуальних наукових досліджень в межах певного періоду та рекомендований для застосування й затверджений на Римській зустрічі на вищому рівні провідних європейських країн у 1983р. З цього моменту було реалізовано сім рамкових програм, які розроблялись Європейською Комісією з подальшим розглядом та затвердженням їх Радою і Парламентом ЄС у формі законодавчих рішень ЄС.

У 2014 році на зміну Сьомій рамковій програмі ЄС та для виконання завдань програми «Європа-2020» прийшла нова програма з наукових досліджень і інновацій «Горизонт 2020», яка призначена акумулювати все фі-

нансування досліджень та інновацій в ЄС. Тому нова програма об'єднала Рамкову програму з науково-технологічного розвитку ЄС, Рамкову програму розвитку конкурентоспроможності і інновацій та Європейський інститут інновацій і технологій.

Бюджет програми на 2014–2020 рр. визначений у розмірі 70 млрд. євро. Вперше в рамковій програмі «Горизонт 2020» Європейська комісія окреслила пріоритетні тематики для виділення фінансування на два роки вперед, що дає науковій і бізнес спільнотам безпрецедентну ясність в розумінні спрямованості наукової політики ЄС. Протягом 2014-15рр. планується виділити понад 15 млрд. євро на фінансування кращих ідей у сфері наукових досліджень та інновацій, з них 2.8 млрд. євро – у 2014р. Зазначене фінансування, що виділяється на перші два роки, покликане сприяти розвитку в Європі економіки, заснованої на наукових знаннях та інноваціях, а також для вирішення питань, що мають значення в житті кожної людини, таких як персоналізована медицина, цифрова безпека, «розумні» міста та ін.

Основними завданнями програми «Горизонт 2020» визначені: – усунення недоліків, виявлених за підсумками оцінки рамкових науково-технологічних програм конкурентоспроможності та інновацій, а також проектів Європейського інституту інновацій та технологій; – розширення участі в програмі певних категорій організацій (наприклад, малих і середніх підприємств) і груп дослідників (наприклад, жінок з нових держав-членів ЄС, а також вчених з третіх країн); – наближення наукових відкриттів до потреб ринку в інноваційній продукції, а також сприяння в пошуку відповідей на глобальні виклики.

Для реалізації зазначених завдань у програмі «Горизонт 2020» сформульовано три основних пріоритетних напрямки, які визначають сфери діяльності, на які розрахована програма: – Передова наука; – Індустріальне лідерство; – Соціальні виклики.

Перший пріоритет – «Передова наука» (бюджет 24,3 млрд євро) націлений на підвищення рівня наукових досліджень в ЄС, забезпечення конкурентоспроможності європейської науки, генерування передових знань для зміцнення позицій Євросоюзу серед провідних наукових держав світу. Завданнями цього пріоритету є: – проведення фундаментальних наукових досліджень по лінії Європейської дослідницької ради; – підтримка розвитку технологій, ноу-хау і технологій майбутнього; – вдосконалення кадрового потенціалу, шляхом надання дослідникам можливостей для навчання та розвитку кар'єри; – надання доступу до дослідницьких інфраструктур. В рамках даного пріоритету на 2014р. виділено 1,7 млрд. євро у вигляді грантів Європейської дослідницької ради для збереження та залучення пе-

редових ідей з усього світу, і 800 млн. євро по лінії стипендій ім. Марі Складовської-Кюрі для молодих дослідників.

Другий пріоритет – «Індустріальне лідерство» (бюджет 17 млрд. євро) сприятиме перетворенню Європи в регіон притягнення інвестицій в області науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), а також залученню інвестицій в ключові промислові технології, зростанню і виведенню на світові ринки європейських компаній, підтримці бізнесу, включаючи малі і середні підприємства та інновації. Цілями пріоритету «Індустріальне лідерство» є: – досягнення лідерства в галузі промислових технологій в сфері інформаційно-комунікаційних технологій, нанотехнологій, нових матеріалів, біотехнологій і космосу; – підтримка інноваційних малих і середніх компаній; – полегшення доступу до управління фінансовими ризиками. В рамках даного пріоритету на 2014 р. виділено 1,8 млрд. євро для фінансування новаторських досліджень в таких областях, як інформаційно-комунікаційні технології (КТ) та наноматеріали, а також сприяння розвитку партнерських відносин між дослідницькими центрами та промисловістю.

Третій пріоритет – «Вирішення соціальних проблем» (бюджет 31 млрд. Євро) націлений на вирішення основних соціальних проблем. Програма об'єднає ресурси і знання в різних наукових областях. Фінансування буде сфокусовано на наступних напрямках: – охорона здоров'я, демографічні зміни і добробут; – безпека продуктів харчування, сільське господарство, морські дослідження та біоекономіка; – екологічно безпечний транспорт; – зміна клімату і раціональне використання ресурсів; – створення інклюзивного та безпечного суспільства.

На даний напрямок виділено 2,8 млрд. євро на 2014 рік для науково-дослідних проектів в таких сферах, як охорона здоров'я, чистий транспорт і продовольча безпека.

Отже, програма «Горизонт 2020» найбільшу увагу приділяє саме реалізації «соціальних проектів». Витрати на них непропорційно зросли, порівняно з іншими програмами, а в бюджеті «Горизонт 2020» вони складають майже 40% (31 млрд.) витрат усього бюджету.

У програму «Горизонт 2020» також увійшли, як зазначалось раніше, Спільний науково-дослідний центр і Європейський інститут інновацій та технологій, які акумулюють найліпші наукові, бізнесові та освітні ресурси для зміцнення інноваційних можливостей Союзу, а також створюють умови для проведення незалежних науково-технічних досліджень для формування, здійснення та моніторингу відповідних політик Євросоюзу. Фінансування зазначених правових установ передбачено 1,9 млрд. євро та 2,7 млрд. євро

відповідно. Програма «Неядерні прями дії Спільного дослідницького центру», розроблена в рамках програми «Горизонт 2020», повинна зробити внесок до всіх пріоритетних напрямків, маючи спеціальну мету забезпечення науково-технічної підтримки політики ЄС. Дослідження та інновації в галузі ядерної енергетики, які підтримуються за Угодою Європейським товариством з атомної енергії («Євроатом»), дозволять Євросоюзу розвивати в інтересах усіх країн-учасниць найбільш передові технології ядерної безпеки, радіаційного захисту та нерозповсюдження ядерної зброї.

Як і в попередніх рамкових програмах, ключовим та пріоритетним елементом програми «Горизонт 2020» залишається міжнародне співробітництво. Ціль такої міжнародної співпраці полягає у посиленні переваг та привабливості ЄС для наукових досліджень, спільній роботі над глобальними проблемами та підтримці зовнішньої політики ЄС.

В сучасних умовах зазначене співробітництво є характерним для всіх основних тенденцій, властивих розвитку європейських країн. Наприклад, наразі все більш очевидною стає необхідність інтернаціоналізації фундаментальної науки. Рішення багатьох проблем вимагає міжнародного об'єднання зусиль, що пов'язано з проведенням відповідних досліджень, використанням дорогого устаткування і взагалі з витратами, недоступними чи неприйнятними для бюджету окремо взятої країни. Цілями європейського наукового співробітництва є також забезпечення доступу до міжнародного фонду знань і вирішення проблем, які через їх загальну для деякої групи країн чи навіть для усього світу значущість, мають потребу в міжнародній координації.

Нова програма пропонує низку заходів, що мають на меті подолання бар'єрів співробітництва – кооперація: 1) між країнами за допомогою створення багатонаціональних консорціумів із залученням дослідників з усіх країн світу; 2) між різними типами організацій – університетами, науковими центрами, комерційними і приватними підприємствами, в тому числі малими, середніми і великими компаніями; 3) між різними дослідними дисциплінами; 4) національними фінансовими фондами, що сприятиме розвитку циркуляції вчених, інформації, знань і технологій.

Новелою для рамкових програм є розподіл країн міжнародного співробітництва на 3 групи: – розвинені країни і країни з економікою, що розвивається (фінансуються на певних умовах); – країни-кандидати для вступу до ЄС і сусідні країни (підлягають автоматичному фінансуванню); – країни, що розвиваються (підлягають автоматичному фінансуванню). Низка країн, яка раніше отримувала автоматичне фінансування по спільним проектам, в рамках програми «Горизонт 2020» не може претендувати на матеріальну допомогу, оскільки переведена до першої групи країн, яка фінансуються на

певних умовах. Це, наприклад, такі країни як: Росія, Мексика, Бразилія. При цьому участь представників зазначених країн, як співвиконавців проектів допускається.

Беручи до уваги, що основний обсяг фінансування досліджень та інновацій надходить від окремих держав-членів ЄС, підкреслюється необхідність встановлення більш тісного зв'язку між національними інструментами, ініціативами бізнесу та новою загальноєвропейською програмою. Це дозволить підвищити результативність субсидованих робіт, а також уникнути дублювання і фрагментарності, скоротити зайві адміністративні бар'єри і спростити конкурсні процедури.

Таким чином, програма «Горизонт 2020» окреслила потребу Європи в розвитку нового підходу до інновацій, що покладається на унікальні європейські цінності. Зазначена програма запроваджує широкий підхід до інновацій, що не обмежується випуском на ринок нової продукції, а охоплює також процеси, системи й підходи, що включають визнання сильних європейських сторін в дизайні, творчості, послугах та робить акцент на значенні соціальних інновацій. Вона дозволить полегшити виконання науково-дослідних та інноваційних робіт та підвищити їхню ефективність, а також, стимулюватиме зростання та більшу зайнятість, зважаючи на величезні виклики, які стоять перед нашими суспільствами.

Для України – програма «Горизонт-2020» може розглядатися як один з інструментів її переходу на якісно новий рівень відносин з ЄС. Вона сприятиме адаптації нашої країни до норм та стандартів ЄС, підвищить мобільність українських експертів, дослідників та освітян на європейському просторі, прискорить європейську інтеграцію.

Гончаренко Олена Андріївна – к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

А. І. Денисов

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

На сучасному етапі економічного розвитку нашої держави все більш важливим стає його інноваційний характер. Причиною цього є необхідність забезпечити інформатизацію економіки, розвиток науково-технічного прогресу та технологічну безпеку, щоб створити можливість для вітчизняного

товаровиробника реалізовувати конкурентоздатні товари. У наш час стрімкого наукового розвитку лише застосування новітніх технологій при виробництві товарів може зберегти та посилити позиції на внутрішньому та міжнародному ринках.

Саме забезпечення інноваційного характеру розвитку державної економіки є головним завданням державної інноваційної політики. Тому вкрай важливим питанням є модернізація вітчизняного інноваційного законодавства. Вбачається корисним кодифікація правових норм, що регулюють правові відносини, пов'язані з веденням інноваційної діяльності. Причиною необхідності кодифікації є негативний характер розпорошення норм права, що регулюють відносини у сфері інновацій по багатьом нормативно-правовим актам. Крім того, кодифікація має на меті забезпечити відповідні господарсько-правові засоби для взаємодії між органами держави та суб'єктів інноваційної діяльності. У 2011 році у місті Харкові робочою групою, створеною за розпорядженням Адміністрації президента України та президії НАНУ під керівництвом А. Гетьмана, було створено проект Інноваційного кодексу України і подано його на розгляд до Адміністрації Президента. Однак, на жаль, Кодекс так і не було прийнято.

Важливою є проблема визначення державної інноваційної політики. Основні напрямки національної політики з питань державної безпеки у науково-технологічній сфері визначені у ЗУ «Про основи національної безпеки України». Крім того, цілі державної політики в науковій і науково-технічній діяльності викладені також у ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність». Хоча в законі прямо про це не говориться, але напрямки державної політики у науково-технологічній сфері можна вважати напрямками державної інноваційної політики. Однак, даний список можна доповнити такими цілями як: забезпечення захисту прав інтелектуальної власності; забезпечення не тільки вільного, а й стабільного розвитку наукової та науково-технічної творчості, тощо.

Крім того, доречно було б законодавчо визначити поняття «державна інноваційна політика», оскільки на даний момент його не існує. Пропонується наступне визначення інноваційної політики держави – це комплекс заходів, задіяних державою, метою яких є спроможність держави забезпечувати: стабільний інноваційний розвиток національних виробників, конкурентоздатність національної економіки завдяки впровадженню інновацій, ефективність національної оборонної системи шляхом використання новітніх систем озброєння, захист права інтелектуальної власності суб'єктів на інновації та адекватні умови життєдіяльності громадян України, що досягаються завдяки наданню населенню доступу до відповідних інновацій.

Необхідним вбачається також законодавчо визначити державні органи, відповідальні за розробку і втілення державної інноваційної політики та їх повноваження.

Одним з головних завдань державної інноваційної політики є забезпечення інноваційної безпеки держави. Нажаль, поняття інноваційної безпеки не закріплено у законі взагалі. Відповідно, не закріплена інноваційна безпека в законі як функція держави. Тому важливим вбачається законодавчо визначити поняття інноваційної безпеки та основні засади її забезпечення. Для цього необхідно визначитись, що є інноваційною безпекою. Існує декілька точок зору. Так Ю. І. Сізов вважає, що інноваційна безпека є підсистемою економічної безпеки, що забезпечує рівень надійності і безпеки інноваційних процесів. Існує також точка зору, що інноваційна безпека – безпека держави в промисловості, науково-технічній і інноваційній сферах економіки.

Одним з центральних елементів інноваційної безпеки є технологічна безпека. При цьому слід зазначити, що поняття «технологічна безпека» не є тотожним поняттю «інноваційна безпека». Це прямо видно з визначень даних у законі стосовно понять «інновація» та «технологія». ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» містить наступне визначення технології – це результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Відповідно до ЗУ «Про інноваційну діяльність», інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Отже інноваціями можуть бути не будь-які, а лише конкурентоздатні технології, що є новоствореними (застосованими) і (або) вдосконаленими. Крім того, обсяг поняття «інновації» включає також відповідну продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення. Відповідно й технологічна безпека є одним з ключових елементів інноваційної, однак інноваційна безпека є поняттям ширшим.

Що ж таке є технологічна безпека як об'єкт господарсько-правового забезпечення?

Є. Буравльов і В. Стогній, вважають, що науково-технологічна безпека – це ступінь (міра, рівень) захищеності життєво-важливих інтересів особи, суспільства і держави від нераціонального розвитку (відсутність у стратегії

розвитку інноваційної, соціально-економічної, екологічної збалансованих складових).

Пропонується наступне визначення технологічної безпеки – це відповідна властивість правового господарського порядку, що полягає у спроможності держави забезпечувати стабільний інноваційний розвиток національних виробників шляхом стимулювання створення нових і використання існуючих технологій на виробництві і при наданні послуг, забезпеченні майнових і немайнових прав суб'єктів, що створюють нові технології за активного організаційно-господарського впливу держави спрямованого на забезпечення конкурентоздатності національної економіки, ефективності національної оборони та умов життєдіяльності громадян України.

*Денисов Андрій Ігорович – аспірант кафедри господарського права
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

К. В. Єфремова

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ

З розвитком і поширенням Інтернету все більше країн світу усвідомлюють потребу в правовому регулюванні відносин, що виникають із використанням всесвітньої мережі, та чітко визначеній державній політиці щодо цього. Передусім це зумовлено тим, що завдяки потужним темпам розвитку Інтернет сприяє революційним перетворенням в усіх сферах суспільного життя. Інтернет уже став потужним фактором соціального, освітнього і культурного розвитку, надаючи нові можливості як державним органам, так і звичайним громадянам, усуваючи бар'єри до створення і поширення матеріалів, пропонуючи загальний доступ до джерел цифрової інформації, кількість яких постійно збільшується.

Сьогодні ринок електронного бізнесу розширюється з дивовижною швидкістю, адже звернувшись до інформаційної мережі можна отримати цілий спектр послуг. Широкі масштаби використання інформаційних технологій у комерційних і державних організаціях дозволяє говорити про електронізацію управління бізнесом і державою в цілому. Невід'ємною частиною електронної економіки є електронне держава. Електронне держава – це спосіб здійснення інформаційних аспектів державної діяльності, заснованої на використанні інформаційних технологій. Електронне держава

являє собою використання інформаційних комунікаційних технологій для перетворення уряду з метою зробити його більш доступним для громадян, більш ефективним і більш підзвітним.

Найголовнішою метою державної політики у цій галузі є стимулювання розвитку послуг у сфері бізнесу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Саме з цією метою і створено Державне агентство з питань е-урядування, ключовими показниками ефективності роботи якого на 2015 рік визначено: а) впровадження в пілотну експлуатацію системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, підключення до неї 10 пріоритетних інформаційних урядових ресурсів; б) надання 10 пріоритетних послуг в електронній формі (з переліку 20 базових послуг для громадян та бізнесу, визначених Європейським Союзом); в) впровадження веб-порталу відкритих даних, представлення інформації з 5 пріоритетних інформаційних ресурсів органів влади у вигляді структурованих наборів даних для автоматичного оброблення; г) впровадження у пілотну експлуатацію веб-порталу електронної демократії та створення інноваційний центру розвитку е-урядування в Україні; г) розробку Концепції та запровадження Державної цільової програми розвитку електронного урядування «Електронна Україна 2020», затвердження програми інформатизації в усіх областях України.

Але слід наголосити, що існує певна методика, розроблена в ЄС для оцінки готовності урядів до надання послуг в електронному вигляді. Є цілий ряд критеріїв, наприклад: – рівень проникнення Інтернету і параметри, що характеризують рівень комп'ютеризації; – 20 базових класів послуг, наявність, відсутність і розвиненість яких оцінюється за певною методикою; – рівень комп'ютерного освіти і т. д.

Найважливішою перевагою електронного уряду є можливість 24-годинного доступу користувачів до ресурсів держустанов. Крім того, електронний уряд аж ніяк не обмежується зв'язком держави і громадянина. Не менш і навіть більш важливу роль відіграє забезпечення ефективної координації дій державних органів між собою, підвищення швидкості та ефективності документообігу всередині державного апарату. Директива Єврокомісії 2003/98/ЄС, прийнята ще в 2003 році, визначає 20 базових державних послуг, які до 2010 року держави співтовариства в обов'язковому порядку повинні надавати в електронному режимі. З них 12 націлені на громадян і 8 – на представників бізнесу. Приватні особи повинні мати можливість вирішувати наступні питання за допомогою Інтернету: 1) надавати податкові декларації та сплачувати прибутковий податок; 2) вести пошук роботи; 3) запитувати свідоцтва про народження чи шлюб; 4) подавати заяви на виплати всіх

видів соціальних допомог; 5) подавати заяву про оформлення особистих документів /посвідчення особистості, водійські права тощо; 6) подавати заяву про оформлення техпаспорта автомобіля; 7) подавати заяву про дозвіл на будівництво; 8) подавати заяви в поліцію, повідомляти про протиправні дії, подавати офіційні повідомлення про дорожньо-транспортних пригодах; 9) використовувати громадські бібліотеки. На першій стадії користувач повинен мати можливість користуватися каталогами та пошуковими системами, надалі – бібліотеки повинні здійснювати поетапний переклад всіх своїх фондів в електронний формат; 10) записуватися в учбові заклади. В перспективі цей пункт повинен «розростися» до впровадження загальноєвропейських систем дистанційного навчання; 11) повідомляти про зміну місця проживання; 12) записуватися на прийом до поліклініки або лікаря.

Для бізнесу перелік електронних послуг виглядає наступним чином:

1) подача звітності та оплата прибуткового податку; 2) адміністративні податки (заява, повідомлення, оплата); 3) податок на додану вартість (заява, повідомлення, оплата); 4) повна електронна реєстрація нового підприємства, або ліквідація існуючого (в позасудовому порядку, що не пов'язане з банкрутством); 5) надання інформації в статистичні служби; 6) ліцензії на імпорт/експорт; 7) дозволи по лінії екологічних служб; 8) участь у конкурсі при здійсненні державних закупівель.

Ці двадцять пунктів є лише програмою-мінімум і ні в якому разі не обмежують зусилля держав ЄС по створенню електронних технологій в інших сферах. Крім того, Євросоюз прийняв розроблену урядом Нідерландів методику, відповідно до якої кожна служба, в залежності від рівня її «електронної зрілості», може бути віднесена до чотирьох стадій: Перша стадія: просте надання інформації. Друга: взаємодія наприклад, «скачування» бланків заяв. Третя: взаємодія у двох напрямках (заповнення заяви та подача її в електронному вигляді в держслужбу). Четверта: здійснення повноцінних електронних операцій (вимога виконується в електронному вигляді або в електронному вигляді здійснюється платіж). При цьому потрібно зазначити, що не всі послуги можуть досягти четвертої стадії. Наприклад, операція з видачі паспорта може досягти лише третьої стадії, тому що для отримання документа на руки громадянин повинен особисто з'явитися у відповідному державному установі.

У цілому Євросоюз приділяє сучасним інформаційним технологіям дуже велику увагу, вважаючи їх ключовим елементом конкурентоспроможності європейської економіки. Недарма в новому складі Єврокомісії на 2009–2014 роки вперше з'явився окремий посаду європейського комісара у справах інформаційного співтовариства.

У жовтні 2014 року зроблені перші кроки на шляху до електронізації – Уряд України запровадив пілотні електронні адміністративні послуги у сфері будівництва, які введені в рамках реалізації спільного проекту Державного агентства з питань електронного управління України, Державної архітектурно-будівельної інспекції України (ДАБІ) та Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

Сучасні інформаційні технології в державному управлінні можуть створити своєрідний антикорупційний бар'єр через впровадження прозорих процедур, надаючи можливість контролю за наданням послуг. На першому етапі реалізації спільного проекту введені чотири пілотні електронні адміністративні послуги: реєстрація повідомлення або декларації про початок виконання підготовчих робіт та реєстрація повідомлення або декларації про початок виконання будівельних робіт.

Єфремова Катерина Вікторівна – к.ю.н., виконуюча обов'язки вченого секретаря НДІ ПЗІР НАПрН України, асистент кафедри господарського права НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Д. В. Задихайло

СУЧАСНІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Сьогодні, військово-політична ситуація особливо гостро демонструє важливість технологічних можливостей національних економік як таких, і, зокрема оборонно-промислових комплексів держав. Мова йде не тільки про якість озброєнь, що надзвичайно актуальна в період прямих військових зіткнень, але і про технологічні можливості підтримувати національну економіку на необхідному рівні її конкурентоздатності. І це, в першу чергу стосується ключових галузей економіки, що інтегровані до світового господарського комплексу. Відтак, проблема якості, ефективності та масштабу національної технологічної платформи, а загалом і національної інноваційної системи постає в сучасних умовах як вирішальна в контексті умов світової економічної конкуренції та завдань забезпечення національного суверенітету держав.

Відтак залишається відкритим питання визначення змісту, сфер пріоритетного спрямування, масштабу, організаційних форм функціонування, розбудови внутрішньо системних зв'язків щодо національної інноваційної

системи, а також тієї технологічної платформи, що завдяки їй функціонування і має бути створена.

Відповіді на ці питання має надати національна інноваційна доктрина та відповідні положення національної інноваційної політики. Їх результатом має стати розробка системи організаційних, установчих, регулятивних, законодавчих, ресурсних, інформаційних та інших заходів щодо створення або відновлення окремих ланок інноваційної системи та встановлення адекватних правових режимів її функціонування. Слід виходити з того, що сама названа система не може бути представлена гомогенною лінійною структурою, а передбачає складний ієрархічно розбудований комплекс окремих ланок такої системи, що взаємодіють на суттєво різних за організаційно-правовою природою зв'язках, але тим не менше створюючи кінцевий інтегративний результат – технологічну конкурентоздатність національної економіки та національних товаровиробників.

Звичайно, існують полярні підходи до засад організації такої системи. Згідно із одними з них, центр тяжіння має належати самим підприємствам або їх об'єднанням (холдингам) шляхом створення та розвитку потужних наукових та конструкторських підрозділів, які взаємодіючи з державними та недержавними закладами освіти та урядовими структурами мають бути драйверами інноваційного прогресу, технологічного оновлення виробництва, створення інноваційних товарів та послуг. Названа модель логічно передбачає функціонування інститутів приватного венчурного інвестування, що і забезпечує функціонування такої моделі по-за межами власне ТНК, підживлюючи так би мовити «стихійні» процеси науково-технічної творчості та комерційної інвестиційної діяльності щодо господарської комерціалізації її результатів.

Інший підхід полягає у акцентуації на публічно-правовому аспекті функціонування інноваційних систем, що виявляється доволі безальтернативним у сфері оборонно-промислового комплексу. Але зворотній бік виключного його застосовування – загальне відставання національної промислової бази. Відтак, зрозуміло, що ефективна національна інноваційна система має органічно об'єднувати обидва підходи, щодо її організації, компонування та принципів взаємодії усіх ланок, що і складають мистецтво державної інноваційної політики, мистецтво формування з окремих правових засобів, органічного та цілісного законодавчого механізму забезпечення інноваційної діяльності тощо. Адже такий механізм водночас має відповідати і науково-технічним можливостям суспільства але також і нагальним завданням розвитку національної економіки, зокрема забезпечення її світової конкурентоздатності та вирішення ресурсних завдань розвитку суспільства.

В цьому сенсі, національна інноваційна політика має базуватись на інноваційній доктрині, яка в свою чергу повинна визначати основні чинники, що стосуються інноваційного потенціалу та інноваційного розвитку країни, і за своїм характером є антропологічними, демографічними, соціально-психологічними, інституційними, економічними, нормативно-правовими, політичними, управлінськими тощо. В той же час, такі чинники можуть і повинні бути розподілені за критерієм масштабу свого впливу на глобальні, національні, регіональні, місцеві та такі, що стосуються особливостей інноваційних відносин в межах окремої господарської організації.

Відтак, необхідно мати на увазі, що національна інноваційна система може включати в себе не тільки регіонально дислоковані окремі свої елементи, але і містити в регіональному масштабі автономні, але цілісні інноваційні підсистеми.

Слід визнати, що в цілому Україна знаходиться на периферії глобальних економічних процесів. Ключовим питанням в цьому сенсі є рівень конкурентоздатності національної економіки як такої. Однак, потенціал регіонів та великих міст, що часто самі створюють навколо себе рух товарів, капіталів, інновацій, тощо є достатньо значним і тому має самостійне значення. В цьому сенсі необхідно підкреслити, що кластерний підхід дозволяє більш чітко визначити об'єкти економічної політики, зокрема і на рівні місцевого самоврядування, а також більш адресно застосовувати господарсько-правові засоби впливу.

Слід зазначити, що сучасний етап світового економічного розвитку характеризується особливим типом загострення економічної конкуренції, адже один полюс світової економіки продукує технології і інноваційні продукти, а інший – виробляє на їх базі реальні товари. Україна знаходячись рівнодалеко від цих полюсів в цілому є неконкурентоздатною, і за інноваційним рівнем своєї продукції, включаючи і власне інноваційні продукти, що пропонуються ринку, і в той же час неспроможна витримувати цінову конкуренцію на ринках традиційних товарів, що презентують рівень виробництва III-IV технологічних укладів.

Таким чином, проблематика підвищення конкурентоздатності національної економіки інноваційними засобами вимагає її умовного розподілу на два сектори:

1. Реально існуючі, потенційно життєздатні види виробництв, що за умови створення сприятливих режимів господарювання можуть суттєво підвищити конкурентоздатність власних виробництв, реалізувати необхідні інноваційні проекти та залучати під їх реалізацію інвестиції та кредитні ресурси. (Слід зазначити, що в цьому секторі працюють, зокрема і під-

приємства енергетичного машинобудування чия продукція має рівень глобальної конкурентоздатності).

2. Сектор видів послуг та виробництв, що є перспективними для участі в розподілі праці на ринках національного та глобального порядку, але знаходяться у стадії становлення, формування відповідних кластерів. Такими, як уявляється, є інформаційні технології та діяльність наукових творчих колективів над створенням інноваційних розробок та подальшої реалізації їх як інноваційних продуктів, технологій.

В цьому випадку мова фактично йде про формування ринку інноваційних продуктів та конкурентоздатних суб'єктів інноваційної діяльності.

В цілому ж до напрямів інноваційної політики держави, що особливо потребують застосування саме правових засобів реалізації необхідно віднести:

1. Подальшу законодавчу диференціацію об'єктів інноваційних правовідносин. До цього напрямку можна віднести створення більш детального об'єктного ряду технологій як різновиду інноваційного продукту. Так, давно вже на часі – законодавче визначення біотехнологій, їх різновидів, порядку та особливостей обігу тощо. Аналогічно можна ставити питання про інформаційні та телекомунікаційні технології тощо.

2. Подальший розвиток договірно-правового забезпечення інноваційної діяльності. Прикладом реалізації цього напрямку може слугувати також подальша диференціація видів договірних відносин, що опосередковують інноваційні відносини, зокрема договори комерційної концесії. На часі – інституціоналізація важливого різновиду комерційної концесії – інноваційного франчайзингу, що власне і є однією з важливих форм трансферу технологій.

3. Окремим напрямом, що вимагає створення комплексного організаційно-господарського забезпечення є проблема стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання. Одним з прикладів може слугувати завдання здійснення державної підтримки експорту інноваційної продукції, що особливо складно в умовах членства України в СОТ, але необхідно для забезпечення зростання технологічного рівня національної виробничої бази.

Таким чином, в межах формування та реалізації національної інноваційної політики держави слід виділити її правову та законодавчу інноваційну політику, що в свою чергу мають власне структурування на сферу господарсько-виробничих та організаційно-господарських відносин, що і передбачають відповідний розподіл правових засобів, механізмів та режимів, як інструментів реалізації такої політики.

Задихайло Дмитро Вітольдович – д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

СОЗДАНИЕ ЕДИНОЙ СИСТЕМЫ УЧЕТА ПАССАЖИРОВ Льготных категорий, использующих общественный транспорт в Украине

Весь мир решает проблему увеличения эффективности эксплуатации и уменьшения размера дотаций из бюджета. Это касается и Украины. Следует отметить, что по состоянию на ноябрь 2014 г. согласно 10-ти действующих законов и 5 постановлений КМУ правом на бесплатный проезд обладают около 23–24 млн. граждан. Отдельными девятью законами установлены льготы на проезд для служащих правоохранительных органов, СБУ, пограничников и т.д., охватывающие еще приблизительно 0,8 млн. граждан.

В период 2003–2013 г.г. Кабинетом Министров Украины и отдельными министерствами предпринимались неоднократные попытки упорядочить льготный проезд на транспорте.

В частности, в г. Днепропетровске в рамках Постановления КМУ Украины от 05.05.2006 Днепропетровского ТТУ в 2006–2007 г.г. был осуществлен пилотный проект, суть которого заключалась в следующем:

- Региональное Управление социальной защиты эмитировало именные пластиковые карты для пенсионеров с нанесенным оригинальным штрих-кодом

- Контролеры Днепропетровского ТТУ путем считывания оригинального штрих-кода ручным сканнером непосредственно на борту транспортного средства фиксировали количество пенсионеров и передавали данные в единую базу.

Эксперимент осуществлялся за бюджетные деньги и не дал никакого положительного результата вследствие нескольких причин:

- отсутствия законодательной базы для введения карточек и последующего массового отказа жителей использовать льготную карту вместо пенсионного свидетельства

- отсутствия мотивации сотрудников предприятия в учете пассажиров льготных категорий

- очень медленная эмиссия ограниченного тиража карточек, что привело к искажению информации в связи со смертностью и миграцией льготников

Следующая попытка была реализована в 2012 г. в КП «Харьковский метрополитен» в рамках программы перехода пассажиров льготных категорий, имеющих харьковскую регистрацию, на гибридную (дуальную) карту, эмитентом которой стал Приватбанк.

Одновременно с 2012 г. г. Киев реализуется отдельный проект «Карта киевлянина», охватывающий только пассажиров, имеющих льготы Киевсовета (порядка 95 тыс. граждан). В этом случае также использована гибридная карта, эмитированная банком «Крещатик». В настоящий момент развитие проекта продолжается в направлении выдачи этой карты всем жителям г. Киева.

Очень важно отметить, что в обоих случаях гибридные карты проходят валидацию в условиях барьерного доступа (турникет) по схеме обычной транспортной карты и статистически учитываются отдельно. В наземном транспорте данная схема не применялась по факту отсутствия валидации.

Основные причины слабого развития учетных систем подобного типа:

- отсутствие политической воли у законодательной и исполнительной власти в решении вопроса ограничения и упорядочивания льгот
- несогласованность подхода основных ведомств, курирующих данное направление (Минфин, Мининфраструктуры, Минэкономики, Минсоцполитики и др.)
- отсутствие средств в государственном бюджете для реализации масштабного проекта

Вследствие указанных факторов происходит постепенная деградация транспортных предприятий, особенно это касается предприятий электро-транспорта, имеющих в основном коммунальную форму собственности и несущих основное бремя перевозки пассажиров льготных категорий в наземном транспорте. В частных компаниях постоянно фиксируется уход в теневой сектор.

В этом контексте необходимо принять во внимание сложившуюся ситуацию на рынке перевозок:

- Отсутствие реального регламента расчета необходимых компенсаций
- Использование гражданами поддельных документов, в отдельных случаях – до 50%
- Значительная часть потенциальных пассажиров в сельской местности, не используя льготы в принципе, что безусловно приводит к нарушению социального баланса
- Льготы распределяются в основном коммунальным и государственным предприятиям, в результате основная масса частных предприятий в принципе не заинтересованы в перевозке льготных пассажиров
- Отсутствие механизмов контроля количества льготных пассажиров в принципе
- Непрозрачный механизм распределения средств перевозчикам через государственные администрации и их неравномерность
- Закрытость баз данных

Нами проанализированы финансовые показатели сектора наземного электротранспорта (материалы Корпорации «Укрэлектротранс» за 2013 г.):

1. Общий объем компенсаций предприятиям всех форм собственности во всех видах транспорта в 2013 г. составил 1, 862 млрд. грн. Таким образом, бюджетная дотация на одного пассажира составила около 6, 5 грн. в месяц для всех видов транспорта.

2. В т.ч. для предприятий электротранспорта было выделено 0, 776 млрд. грн., в пересчете на одного пассажира льготных категорий это составляет 2, 65 грн. в месяц. При среднем тарифе размером 1, 43 грн., таким образом обеспечивается менее двух поездок в месяц.

Очевидно, что для решения данного вопроса существует несколько путей решения, выделим основные из них:

КМУ был анонсирован электронный паспорт гражданина Украины, являющийся по сути многофункциональным электронным устройством. В случае принятия соответствующих законов, в чип данного паспорта может быть «защита» любая информация о льготах, что даст возможность в конечном итоге получить полную информацию об их реализации.

Более перспективным представляется механизм реализации «территориальной» социальной карты. В этом случае такой механизм может привлечь инвесторов, заинтересованных во внедрении проектов коммерческих транспортных карт с использованием периферии, созданной инвестором и возложением на госорганы исключительно функций эмиссии соцкарт и контроля их обращения.

Результатом проведения данного пилотного проекта должно стать реальное сопоставление количества пользователей общественного транспорта с коэффициентами государственной статистики, используемыми для расчета дотаций. Данный анализ, в свою очередь, даст возможность принять одно из двух возможных решений:

Монетизация льгот, как таковых, в том числе транспортных. С учетом того, что Минсоцполитики как минимум начата работа по более эффективному использованию бюджетных средств, в этой ситуации может исчезнуть как «задвоение» и «затроение» льгот, так и появиться реальный инструмент расчета для каждого гражданина в зависимости от получаемых им доходов.

Ограничение количества льготных поездок в зависимости от наличия бюджетных средств

Палант Алексей Юрьевич – к.э.н., ведущий научный сотрудник НИИ правового обеспечения инновационного развития Национальной академии правовых наук Украины

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА РИНКУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Стимулювання інноваційної спрямованості розвитку будь-якої країни вчені розглядають у складі моделі інвестиційного розвитку її економіки, за умови, що ця модель має пріоритетом інноваційний розвиток. Держава може впливати на зовнішні й внутрішні чинники трансформації конкурентного середовища, які пов'язуються відповідно до дії ринкових механізмів та реалізацією інноваційного потенціалу підприємства. Однак відсутність системи і програмного забезпечення стратегії інвестиційної діяльності вважається основною причиною повільного розвитку інноваційного потенціалу підприємств.

Фактично подібна ситуація спостерігається у фармацевтичній промисловості, яка є однією з високотехнологічних галузей економіки, і виробництво продукції якої ґрунтується на найсучасніших наукових досягненнях. Основних постачальників нових лікарських засобів на фармацевтичний ринок можна поділити на компанії, що розробляють і впроваджують оригінальні препарати та на генеричні компанії, що виходять на ринок з аналогами оригінальних препаратів після закінчення дії їх патентного захисту. Хоча, реалізація обраного країною курсу реформування фармацевтичного ринку вимагає: розроблення обґрунтованих заходів організаційно-структурного реформування фармринку; запровадження сучасних форм та методів господарсько-правового регулювання науково-технічною й інноваційною діяльністю.

Сучасні дослідники визначають динаміку розвитку інновацій таким чином: виникнення базисної інновації – формування кластеру інновацій – розвиток поліпшуючих інновацій – псевдоінновації. Коли псевдоінновації починають домінувати, настає технологічний пат, інакше – зміна інноваційних парадигм розвитку [1, с. 208]. І дійсно, за оцінками фахівців, зараз в Україні активно розвиваються саме псевдоінновації [2]. Тому, перед фармацевтичною галуззю України на сьогодні гостро постає ціла низка проблем. Перш за все, в Україні відсутній механізм упровадження інноваційних лікарських засобів. На сьогодні частка генеричних лікарських засобів у порівнянні з інноваційними продуктами в Україні складає близько 90%, а для порівняння в Росії – близько 80%, США – 25%, Німеччині – 35%, Великобританії – 55%, Польщі – 61%, Японії – 22%, Франції – 35% [3]. Тобто, інноваційна складова українського ринку лікарських засобів є найнижчою,

хоча саме ефективність державної політики саме у сфері управління інноваційними процесами визначає конкурентоспроможність національної економіки.

Отже, сьогодні перед фармацевтичними підприємствами України з особливою актуальністю постають проблеми, пов'язані з необхідністю визначення подальших шляхів її розвитку в умовах значного скорочення експортного потенціалу, посилення конкуренції на внутрішньому фармацевтичному ринку і невисокої попитної спроможності населення, з одного боку, і необхідності забезпечення доступності і високої якості лікарських засобів, як головних галузевих пріоритетів, з іншого боку.

Однак, в цілому в Україні не визначені основні засади державної політики сприяння розвитку національної інноваційної системи, не координуються дії центральних органів виконавчої влади, дублюються їх функції, знижується рівень технологічного й інноваційного потенціалу, втрачаються перспективи його розширеного відтворення і конкурентоздатності економіки. Крім того в Україні, інноваційний розвиток стримується недостатньою ефективністю економічних механізмів державної підтримки й стимулювання інноваційної діяльності, відсутністю розвинутої інноваційної системи та системи захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності.

Також суперечливі оцінки фахівців викликає Угода TRIPS, особливо в контексті, з одного боку, охорони права інтелектуальної власності, з іншого – забезпечення доступності лікування для пацієнтів. З точки зору окремих дослідників, в основу Угоди TRIPS покладено концепцію охорони інтелектуальної власності, відповідно до якої приватні інтереси домінують над публічними [5, с. 56]. Саме тому, сьогодні спостерігається виразна тенденція посилення режимів патентного захисту. Це, насамперед, відноситься до фармацевтичної продукції, для якої із-за величезних і все зростаючих витрат на створення нових ліків і надзвичайно високих супутніх ризиків правова охорона винаходів особливо важлива.

У фармацевтичній сфері, як і в інших сферах, підходи до визначення характеру і рівнів інноваційності можуть бути самими різними – залежно від точки відліку і цілей визначення. Наявність у препарату терапевтичних переваг є основною, але не єдиною характеристикою їх інноваційності. Терапевтична дія лікарського засобу залежить від механізму дії, фармакодинамічних і фармакотерапевтичних характеристик, які, у свою чергу, прямо пов'язані з хімічною структурою діючої речовини. При цьому, інновація у фармацевтичній промисловості може бути визначена як техніко-технологічний прогрес, який веде до створення абсолютно нового продукту або зниження витрат на виробництво і збільшення терапевтичної цінності іс-

нуючих продуктів [4]. Інновації можуть бути створені у формі продукту або процесу, хоча чіткої межі між ними немає. Фармацевтичні (продуктові) інновації, засновані на використанні нових хімічних речовин, часто вимагають відповідних технологічних процесів. Тому і нові препарати, і нові технології та процеси зазвичай виникають паралельно. Інновації на ринку лікарських засобів можуть мати втілення у конкретних препаратах одразу ж після закінчення процесу розробки, або ж набути значення фундаментального дослідження і бути реалізованим лише у віддаленій перспективі.

Саме тому, основних чинників стримування поширення в Україні оригінальних патентованих препаратів є їх висока ціна та собівартість. До чинників, які негативно впливають на ефективність інновацій у фармацевтичній промисловості, належать відсутність або низький рівень фінансування, висока кредитна ставка, високий економічний ризик, недостатня інформація про стан фармацевтичного ринку, труднощі з сировиною та матеріалами і застаріле виробниче обладнання. В цьому контексті, слід визнати, підкреслює Д. В. Задахайло, що забезпечення інноваційного характеру національної економіки є не просто однією з економічних функцій, але однією з найважливіших функцій держави [6, с. 39]. Тобто, співвідношення прямих і непрямих фінансових методів стимулювання інноваційного розвитку підприємств, в першу чергу, визначається економічним потенціалом держави. А в умовах дефіциту державного бюджету в Україні пріоритет повинен надаватися таким непрямим фінансовим методам як податкова, амортизаційна, кредитна, цінова політика держави, впровадження протекціоністських заходів.

Література:

1. Макаренко І. П. Макроекономічні умови формування та управління розвитком національних інноваційних систем : [монографія] / І. П. Макаренко, Інститут еволюційної економіки. –К.: Інтертехнологія, 2009. – 320 с.
2. Морозов О. Ф. Визначення базисних інновацій розвитку економіки України для успішного залучення закордонних інвестицій / О. Ф. Морозов // Інвестиції та інноваційний розвиток. – 2008. – № 3. – С. 26–30
3. Громько Ю. А. Что такое кластеры и как их создавать? / Ю. А. Громько // АЛЬМАНАХ ВОСТОК. – 2007. – № 1 (42). – С. 21–24
4. Клунко Н. С. Роль інноваційного чинника в економічному зростанні фармацевтичних підприємств / Н. С. Клунко // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2012. – № 5. – С. 72–75
5. Потехіна В. Інтелектуальна власність / За ред. Дахна І. І. – Київ : ЦУЛ, 2008. – 413 с.

6. Інноваційне інвестування в Україні: проблеми правового забезпечення: колективна монографія / За наук. ред. Д. В. Задихайла – Х.: Юрайт, 2013. – 536 с.

Пашков Віталій Михайлович – д.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного, господарського та екологічного права Полтавського юридичного інституту НЮУ ім. Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

О. О. Пашенко

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНОВАЦІЙНОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Правове забезпечення державної політики в будь-якій сфері включає в себе два напрями – регулювання й охорону відповідних суспільних відносин. Сфера інноваційної та інвестиційної політики не є у цьому плані виключенням. Перший із зазначених напрямів реалізується за допомогою системи правових норм, що належать до так званих «регулятивних» галузей права (цивільного, господарського, фінансового, корпоративного, трудового, аграрного тощо). Другий – за допомогою встановлення юридичної відповідальності за порушення положень «регулятивних» норм у нормах «охоронних», які наявні як у системі зазначених вище галузей права, так і в інших (зокрема, у кримінальному праві). Головним завданням останнього є, як раз, охорона суспільних відносин, що регулюються іншими галузями права. Це положення визнається не лише в науковій літературі, а й знаходить своє закріплення на законодавчому рівні (ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України).

Слід одразу відзначити, що не всі шляхи правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики в Україні (так само, як і в країнах-членах Європейського союзу) потребують охорони за допомогою кримінально-правових норм. Останні повинні встановлюватися лише у разі відсутності розумної альтернативи в інших галузях права. Тобто встановлення кримінальної відповідальності виступає у якості «останнього аргументу», коли всі інші правові заходи не спрацьовують. Тому кримінальне право повинно охороняти здійснення інноваційної та інвестиційної діяльності лише від найбільш суспільно небезпечних посягань. В інших випадках достатнім і доцільним є встановлення менш суворих видів юридичної відповідальності (цивільно-

правової, фінансово-правової, адміністративної тощо). З огляду на викладене, актуальним є питання соціальної обумовленості кримінально-правової охорони суспільних відносин, що забезпечують інноваційну та інвестиційну діяльність в Україні.

До проблеми соціальної обумовленості (на загальному рівні) фахівці у галузі кримінального права почали звертатися на початку 70-х років ХХ сторіччя. В своїх дослідженнях вони пропонували різну кількість обставин (факторів), за допомогою яких слід відповідати на питання: «чи існує суспільна потреба в охороні відповідних суспільних відносин кримінально-правовими заходами?». При цьому, навіть при іменуванні вказаних факторів, однотайності також не було [1, с. 34, 35]. Названа наукова проблема до цього часу ще далеко не вирішена, а тому автором було запропоновано власну систему обставин соціальної обумовленості [2, с. 211, 212]. Метою цієї публікації є аналіз відповідності суспільних відносин, що забезпечують інноваційну та інвестиційну діяльність в Україні таким обставинам соціальної обумовленості як суспільна небезпечність і зміна умов життя суспільства.

1. *Суспільна небезпечність*. Ця обставина, як відомо, визначається, перш за все, соціальною значущістю відповідних суспільних відносин на які посягає злочин та розміром шкоди (збитку), який від цього настає або може настати. Інноваційна діяльність є суспільно-корисною, оскільки спрямована на використання у сфері підприємництва результатів наукових досліджень та розробок, що зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг (ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність»). Суспільство зацікавлене у створенні інноваційної інфраструктури (технопарків, інноваційно-технологічних центрів, інкубаторів), а також у формуванні різноманітних фінансових механізмів – фондів, у тому числі венчурних і позабюджетних, спрямованих на підтримку малого інноваційного бізнесу [3, с. 153]. В Україні інноваційна діяльність заохочується як одна із форм інвестиційної діяльності з метою впровадження науково-технічних досягнень у товарне виробництво та соціально-культурну сферу, у тому числі випуск принципово нових видів техніки і технологій, розробка і впровадження нової ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення екологічного стану та ін. (ст. 3 Закону України «Про інвестиційну діяльність»). Таким чином, рівень соціальної цінності досліджуваних суспільних відносин є достатнім для їх кримінально-правової охорони. Разом з тим, встановлення останньої повинно здійснюватися з урахуванням розміру шкоди, яку заподіюють відповідні посягання. Ця вимога врахована законодавцем при конструюванні норм чинного Кримінального кодексу України. Так, наприклад, у ст. 176 КК «Порушення авторського права і суміжних прав» та ст. 177 КК

«Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію» – мінімальний розмір шкоди встановлено у 20 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Таким чином, суспільні відносини, що забезпечують інноваційну та інвестиційну діяльність, повинні охоронятися нормами кримінального права не від усіх, а лише від найбільш суспільно небезпечних посягань.

2. *Зміна умов життя суспільства.* Ця обставина яскраво віддзеркалює необхідність кримінально-правової охорони інноваційної та інвестиційної діяльності в Україні на сучасному етапі її розвитку. Якщо відносно недавно поняття «інновація», «інноваційний процес», «інноваційна діяльність» у вітчизняній науковій літературі майже не вживалися, то зараз ситуація інша. У міру наближення сучасного українського суспільства до постіндустріальної стадії свого розвитку воно опиняється у все більшій залежності від неминучої і безперервної модернізації як способу свого існування [4, с. 206]. Як зазначають фахівці, динаміка розвитку науки й техніки в світі за останні десятиліття переконливо свідчить про те, що соціально-економічний розвиток країн значною мірою залежить від створення та ефективного використання зростаючих багатств сучасних високотехнологічних компаній визначається не стільки їхніми товарно-матеріальними цінностями, скільки нематеріальними активами, які не випадково отримали назву інтелектуального капіталу, який ґрунтується на знаннях [5, с. 3]. Зазначене дозволяє стверджувати про відповідність охорони інноваційної та інвестиційної діяльності змінам, що відбуваються в житті нашого суспільства.

Таким чином, суспільні відносини, що складаються в процесі правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики в Україні цілком відповідають основним обставинам соціальної обумовленості кримінально-правової охорони.

Література:

1. Пашенко, О. О. Дослідження проблеми соціальної зумовленості кримінального законодавства в роботах радянських криміналістів 70-х рр. ХХ ст. // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов, (гол. ред.) та ін. – Х.: Право, 2010. – Вип. 19. – С. 28–35.

2. Пашенко, О. О. Обставини, що визначають соціальну обумовленість охоронних кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність) / Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2013. – С. 210–213.

3. Мала енциклопедія приватного права / За заг. ред. Ю. Л. Бошицького. – К.: Кондор, 2011. – 362 с. (с. 153)

4. Клімова, Г. П. Державна інноваційна політика у сфері вищої освіти України // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія: Зб. наук. пр. / Редкол.: А. П. Гетьман (відп. ред.) та ін. – Х.: Право, 2014. – №2 (21). – С. 206–214.

5. Мала енциклопедія права інтелектуальної власності / За заг. ред. Ю. Л. Бошицького. – К.: Вид-во Європ. ун-ту. – 260 с.

Пащенко Олександр Олександрович – к.ю.н., доцент кафедри кримінального права №1 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, доцент

Д. І. Погрібний

ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ТНК ЯК СУБ'ЄКТІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Сьогодні перед Україною постає актуальне завдання успішної інтеграції вітчизняної економіки у світовий економічний простір, але із обов'язковим забезпеченням інтересів національного товаровиробника. Створення такого гнучкого балансу в сучасних умовах домінування транснаціональних корпорацій в світі є великою дилемою, але створення життєздатних механізмів правового регулювання відповідних соціально-економічних відносин стане запорукою забезпечення національної економічної безпеки України.

Невід'ємним компонентом сучасної економіки є переважна роль транснаціональних корпорацій як суб'єктів приватної економічної влади, що стоять у фарватері науково-технічного прогресу, і, відповідно, інноваційного розвитку. Слід зазначити, що найбільші ТНК мають бюджет, що перевищує бюджет деяких країн. Це яскраво підтверджується тим фактом, що серед ста найбільших економік в світі сорок вісім – це держави, а п'ятдесят дві належать саме транснаціональним корпораціям.

Традиційно, першим прототипом ТНК вважається Британська Ост-Індська кампанія, створення якої датується 1600 роком. Вона мала квазі-державні повноваження, в тому числі можливість ведення війни, участі в політичних суперечках, карбування монети і створення колоній.

Що ж стосується етапів створення сучасних ТНК у ХХ та на початку ХХІ століття, їх умовно можна поділити наступним чином: *1-й етап* – (1914–1918

pp.): діяльність картелів та синдикатів з видобутку та переробки колоніальних ресурсів; *2-й етап* – (1918–1945 pp.): діяльність трестів з виробництва озброєння та військової техніки; *3-й етап* – (1945–1970 pp.) – діяльність концернів, що займалися генерацією та розповсюдженням нових досягнень науково-технічної революції (в сфері космосу, атомної енергетики, електроніки); *4-й етап* – (1970–2000 pp.): посилення конкуренції, активізація процесів злиття та поглинання, в результаті чого було створено біля 800 найбільш потужних ТНК, сумарна економічна активність яких сягає 33% світового внутрішнього валового продукту та 60% загального обсягу біржової капіталізації світової економіки. В той же час, на 200 з цих 800 ТНК припадає 25% світового ВВП. За статистичними даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), загальний обсяг продажів цих 200 провідних ТНК перевищує сукупний ВВП 187 країн світу, що складає більше 30% світового ВВП; *5-й етап* – (починаючи з 2000 р.): відбувається розвиток в умовах регіональної економічної інтеграції, що спирається на інноваційні технології. Дійсно, сьогодні ТНК відіграють вагомую роль у світових науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробках (НДДКР): на їх частку доводиться більше 80% зареєстрованих патентів і близько 80% фінансування НДДКР.

Транснаціональні корпорації перетворюють світову економіку в міжнародне виробництво, забезпечуючи прискорення науково-технічного прогресу у всіх його напрямках: технічному рівні і якості продукції, ефективності виробництва, вдосконалення форм менеджменту, управління підприємствами. Зростання кількості ТНК пояснюється багатьма причинами, серед яких на першому місці знаходиться конкуренція, що змушує знижувати витрати, збільшувати масштаби виробництва і вводячи новітні технології, шукати нові ринки, дешеvu робочу силу, розміщувати виробництво там, де нижче оподаткування і т. і.

Майже всі найбільші ТНК за національною приналежністю відносяться до «тріади» – трьох економічних центрів нашої планети – США, ЄС та Японії. При цьому, за результатами комплексного аналітичного дослідження «Глобальний індекс інновацій 2013» (Global Innovation Index 2013), яке щорічно проводиться Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO), рейтинг країн за критерієм розвитку інновацій останні 2–3 роки є практично незмінним. Очолюють цей рейтинг такі країни як Швейцарія, Швеція, Великобританія, Нідерланди, Сполучені Штати Америки, Гонконг, Сінгапур та деякі інші. Показники цих країн свідчать про те, що вони займають лідируюче положення за всіма критеріями Індексу, демонструючи збалансовані показники в області інновацій (як за витратами, так і за результатами інноваційної діяльності).

Так, Сполучені Штати істотно підвищили витрати на розробку програмного забезпечення і рівень зайнятості в наукомістких галузях. До речі, це підтверджується, наприклад, відомими рейтингами Forbes. Цікаво, що станом на сьогодні із десяти корпорацій, які очолюють рейтинг Forbes «The World's most innovative companies», шість корпорацій мають походження саме із США. Серед них такі як: Amazon.com (*найбільша компанія в світі по обороту серед тих, що продають товари і послуги через Інтернет*), Salesforce.com (*один з лідерів в світі з розробки програмного забезпечення; постійними замовниками цієї компанії є такі корпорації як Google, Dell, Toyota, Cisco, Hitachi*), Alexion Pharmaceuticals (*є оригінальним розробником і дистрибутором інноваційних медичних препаратів, а також проводить наукоємкі дослідження щодо лікування імунної системи людини*), Regeneron Pharmaceuticals (*є одним з лідерів в світі в галузі розробки біотехнологій*), це також VMware (*найбільший в світі розробник програмного забезпечення для віртуалізації*) та Intuitive Surgical (*американська корпорація, яка розробляє та виготовляє роботизовані хірургічні системи*).

До речі, такі успішні ТНК як Apple, Samsung Electronics та Microsoft (які за іншим рейтингом Forbes «The World's biggest public companies» входять до провідних компаній світу за своєю капіталізацією) щороку витрачають все більше коштів на НДДКР. Якщо в 2006 році Apple витратила на дослідження і розробки (research and development – R&D) 800 млн. доларів, у 2012 ця сума складала 3,4 млрд. доларів, а в 2013 вже 4,5 млрд. доларів. Отже, за фінансовий рік ця корпорація збільшила витрати на НДДКР більше ніж на 30%. Проте, навіть такі великі обсяги витрат Apple на інноваційну складову помітно нижче, ніж у її найближчих конкурентів. Наприклад, Microsoft витратила на інноваційні проекти вже більше десяти мільярдів доларів за 2013 рік, а Samsung має намір виділити майже п'ять мільярдів доларів тільки на будівництво будинків для своїх майбутніх дослідницьких центрів. За даними однієї з найбільших аналітичних компаній світу Millward Brown, саме розвиток інновацій дозволив компанії Google у 2014 році вийти в лідери за капіталізацією, яка зросла за рік на 40% і склала 159 мільярдів доларів США, випередивши компанію Apple завдяки таким інноваціям як Google Glass, інвестиції в штучний інтелект і поширення платформи Android на різні типи пристроїв.

Але буде справедливим зазначити, що в останні роки досить характерною стала тенденція збільшення числа ТНК з числа країн, що розвиваються та тих, що належать до перехідних економік. При цьому показово, що масштаби НДДКР в цих державах збільшуються швидше, ніж в державах з високим рівнем доходів. В останні п'ять років найбільш помітні прояви цієї

тенденції можна було спостерігати в Китаї, Аргентині, Бразилії, Польщі, Індії. Крім того, країни, що розвиваються, з великим відривом лідирують за кількістю поданих заявок на патенти, особливо Китай.

Таким чином, аналіз сфер діяльності найбільш успішних інноваційних корпорацій світу вказує на те, що саме «високі», наукоємкі технології, такі як розробка програмного забезпечення, розробка та виготовлення електронних роботизованих пристроїв, біотехнології, сучасна фармакологія із застосуванням нанотехнологій визначають найпотужніший вектор розвитку світової економіки в ХХІ столітті. Зважаючи на це, держава має створювати за допомогою як правових, так і економічних механізмів, умови для захисту та гнучкої інтеграції національної економіки в сучасну інноваційну економіку світу.

Погрібний Дмитро Ігорович – к.ю.н., доцент кафедри господарського права НЮУ ім. Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

А. В. Семенишин

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ОПК УКРАЇНИ

В умовах зовнішньої військової агресії проти України, що негативним чином істотно впливає на економічну систему, перед державою постає першочергове завдання із формування ефективної економічної системи, спрямованої на забезпечення виконання державою своїх природних функцій, які були детально розглянуті вченими теоретиками держави і права. При цьому, необхідно передусім усвідомити твердження, що для української держави реальна військова загроза зберігатиметься ще не одне десятиліття, а частина території суверенної держави залишається окупованою військовими РФ на Сході та Півдні України.

В таких умовах має неодмінно відбуватись корегування державної політики у безпековій та військовій сферах, а також, що чи не найважливіше, у економічній сфері. Адже економічна політика держави або зміцнює, або послаблює економічну безпеку держави. Від економічної безпеки держави залежить її економічний та, відповідно, політичний суверенітет, подальше існування в якості цілісного державного організму, і здатність до реалізації

в повній мірі природних функцій державою. Таким чином, економічна політика і економічна безпека між собою досить тісно пов'язані.

Згідно з п.4 статті 9 Господарського Кодексу України (далі – ГК України) визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики відбувається у прогнозах і програмах економічного і соціального розвитку України та її окремих регіонів, програмах діяльності КМУ, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних законах.

З огляду на зазначене, з метою *створення належного правового поля*, на часі стоїть питання підготовки і впровадження цілком нової Військової доктрини України, Концепції промислової політики, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу, Стратегії інноваційного розвитку України та докорінний перегляд низки державних програм – Державної програми розвитку внутрішнього виробництва, Державної програми соціально-економічного розвитку, Державної програми розвитку промисловості, тощо на заміну старим програмам, які не виконувалися, не узгоджені між собою чи з бюджетним законодавством або вже втратили чинність.

Економічна політика сьогодні має враховувати негативний досвід торгівельно-економічних воєн останніх десяти років та енергетичних конфліктів з РФ, що змушує Україну якнайскоріше шукати інші шляхи диверсифікації експорту, розвивати альтернативні коопераційні можливості в промисловості, підштовхує до розробки і впровадження стратегії внутрішнього циклу виробництв, модернізації енергозатратної складової промисловості, реформатування джерел постачання енергетичних ресурсів. Реалізація економічної політики нового часу вже на першому етапі, протягом 2014–2020 років, має зменшити, а в подальшому і взагалі унеможливити застосування важелів економічного тиску на Україну ззовні.

Зазначені цілі в часових проміжках співпадають із президентською програмою економічного розвитку «Стратегія 2020», яка містить понад 60 програм економічних реформ та спеціальних програм. Зокрема, нею передбачається, що до 2020 року видатки на фінансування потреб Збройних Сил України збільшаться до 5% ВВП. Разом з тим, ймовірність досягнення зазначених цілей з урахуванням реальної економічної ситуації в країні мало ймовірна.

Заходи економічної політики, що передбачають втілення стратегії внутрішнього виробництва охоплюють створення повних замкнутих циклів виробництва технологічної продукції в Україні. Вирішення вказаного питання потребує комплексного підходу, що може втілюватися за допомогою засобів державної інноваційної політики. З урахуванням зазначеного під-

ходу необхідно першочергово внести зміни також до Закону України «Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва» від 12.09.2011 року № 1130.

Держава, як універсальний регулятор економічної політики, постійно працює над вдосконаленням пріоритетів в інноваційній сфері. Стаття 2 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» визначає пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні як *науково і економічно обґрунтовані та визначені законодавством напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень.*

Статтею 4 цього Закону також безпосередньо визначаються стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2011–2021 роки:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Таким чином, в Законі до пріоритетних напрямків інноваційної діяльності в Україні, серед інших, відносяться, і авіа-, і суднобудування, озброєння та військова техніка. Інші інноваційні пріоритети теж відіграють значний вплив на розвиток ОПК, зважаючи на технологічність оборонної сфери. Однак зазначені напрями інноваційної діяльності потребують постійного вдосконалення.

Парламентські слухання на тему «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», що проходили 17 червня 2009 року *рекомендували для стимулювання інновацій-*

ного розвитку України вжити заходи щодо підвищення ефективності та розширення застосування інструментів державної підтримки інноваційної діяльності через такі механізми: надання грантів; пряме інвестування; надання фінансових гарантій; стимулювання участі комерційних банків в інвестуванні інноваційної діяльності; надання нефінансових послуг та інших видів нефінансової підтримки; надання державного замовлення на розроблення найважливіших новітніх технологій за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки та розвиток матеріально-технічної бази наукової та науково-технічної діяльності. До першочергових заходів парламентарі також віднесли необхідність податкового стимулювання суб'єктів господарювання, державну підтримку необхідності організації виробництва на території України конкурентоспроможної інноваційної продукції шостого технологічного укладу (нано-, біо-, інформаційно-телекомунікаційні, CALS-технології) за такими напрямками: мікроелектроніка; транспортні засоби з гібридними двигунами; високо-ефективне сільськогосподарське виробництво; генетично модифіковані організми; комп'ютеризоване медичне обслуговування; альтернативні джерела енергії та енергозберігаючі технології; інтелектуальна мобільна робототехніка.

Окремо доречно ставиться питання і про створення умов для розвитку інноваційної інфраструктури в Україні за світовими зразками – розвиток інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів інноваційного розвитку, центрів трансферу технологій та інших організаційних форм інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності, які поєднують науку, виробництво та бізнес, в тому числі шляхом надання державної підтримки.

Разом з тим, варто відзначити повну безуспішність виконання Постанови КМУ №447 від 14 травня 2008 року «Про затвердження Державної цільової економічної програми створення інноваційної інфраструктури в Україні на 2009–2013 роки», яка і була покликана для створення в Україні протягом п'яти років розумної інноваційної інфраструктури, однак через передусім політичні чинники абсолютно не була втілена.

Підходи до вдосконалення інноваційної інфраструктури в цілому виправдані і для вдосконалення інноваційної інфраструктури ОПК України, однак їх необхідно застосовувати з урахуванням специфіки комплексу, його здібність державну приналежність.

*Семеншин Артем Вікторович – к.ю.н., науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

СУЧАСНІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Формування нової економіки, що базується на знаннях, передбачає масштабну і багатосторонню інтеграцію у сфері інноваційної діяльності. При цьому розв'язуються кілька завдань:

по-перше, поглиблення взаємодії суб'єктів освіти, науки і виробництва, яке сприяє ефективному використанню їх інтелектуальних ресурсів, скорочує час та витрати на впровадження відкриттів фундаментальної науки у виробництво, полегшує трансакції інтелектуального продукту між творцями, виробниками і кінцевими споживачами, допомагає залученню фінансових ресурсів до інноваційної сфери. Якщо виробництво ставить перед наукою завдання знайти способи розв'язання тих чи інших виробничих проблем, розробити науково-технічні прогнози, науково-технічні програми і плани розвитку, то науково-технічні досягнення вчених визначають рівень і характер виробництва;

по-друге, створення умов для інтеграції знань (ноу-хау, норм і систем цінностей, методології, баз даних тощо) економічних суб'єктів, які входять до науково-виробничих утворень. Інтегрована структура вважається ефективною, якщо: компанії, які об'єднують знання, усвідомлюють, поділяють і підтримують корпоративні цілі і цінності; знання економічних суб'єктів є комплементарними; знання одного з економічних суб'єктів є недефіцитними і цінними для іншого суб'єкта, посилюють його ключову компетенцію [1, с. 89–92];

по-третє, трансформації результатів інноваційної діяльності науковців в об'єкти інтелектуальної власності. Застосування технологій на науковій основі у виробничому процесі супроводжується не тільки знаходженням шляхів їх найбільш ефективного використання (має місце *«learning by doing»* – навчання в процесі застосування), а й уречевленням додаткової інтелектуальної праці та відповідним зростанням величини вартості продукту. Тому для виробника (фірми) найбільш привабливою є форма використання технології саме як інтелектуальної власності, коли суспільство відчужує продуктивні сили інтелектуальної праці для їх подальшого використання [2, с. 139–144].

Перспективними формами освітньо-науково-виробничої інтеграції є такі.

Підприємницький університет, який надає можливість викладачам, студентам і випускникам виходити на глобальні ринки із заснованими ними інноваційними компаніями. Центральною ланкою діяльності підприємницького університету є комерціалізація результатів науково-дослідної роботи,

насамперед патентування інновацій та одержання доходів від продажу ліцензій та патентів; створення на базі наукових відкриттів за допомогою правової, фінансової та організаційної підтримки університетів *spin off* і *startup* компаній для одержання прибутку від їх діяльності або доходу від продажу компаній; консалтингова підтримка підприємців із питань інтелектуальної власності.

Дослідницький та інноваційний консорціуми. Перший функціонує як координаційний центр для виконання спільних НДДКР їх учасниками (виробничими підприємствами, університетами, науковими лабораторіями) без власної науково-дослідницької бази або як міжфірмовий центр із власною науково-дослідницькою базою, постійними та залученими працівниками. Інноваційні консорціуми об'єднують ВНЗ, наукові організації, підприємства, фінансові структури з метою здійснення конкретного інноваційного проекту.

Науково-технічний альянс – об'єднання кількох фірм з університетами та державними лабораторіями на основі угоди про спільне фінансування НДДКР та інноваційні розробки продукції. Учасники альянсу об'єднують інтелектуальні, матеріальні та інші ресурси, а після досягнення результатів одержують свою частку інтелектуальної власності. Науково-дослідницькі альянси створюються для реалізації певного наукового проекту, а науково-виробничі – для розробки і виробництва нової продукції. У міжнародних альянсах беруть участь партнери з різних країн.

Науковий парк – функціонує на базі університету, включає малі інноваційні підприємства та підрозділи з їх обслуговування. Створюється для передачі нових технологій у виробництво, випуску і комерціалізації нової продукції, надання допомоги науковцям в організації власних малих фірм. В американській моделі (США, Велика Британія) передбачаються такі типи наукових парків: 1) для проведення наукових досліджень; 2) дослідницькі парки, які розробляють нововведення до стадії технічного прототипу; 3) інноваційні бізнес-інкубатори; 4) інноваційні центри, орієнтовані на потреби малих високотехнологічних підприємств в організації та фінансовій підтримці.

Технопарк – територіально відокремлений науково-промисловий комплекс, заснований на базі провідного університету, що включає в себе наукові установи, промислові підприємства, інформаційні, сервісні та виставкові комплекси, а також житлові приміщення для співробітників.

Технополіс – у японській моделі це місто, у якому зосереджені наукові установи (університети і дослідні інститути) і наукомістке виробництво у передових галузях. Для працівників створюються необхідні умови праці і проживання. Будівництво технополісів ураховує місцеві традиції і фінан-

сується за рахунок місцевих податків і внесків корпорацій. В американській моделі технополіси функціонують поблизу провідних університетів.

Технологічна платформа – механізм державно-приватного партнерства у сфері науково-технологічного і промислового розвитку, реалізований організаціями науки, освіти, реального сектору економіки, соціальної сфери, громадськими організаціями і об'єднаннями за найбільш перспективними напрямками досліджень і розробок [3, с. 83]. Методологічною основою технологічних платформ є Форсайт із подальшою розробкою: а) дорожньої карти – напрямів модернізації і науково-технічного розвитку конкретної галузі з визначенням часу та показників економічної ефективності перспективних для ринку технологій і продуктів; б) стратегічної програми досліджень і розробок – системи заходів, узгоджених усіма учасниками технологічної платформи за цілями, ресурсами, виконавцями і строками реалізації.

Інтеграційні процеси у сфері інноваційної діяльності в Україні гальмуються відсутністю належного фінансування. Частка ВВП, яка витрачається на наукові дослідження, у 2013 р. була у 2,5–5 разів менше, ніж у провідних країнах світу. Питомі витрати на наукові дослідження у розрахунку на одного науковця в Україні майже втричі менші, ніж у Росії, у 18 разів – ніж у Бразилії, у 34 – ніж у Південній Кореї і більш ніж у 70 разів менші, ніж у США [4]. Актуальною стає інтеграція всіх суб'єктів інноваційного процесу з фінансовим сектором економіки, розвиток фінансово-кредитних інститутів, які б стимулювали прийняття фінансових рішень та інвестиційну поведінку суб'єктів господарювання.

Література:

1. Храмов, Е. Н. Интеграция знаний в интегрированной корпоративной структуре промышленности [Текст] / Е. Н. Храмов // Вестник Удмуртского университета. Серия: Экономика и право. – 2010. – Вып. 4. – С. 89–92.
2. Скобарев А. А. Двойственность и противоречия интеллектуальной собственности в развитой рыночной экономике [Текст] / А. А. Скобарев, В. И. Лячин // Молодой ученый. – 2012. – №2. – С. 139–144.
3. Федулова, Л. І. Технологічні платформи як механізм інтеграції освіти, науки та виробництва [Електронний ресурс] / Л. І. Федулова. – Режим доступу : <http://www.lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2011/161-149-13.pdf>
4. Богдан Данилишин вважає, що стан науки в Україні критичний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://market.avianua.com/?p=2814>

Шевченко Людмила Степанівна – д.е.н., професор, завідувачка кафедри економічної теорії Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

II

Дослідження проблем правового забезпечення інвестування інноваційної діяльності

Р. П. Бойчук

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТОРА

Україна повинна продовжувати процес інтеграції в світову економіку. Але залучаючи зовнішні ресурси – ефективно захищати свої економічні інтереси. Захист національних економічних інтересів, безперечно, повинен бути і в ефективному регулюванні іноземного інвестування в національну економіку.

Сьогодні у світі відносно іноземних інвестицій триває протиборство між двома антагоністичними тенденціями – вільної циркуляції капіталів і так званими «регульованими режимами». Інвестиції, на відміну від торгівлі, є могутнішим засобом втручання в економічний суверенітет.

У принципі будь-яка держава приречена проводити політикові розмежувань між національним й іноземним капіталом. Так-як:

– держава зацікавлена насамперед саме в нац. інвестиціях, оскільки внутрішні інвестиції направляються у своїй більшості в соціально значимі галузі виробництва, вони носять більше довгостроковий характер. Закордонні інвестори найчастіше прагнуть вкласти свої капітали в найбільш прибуткові галузі економіки. Як показує світовий досвід, іноземні інвестори, використовуючи свою зверх мобільність, здатні оперативню акумулювати свої фінансові можливості в тій або іншій сфері економіки для вилучення максимального прибутку й так само швидко вивезти із країни-реципієнта свої капітали, незважаючи на національні інтереси даної держави. У багатьох випадках закордонні інвестори не планують довгострокові капіталовкладення в приймаючій державі. Це змушує державу вести збалансовану політику регулювання іноземних інвестицій. Завдання полягає в тім, щоб удосконалюючи механізми регулювання, як на національному, так і на міжнародно-правовому рівні, знайти оптимальне поєднання інтересів держави й іноземних інвесторів;

– право держави контролювати допуск іноземних інвестицій необмежено, тому що виникає із самого поняття державного суверенітету. Як показує

міжнародний досвід залучення іноземних інвестицій, держави встановлюють цілий ряд бар'єрів іноземним громадянам і компаніям у ході їхнього допуску до здійснення інвестиційної діяльності на їхній території. Причини того, що держави-реципієнти часом неохоче надають іноземним інвесторам рівні з місцевими підприємцями умови криються в цілому ряді факторів. Наприклад: побоювання активного залучення іноземних інвестицій у ті галузі економіки, які мають значення для національної безпеки або становлять її базові галузі: протекціоністська політика, направлена на захист національних товаровиробників тощо.

Тому багато держав установлюють обмеження або особливі умови допуску прямих іноземних інвестицій у певні галузі економіки. У силу таких обставин у деяких двосторонніх угодах про заохочення й захист закордонних капіталовкладень прямо не передбачається право інвестора однієї договірної сторони здійснювати інвестиції на території іншої договірної сторони.

Застосовуючи систему допуску іноземних інвестицій, держава зобов'язана:

а) спростувати (facilitate) допуск і здійснення (establishment) інвестицій національними приватними особами інших держав;

б) уникати створення невиправдано складної процедури регулювання або встановлення в законі умов, виконання яких є необхідним для одержання допуску.

Сукупність зобов'язань приймаючої держави в ході допуску на свою територію іноземного інвестора передбачає створення сприятливих умов для закордонного підприємця. Проте, дотепер відсутня конвенційна вимога до приймаючої країни щодо закордонного інвестування.

Найбільш ефективним рішенням проблеми правового регулювання іноземних інвестицій є відкритий доступ, можливо, у рамках списку галузей, відкритих для іноземних приватних інвестицій (при існуванні списку обмеженого числа галузей, видів діяльності, закритих для іноземних інвестицій або потребуючих оцінок умов допуску (screening), ліцензування).

У сучасному світі регулювання припливу іноземного капіталу, яке ґрунтується на розмежуванні юридичних осіб на «національних» і «іноземних», здійснюється, за невеликим винятком, практично усіма державами, хоча і різною мірою. Практика застосування обмежувальних заходів до іноземного капіталу не суперечить міжнародному праву, більше того, вона знаходить відображення у великому числі міжнародних двосторонніх угод про заохочення і захист іноземних інвестицій. Існують також і багатосторонні угоди, якими регулюються відносини, пов'язані зі встановленням відповідних вилучень для іноземних інвесторів. Таким чином, принцип надання іноземним інвесторам

національного режиму, що передбачається міжнародними договорами, не унеможливлене встановлення різного роду вилучень як стимулюючого, так і обмежувального характеру. У регулюванні допуску іноземних інвестицій, на наш погляд, державі повинні допомогти критерії, за допомогою яких встановлюється правовий режим діяльності іноземного юридичної особи. Використовуваного нині в Україні при визначенні поняття «іноземний інвестор» критерію інкорпорації недостатньо для цілей визначення правового режиму діяльності іноземної юридичної особи. Так, особа може бути зареєстрована в Україні і на цій підставі вважатися українською юридичною особою, користуючись правовим режимом, що надаються національним інвесторам, попри те, що 100% частками в його статутному капіталі можуть володіти іноземні фізичні і юридичні особи, що здійснюють контроль над цим підприємством. Таким чином, при вирішенні питання про вибір правового режиму діяльності іноземна особа, що не бажає здійснювати підприємницьку діяльність на підставі режиму, що надається іноземним особам, має можливість створити на території відповідної держави юридичну особу, яка має статус національної компанії і, користуючись перевагою режиму, що надається в цьому випадку, отримати доступ до інвестиційних ресурсів, відкритих виключно для національних компаній. Керуючись вимогами національного законодавства, іноземний інвестор може підвищити свою конкурентоспроможність, вибравши форми здійснення підприємницької діяльності або, як показала практика останніх років, «перемістивши» свою компанію в сприятливіше середовище. Саме ці дії іноземних інвесторів зробили актуальною тему застосування критерію контролю, який полягає у встановленні можливості іноземної юридичної особи визначати зміст рішень, що приймаються національною юридичною особою. У разі, якщо у іноземної юридичної особи існує така можливість – до національної юридичної особи, яка контролюється іноземною, має бути застосований той же правовий режим, який використовується до іноземних юридичних осіб. Якщо в національному правопорядку не передбачається застосування критерію контролю, то режим діяльності, передбачений для іноземної юридичної особи, має вузьку сферу дії. Застосування критерію контролю дозволяє державі розширити сферу дії режиму, передбаченого для іноземної юридичної особи, обмеживши доступ певної категорії національних компаній до інвестиційних ресурсів і керуючись при цьому інтересами охорони національного надбання.

Українське інвестиційне законодавство залишило поза увагою критерій контролю, який би застосовувався з метою захисту прав і законних інтересів українських підприємств, що мають стратегічне значення для безпеки і оборони.

Таким чином, необхідно зробити висновок про неспівпадання категорій «особистий статут (національність)» і «правовий режим діяльності» юридичної особи, тому необхідно їх розмежовувати, застосовувати відносно вказаних категорій різні критерії їх визначення. Проблеми доцільності застосування критерію контролю в цілях встановлення правового режиму діяльності юридичної особи, що бере участь в інвестиційних стосунках, нині в літературі досліджені не повною мірою.

Зміст категорій «правовий режим діяльності» і «особистий статут» юридичної особи визначається за допомогою різних критеріїв. Колізійні критерії міжнародного права застосовуються тільки в цілях встановлення особистого статусу юридичної особи. В цілях визначення правового режиму діяльності юридичної особи (зокрема, визначення умов допуску юридичної особи до здійснення інвестиційної діяльності) потрібне застосування інших критеріїв, які дозволяють без відсилання до норм іноземної держави встановлювати правовий режим діяльності відповідної категорії юридичних осіб. Згідно Закону України «Про міжнародне приватне право» особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи. Норми, що визначають правовий режим діяльності іноземної юридичної особи повинні міститися в спеціальному законодавстві, що регулює інвестиційну діяльність іноземних юридичних осіб.

Критерій контролю є матеріально-правовий критерій, який дозволяє визначити режим діяльності юридичної особи в якості інвестора. При цьому під контролем слід розуміти можливість іноземної юридичної особи визначати зміст рішень, що приймаються національною юридичною особою.

Необхідно ширше використати критерій контролю при удосконаленні законодавства про іноземні інвестиції. В наш час в українському законодавстві, яке регулює інвестиційну діяльність іноземних юридичних осіб, критерій контролю не використовується в рамках здійснення іноземних інвестицій в підприємства, які мають стратегічне значення для забезпечення оборони країни і безпеки держави. Необхідно розширити сферу застосування критерію контролю, розповсюдивши його дію на відносини не лише при регулюванні вкладення іноземного капіталу в українські стратегічні підприємства, але і на відносини, пов'язані з вкладенням іноземного капіталу в інші підприємства шляхом введення відповідного регулювання в закон «Про режим іноземного інвестування».

Термін «іноземний інвестор», що міститься в ч.1 ст.1 .ЗУ «Про режим іноземного інвестування», необхідно доповнити абзацом наступного змісту : «Іноземними інвесторами визнаються ті організації, що також знаходяться під контролем перерахованих в абз.1 ч.1 цієї статті іноземних інвесторів,

у тому числі створених на території України. При цьому вказані організації вважаються такими, що знаходяться під контролем іноземних інвесторів у випадках, коли іноземний інвестор в силу своєї участі в статутному капіталі організації або відповідно до договору, укладеного між іноземним інвестором і цією організацією, або на якій-небудь іншій основі має можливість визначати зміст рішень, що приймаються такою організацією».

В цілях ефективного регулювання допуску іноземного капіталу на територію України до категорії іноземних інвесторів слід відносити і українські юридичні особи, що знаходяться під контролем іноземних. Також потребують уточнення статті 25 та 26 Закону України «Про міжнародне приватне право». Визначення особистого закону юридичної особи право держави місцезнаходження юридичної особи не враховує відносини контролю, в свою чергу не пов'язується з визначенням цивільної правоздатності та дієздатності юридичної особи. Тому статтю 26 Закону України «Про міжнародне приватне право» необхідно доповнити новим абзацом: «Правоздатність та дієздатність юридичних осіб, які знаходяться під контролем іноземних інвесторів може бути обмежена відповідно до закону».

Бойчук Роман Петрович – к.ю.н., завідувач відділу правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку НДІ ПЗІР НАПрН України

І. В. Борисов

ТОВАРИСТВА ВЗАЄМНОГО СТРАХУВАННЯ – СКЛАДОВА ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Товариства взаємного страхування (далі – ТВС) разом із інвестиційними фондами, страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами, кредитними союзами відносяться до колективних інвесторів, які є складовими фінансового ринку України. Пов'язано це з тим, що страхові організації здатні виконувати не тільки функції страховиків, а й функції спеціалізованих кредитних інститутів, які займаються кредитуванням різних сфер і галузей господарської діяльності, займаючи після банків певні позиції в якості постачальників позикового капіталу.

За принципами організації страхового фонду можливі три його форми: самострахування, створення централізованих страхових фондів (резервів) та власне страхування. На відміну від перших двох форм створення страхового фонду при власному страхуванні характеризується двома ознаками:

страховий фонд формується у децентралізованому порядку за рахунок внесків окремих його учасників, а розподіляється централізовано страховиком, але виключно серед його учасників (осіб, які беруть участь у його формуванні). Втрати, що виникають у окремих його учасників, розподіляються виключно серед осіб, які створили цей фонд.

Порядок створення та діяльності ТВС регулюється Тимчасовим положенням про товариство взаємного страхування, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.02.1997 р. № 132 [1]. Взаємне страхування є специфічною непідприємницькою формою організації страхових операцій, при яких страховий фонд створюють на неприбутковій основі, тобто це взаємний обмін ризиками, при якому не переслідується мета отримання прибутку. ТВС виступають формою проведення взаємного страхування.

Відповідно із чинним законодавством ТВС є спеціалізованим фінансово-кредитним закладом, діяльність якого виключно пов'язана з організацією страхового забезпечення членів і страхувальників ТВС, а також ефективного використання прибутку і внесків пайовиків ТВС та страхових резервів, створених в результаті надходження страхових платежів згідно з договорами страхування, що укладаються зі страхувальниками. Оскільки ТВС не мають на меті одержання прибутку, то практикується повернення прибутку пайовикам, як у вигляді частини пайового внеску, внесеного пайовиком, так і в формі розподілу надлишків надходжень (з різних джерел: або від власної страхової діяльності, або від управління страховими активами товариства).

Аналіз чинного на сьогодні законодавства, а також невеликої кількості публікацій, зокрема С. А. Навроцького [2], П. А. Стрельбичького [3], В. М. Бартоша [4], А. О. Пантелеймоненко [5], І. В. Тімошенко [6], які присвячені проблемі ТВС і розкривають етапи його виникнення і становлення, дозволяє прийти до наступних висновків.

ТВС – це самостійний вид непідприємницьких товариств¹, а інституційна форма управління наближає його до професійних страховиків. Слід погодитися з тим, що потреба в розвитку ТВС зростає, оскільки: фінансовий стан потенційних страхувальників, а зокрема їх платоспроможність, гостро потребують надання їм страхових послуг на безприбутковій основі; потен-

¹ Разом із тим у розвинутих країнах світу страховики та страхові посередники представлені широким спектром організацій: у Німеччині переважають акціонерні товариства, у Франції – товариства взаємного страхування, у Великобританії поряд із страховими корпораціями функціонують асоціації взаємного страхування. Надійні позиції на страховому ринку Великобританії посідають страхові посередники, що представлені в організаційних формах товариств і приватного підприємництва. В Італії й Іспанії широко практикується кооперативне страхування, у Німеччині, Великобританії, Франції функціонують страхові компанії за участю державного капіталу.

ційним страхувальникам потрібна, поряд з жорсткою регламентацією підприємницького страхування, наявність більш демократичних і м'яких форм здійснення страхування, оскільки за будь-яких обставин вони ризикують власними коштами при трансфері ризику страховиком; потенційні страхувальники зацікавлені в тому, щоб на вітчизняному страховому ринку дійсно була присутня здорова конкуренція серед страховиків різних організаційних форм і типів.

Правовою підставою існування ТВС, як правило, є статут, а важливою особливістю – порівняно низькі вимоги щодо статутного капіталу та безприбутковості діяльності. Статут, на відміну від засновницького договору, не укладається між засновниками, а затверджується ними, але і перший і другий визначають правове становище ТВС, і регулюють відносини між засновниками і юридичною особою, хоча статут набуває юридичної сили лише з моменту реєстрації останньої. Статут – це особливий локальний нормативний акт, положення якого обов'язкові не тільки для юридичної особи, а й для її контрагентів.

ТВС формує страховий фонд за рахунок фіксованих або непостійних страхових внесків, але їх розмір завжди має свою межу для того, щоб забезпечувалося повне покриття зобов'язань стосовно страхувальників. Страховий фонд потрібен для надання чітких гарантій щодо своїх зобов'язань і призначений бути джерелом виплати страхового відшкодування.

Оскільки ТВС не мають метою одержання прибутку, то ними практикується повернення прибутку своїм засновникам як у вигляді частини внесеного пайового внеску, так і в формі розподілу надлишків надходжень (з різних джерел: або від власної страхової діяльності, або від управління фінансовими активами товариства). На відміну від кооперативів, в яких їх члени купують один або декілька кооперативних паїв за фіксованою ціною, в ТВС цього не відбувається.

Економічну основу діяльності ТВС складає страховий фонд, що формується за рахунок внесків страхувальників. В якості страхувальників, як було зазначено вище, право виступати мають тільки учасники ТВС. Відповідно, і подальший перерозподіл зазначеного фонду здійснюється тільки між учасниками такого товариства. Механізм формування страхового фонду ТВС аналогічний механізму формування страхового фонду звичайного комерційного страхування, за винятком обмеженого кола осіб, що беруть участь у формуванні даного фонду.

Завдання ТВС полягає в наданні його членам найбільш якісних послуг зі страхування за прийнятну ціну. Перевищення доходів над витратами товариства йде в першу чергу на поповнення резервного фонду. Надлишки,

накопичені за звітний період діяльності (як правило протягом року), за рішенням загальних зборів, можуть також використовуватись на поповнення страхових внесків членів, а збитки відшкодовуються за рахунок збільшення страхових внесків. Розподіл суми чистого доходу серед членів ТВС здійснюється пропорційно до їх вкладів у той чи інший фонд, а солідарна відповідальність членів обмежується межами їхньої страхової суми.

Вищим органом управління ТВС є загальні збори членів, які для постійного нагляду за діяльністю товариства обирають правління та раду.

Таким чином, ТВС – це добровільне об'єднання фізичних осіб, а в установлених законом випадках – і (або) юридичних осіб, на основі рівноправного членства, здійснюване шляхом консолідації його членами необхідних коштів, що характеризується територіальним, професійним або іншим критерієм спільності учасників, створене з метою взаємного страхового захисту свого майна та інших майнових інтересів, в тому числі визначеними у спеціальних законах способами, зовнішніми атрибутивними ознаками якого є вміст в найменуванні слів «некомерційна організація» і вказівка на основну (спеціалізовану) мету діяльності – «взаємне страхування». Страхувальники ТВС є одночасно його страховиками та співвласниками. Єдиним джерелом отримання прибутку для розширення страхового фонду для ТВС є інвестиційна діяльність, в першу чергу, стосовно проектів його членів. Діяльність ТВС заснована на принципі солідарної відповідальності.

Література:

1. Тимчасове положення про товариство взаємного страхування: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.02.1997 р. № 132 // Офіційний вісник України, 1997, № 6.

2. Навроцький С. А. Розвиток товариств взаємного страхування в АПК / С. А. Навроцький // Вісник Тернопільської академії народного господарства, 2001. – Вип. 15. – С. 63–65.

3. Стрельбіцький П. А. Товариства взаємного страхування: зародження, розвиток, становлення [Текст] / П. А. Стрельбіцький // Вісник Хмельницького інст.-ту регіонального управління та права. – 2003. – №2(6). – с. 264–271.

4. Бартош В. М. Взаимное страхование: теория и практика применения / В. М. Бартош // Законодательство. – 2009. – №4. С. 55–63.

5. Пантелеймоненко А. О. Західноєвропейські товариства взаємного страхування та страхові кооперативи: сутність організації, зміст діяльності і значення / А. О. Пантелеймоненко // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів: Вид-во Львів. комерційної академії, 2011. – Випуск 10. – С. 509–520.

6. Тимошенко І. В. Товариства взаємного страхування та страхові кооперативи як форма взаємодопомоги //Кримський економічний вісник 1 (02) 2013, с. 95–98.

*Борисов Ігор Вячеславович – молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

В. О. Бударна

ГОСПОДАРСЬКО – ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1. Зміст інвестиційної політики держави та стан її законодавчого забезпечення.

Головним напрямком економічної політики держави, згідно із ст.10 ГК України, є її інвестиційна політика, що повинна забезпечувати динаміку процесів розширеного відтворення господарської діяльності. Визначення її засад та змісту, як зазначає Кухар В. І., пов'язане, в свою чергу, з формуванням узгодженої системи законодавства про інвестиційну діяльність, прийняттям та виконанням державної програми інвестиційного розвитку національної економіки, чітким окресленням завдань для органів державної влади та місцевого самоврядування в цій сфері, створенням дієвих механізмів та господарсько-правових засобів державного регулювання інвестиційних відносин, розробкою та впровадженням відповідних спеціальних режимів інвестиційної діяльності. Слід зазначити, що згідно ст. 9 ГК України, правове закріплення економічної політики здійснюється шляхом визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики, у прогнозах і програмах економічного та соціального розвитку України та окремих її регіонів, програмах діяльності Кабінету міністрів України, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку. За визначенням наданим у змісті ст. 10 ГК України, основними напрямками економічної політики, що визначаються державою є інвестиційна політика, яка спрямована на створення суб'єктами господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів та потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено, як пріоритети структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю над ними.

Зміст інвестиційної політики держави, та напрями удосконалення інвестиційного законодавства України в першу чергу визначаються критичним рівнем зношеності більшості основних виробничих фондів суб'єктів господарювання, необхідністю проведення структурних змін в економіці під тиском світової конкуренції, наданням інвестиційним процесам інноваційного характеру для негайного підвищення конкурентоспроможності національної економіки, національних товаровиробників та іншими надзвичайно гострими економічними чинниками. Тому для вирішення завдань розвитку економіки країни, першочергового значення набуває саме ефективність законодавчого забезпечення інвестиційної політики держави, функціонування інвестиційного ринку, реалізація ключових інвестиційних відносин, включно із сучасними організаційно-правовими формами професійних суб'єктів інвестиційної діяльності.

Законодавство України про інвестиційну діяльність є центральним інструментом реалізації інвестиційної політики держави, де остання виступає, як певне концептуальне джерело законодавчої діяльності. В той же час, слід погодитись з Кухарем В. І., який розподілив інвестиційну політику держави, як складний багатофункціональний феномен на інвестиційну економічну, інвестиційну організаційну, інвестиційну правову та інвестиційну законодавчу, де правові аспекти є лише одним з важливих напрямів реалізації.

Разом з тим, розвиток інвестиційного законодавства є індикатором та яскраво ілюструє підходи та законодавчий досвід держави, щодо організації інвестиційного ринку, забезпечення необхідної динаміки його розвитку, а в окремих випадках і відсутність таких підходів.

Таким чином, аналіз етапів розвитку інвестиційного законодавства дозволяє встановити відповідно основні етапи розвитку і самої інвестиційної політики держави, надання тих чи інших пріоритетів окремим інструментам стимулювання інвестиційної діяльності тощо.

Отже, залежно від мети, досягнення якої виступало основним завданням інвестиційної політики, що є залежною від конкретної соціально-економічної ситуації в Україні, можна виділити наступні етапи розвитку національного інвестиційного законодавства.

Перший етап. Розпочинається з моменту проголошення України суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою. Так Закон України «Про захист іноземних інвестицій» від 10.09.1991 року, закріплює, що інвестиції, прибутки, законні права та інтереси іноземних інвесторів на території України захищаються її законами, іноземні інвестори мають дотримуватися законодавства України та не завдавати

шкоди її державним, соціальним та економічним інтересам. Іноземним інвесторам гарантується законодавством України перерахування за кордон їх прибутків, а також вони можуть реінвестувати прибутки на території України.

Названі положення закону фіксують певний стандарт правових принципів та гарантій інвестиційної діяльності, що є необхідним для здійснення переходу від фактично монопольного державного інвестування до створення інвестиційного ринку на нових засадах інвестиційного плюралізму.

Другий етап поклав початок практичного переходу від домінування державних інвестицій до створення інвестиційного ринку на нових засадах. З цим етапом пов'язані дуже великі сподівання на залучення іноземних інвестицій в національну економіку. Для іноземних інвесторів на законодавчому рівні була передбачена ціла система додаткових пільг та гарантій, що автоматично надавали іноземному інвестору статус, преференційний у порівнянні із правовим інвестиційним статусом інших національних суб'єктів господарювання. Особливо це стосується норм Закону України «Про іноземні інвестиції» від 13 березня 1992 року та Декрету КМУ «Про режим іноземного інвестування» від 20 травня 1993 року, які однак не призвели до виникнення в Україні інвестиційного руху і навіть не мали помітного впливу на економічний розвиток. У зв'язку з цим, слід зазначити, що названі нормативно-правові акти стали важливим досвідом системного застосування правових засобів державної підтримки тих чи інших чи інших процесів в економіці країни.

В реальності, в результаті цієї інвестиційної політики виникали фіктивні іноземні інвестори, та їх підприємства які зловживали наданими пільгами, створюючи бюджетні дефіцити без здійснення більш-менш серйозних економічних нововведень адже значні обсяги тіньового бізнесу стали і основним джерелом нелегального накопичення такі вивезення капіталу. Однією з причин провалу такої інвестиційної політики став процес криміналізації вітчизняного бізнесу. Саме через виникнення тіньової економіки та фактично нульової ефективності намагань залучення ТНК до інвестування в національну економіку, держава відмовилась від цього напрямку законодавчої політики у інвестиційній сфері, про що свідчить сам факт прийняття Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» від 17.02.2000р. Цим законом запроваджено реальний національний правовий режим для будь яких інвесторів безвідносно національний він або іноземний, а також покладено край зловживанням наданими гарантіями від подальшої зміни законо-

давства, що були передбачені ще у Законі України «Про іноземні інвестиції» від 13 березня 1992 року.

Третій етап. Держава фактично відмовилась від ідеї створення загально-го сприятливого режиму інвестиційної діяльності як такого. В той же час необхідність забезпечити економічне зростання спонукало її до створення спеціальних режимів інвестиційної діяльності на окремих територіях на яких такий режим міг бути поєднаним із галузевим підходом до надання інноваційних преференцій. Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 року. Під вільною економічною зоною розуміють «частину територій України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України», але це все відповідно – втратило сенс.

Слід зазначити, що надання інвестиційних пільг в прямій формі, в тому числі податкових, угодами СОТ кваліфікується, як непряме субсидування. Враховуючи прагнення України до членства в СОТ, у 2005 році усі податкові пільги що були передбачені цілою низкою законів України про спеціальні (вільні) економічні зони та території з пріоритетним розвитком, були скасовані.

Четвертий етап. На сучасному етапі економічного розвитку надзвичайно актуалізувались наступні напрями інвестиційної політики, що пов'язані зокрема із:

- переходом економічного розвитку на інноваційний шлях, що спонукає до активного розвитку правових форм та механізмів інноваційного інвестування;
- інвестиційне забезпечення усіх напрямів вирішення завдань енергетичної безпеки країни, включаючи вибудовування сланцевого газу та розвиток альтернативної енергетики;
- інвестиційне забезпечення оборонно-промислового комплексу;
- структурна перебудова національної економіки в напрямі суттєвого зростання її конкурентоспроможності тощо;

Таким чином, слід визначити, що економічна і зокрема інвестиційна політика держави, механізм її правового та законодавчого забезпечення стоять перед новим етапом в своєму розвитку, що може бути пов'язаним із необхідністю суттєвої модернізації інвестиційного законодавства.

Бударна Віталія Олексіївна – здобувачка кафедри господарського права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

В сучасних умовах регулювання інвестиційного процесу в Україні стає важливим визначення функцій банків, які, крім безпосередньої участі в інвестуванні на власний ризик та у своїх інтересах, виконують значні послуги, що відносяться до фінансового посередництва.

У зв'язку з цим, до формування належного системної регулювання інвестиційних відносин, при неспроможності існуючої структури суб'єктів інвестування залучати до інвестиційних та інноваційних процесів приватні інвестиції, при слабкості небанківських установ як учасників інвестиційного ринку та відсутність зацікавленості в фінансовому посередництві у банків, стає питання про використання існуючих механізмів інвестування та видів послуг на ринку цінних паперів та інвестиційних послуг за участю банків та є необхідним проаналізувати економічні та правові переваги банків на відповідних ринках та використати їх на період до формування інноваційної інфраструктури.

При розгляді діяльності банків на ринку цінних паперів необхідно враховувати такі аспекти, як державне регулювання ринку спеціальним законодавством, спільним для всіх учасників фондового ринку, додаткове регулювання для банків з боку Національного банку України, переваги банків перед будь-яким іншою фінансовою установою за обсягом своїх капіталів, доступом до ресурсів клієнтів, забезпеченням платоспроможності та забезпеченості інтересів клієнтів, інші. На наш погляд, для ефективного регулювання ринку цінних паперів та прозорості участі суб'єктів ринку в операціях з цінними паперами доцільно враховувати особливості обігу цінних паперів на підставі таких характеристик, як види діяльності з цінними паперами, форми участі емітентів та інших учасників ринку щодо операцій з певними цінними паперами, та види цінних паперів, що дасть можливість визначити особливості участі банків у відповідних операціях. І в цьому випадку найбільш вагомим критерієм, який визначає вплив банку на ринок цінних паперів, стає їх діяльність як торговця цінними паперами, особливості правового регулювання якої потребують дослідження.

При визначенні місця банків та небанківських установ на ринку цінним паперів у банків існують переваги щодо організаційно-правової форми та виду суб'єкта господарювання. Банки утворюються у формі акціонерних товариств з підвищеними гарантіями забезпечення інтересів акціонерів та

клієнтів завдяки законодавства про акціонерні товариства та про банки і банківську діяльність. Додатково стає перевагою і професійність банку як учаснику ринку цінних паперів, який може надати і надає необмежено пов'язані з операціями з цінними паперами банківські послуги, яких не можуть надавати або навіть по ним консультувати або рекомендувати небанківські фінансові установи – торговці цінними паперами.

При розгляді питання про регулювання сумісності операцій торговця цінними паперами та наявні переваги при встановленні поєднання діяльності з торгівлі цінними паперами з іншими видами видно, що для банків обмеження стосуються в окремих випадках щодо суміщення між собою окремих видів діяльності на ринку цінним паперів, але обмежень для банків щодо одночасного здійснення з банківськими послугами не існує, навіть додатково усуваються обмеження в ст. 16 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» щодо поєднання банком діяльності з торгівлі цінними паперами, депозитарної діяльності зберігача цінних паперів та діяльності з ведення реєстру власників іменних цінних паперів, та інше. Додаткові економічні переваги для банків, які мають розгалужену систему підрозділів, надають умови про структурну організацію для провадження депозитарної діяльності, відповідно до абзацу 8 частини 2 статті 3 Закону України «Про депозитарну систему України» поєднання видів якої можливе за умови їх провадження окремими структурними підрозділами депозитарної установи в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Банки мають певні економічні та правові переваги в господарсько-правовому регулюванні при започаткуванні банківської діяльності та торгівлі цінними паперами по капіталу та забезпеченню інтересів клієнтів у порівнянні з небанківськими фінансовими установами. Так, на підставі ст. 17 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» торговець цінними паперами може провадити дилерську діяльність, якщо має сплачений грошовими коштами статутний капітал у розмірі не менш як 500 тисяч гривень, брокерську діяльність – не менш як 1 мільйон гривень, андеррайтинг або діяльність з управління цінними паперами – не менш як 7 мільйонів гривень. Крім того, у статутному капіталі торговця цінними паперами частка іншого торговця не може перевищувати 10 відсотків, а ліцензія на провадження андеррайтингу видається лише за умови наявності у торговця цінними паперами ліцензії на провадження дилерської діяльності. Тоді як мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим 120 мільйонів гривень відповідно до ст. 31 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Банкам та торговцям цінними паперами висуваються різні вимоги щодо формування економічних нормативів та відповідних резервів для усунування можливих ризиків, і банки завдяки встановленим вимогам при здійсненні банківської діяльності, мають суттєві переваги та привабливість для контрагентів у порівнянні з небанківськими фінансовими установами, що просліджується на різних етапах формування законодавства в сфері обігу цінних паперів.

Регулювання спеціальними нормативними актами діяльності торговців цінними паперами фактично не опирається на правові та економічні переваги банків на відповідному ринку, в більшості враховуються існуюча наявність організаційних, матеріальних умов діяльності банку, тільки додатково висуваються вимоги щодо кваліфікації та професійного рівня працівників банку і організації підрозділів банку, які будуть здійснювати операції з торгівлі цінними паперами.

В науковій літературі відмічається як недолік відсутність активності банків як самих потужних фінансових установ на ринку цінних паперів, що призводить і до неможливості використання цінних паперів в окремих операціях у зв'язку з відсутністю об'єктивної ринкової вартості на такі цінні папери та їх доходності. Але навіть при таких умовах, найбільш операцій в 2011 р. серед банків здійснювали три банки, які не декларують себе як інвестиційні, а більш мають характер ощадного та/або універсального банку, це: ПАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ «Дельта Банк», ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України».

Таким чином, банки в Україні як торговці цінними паперами мають економічні та правові переваги, які складаються з переваг виду організаційно-правової форми та виду суб'єкта господарювання та пов'язаних з цим підвищених економічних вимог до банків і відповідних гарантій для клієнтів. Також найбільш ваговими перевагами банків у порівнянні з іншими суб'єктами професійної діяльності на фондовому ринку є можливість поєднання найбільшої кількості видів професійної діяльності з одночасним здійсненням банківської діяльності. Для заохочення збільшення обсягів операцій на ринку цінних паперів з боку банків, що надасть змогу розвинути фондовий ринок України, необхідно застосовувати додаткові засоби, серед яких визначення з боку НБУ спеціалізації інвестиційних банків, встановлення заохочувальних економічних нормативів та введення для інвестиційних банків і для інших учасників ринку цінних паперів стимулюючого оподаткування.

*Глібок Сергій Васильович – к.ю.н., в.о. заступника директора
з наукової роботи НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України*

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДЛЯ СФЕРИ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ

Головною проблемою, що створює перепони для вступу України до Європейського Союзу та уповільнює розвиток двохсторонніх відносин між країнами, як стверджує директор міжнародної консалтингової компанії СТА Марк Хейліер [1], є не тільки економічна нестабільність, а і перш за все, невідповідність правової сфери європейським стандартам. Тому у сучасних умовах розвитку економіки України важливим напрямом дослідження та невід'ємною частиною зовнішньоекономічної інтеграції до Європейського Союзу є правове забезпечення інвестиційної політики країни. Враховуючи, що євроінтеграція є головним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України, основою стратегії економічного та соціального розвитку країни на наступне десятиріччя, і Україна націлена на розвиток в усіх галузях економіки, шляхом впровадження європейського устрою, виникає необхідність детального вивчення правових інвестиційних аспектів ЄС.

Метою роботи є роз'яснення переваг впровадження Україною Європейської Директиви про менеджерів альтернативних інвестиційних фондів для розвитку сфери житлової нерухомості.

Згідно глосарію термінів Європейського Союзу директива (Directive) – тип законодавчого акта Європейського Союзу. На відміну від постанови чи рішення, інструментів прямої дії, директива запроваджується через національне законодавство. Вона зобов'язує державу-члена у певний термін вжити заходів, спрямованих на досягнення визначених у ній цілей. Директиви – підпорядкований інструмент, вони повинні відображати положення договорів, але вони так само, як і договори, мають верховенство над національним правом. Тож якщо якась країна не запровадила вчасно відповідну директиву до національного законодавства, вона однаково має силу закону в цій країні, і її порушення може бути оскаржено в Суді ЄС [2]. Розглянемо один з базових законодавчих актів ЄС на інвестиційному ринку, а саме Директиву про менеджерів альтернативних інвестиційних фондів.

Директива про менеджерів альтернативних інвестиційних фондів (Directive on Alternative Investment Fund Managers) [3] застосовується до хедж-фондів, фондів інвестування на сировинних ринках, а також фондів нерухомості тощо. Директива не застосовується до холдингових компаній,

фондів спільного інвестування та пенсійних фондів. Директива не регулює діяльність фондів, а лише передбачає санкціонування, поточну діяльність та прозорість керівників альтернативних інвестиційних фондів щодо таких фондів.

Наслідками нормативно-правової бази Директиви про менеджерів альтернативних інвестиційних фондів для інвестиційних менеджерів та фондів на території ЄС та поза її межами є:

- ефект паспортизації (ліцензування) альтернативних інвестиційних фондів, що знаходяться в ЄС на території усіх країн-членів (лише для професійних інвесторів), а в свою чергу, для керівника (менеджера) альтернативного інвестиційного фонду паспорт не є обов'язковим;
- вимоги санкціонування для маркетингових послуг;
- обмеження по маркетингу для індивідуальних інвесторів;
- детальна звітність та вимоги розкриття інформації;
- додаткові вимоги санкціонування для керівників, які не являються громадянами ЄС та фондів, які не належать ЄС;
- мінімальні вимоги до капіталу для керівників альтернативних інвестиційних фондів – 125,000 євро;
- обмеження та вимоги для інвестицій з залученням позикових коштів.

Згідно цієї Директиви для кожного фонду повинен бути призначений та документально закріплений керівником фонду, депозитарій (кредитна організація, інвестиційна фірма) – який буде функціонувати з метою збереження коштів, ведення обліку активів та реєстрації фінансових інструментів. Також для врегулювання взаємовідносин між керівником, інвестором та депозитарієм обов'язковим учасником є прайм-брокер, який виступає контрагентом та гарантом контрактів.

Слід зазначити, що Директива визначає завдання та обов'язки якісного менеджера інвестиційного фонду, що виключає негативні наслідки діяльності, такі як непрофесіоналізм та матеріальна зацікавленість управлінця, що гостро встало критичною проблемою в Україні. Визначена Директива є своєрідною рекомендацією до ведення діяльності того чи іншого фонду, для учасників відповідного ринку фінансових послуг. Але застосування Директиви ні в якому разі не виключає з уваги власні законодавчі норми, які функціонують на території України або іншої держави.

Для України, як зазначалось вище, застосування цієї Директиви може призвести до певних позитивних змін на ринку фінансових послуг. Таких змін може сягнути і ринок житлової нерухомості, який перш за все, залежить від наявності фінансування інвесторів. Нестабільна ситуація в країні, висока вартість проектного фінансування, велике податкове навантаження та

недосконале законодавство в сфері будівництва змушує учасників цього ринку утримуватись від активного ведення бізнесу. Нові умови управління згідно Директиви дозволять виявити найсильніших учасників ринку, які спроможні інвестувати в житлову нерухомість без труднощів для власного бізнесу та уникнути проблем з відсутністю власних грошових коштів у міноритарних інвесторів. Тому розглянуту Директиву необхідно адаптувати до українського інвестиційного ринку, взявши основні положення за стратегічну перспективу до покращення та розвитку в майбутньому як економіки в цілому, так і ринку житлової нерухомості зокрема.

Література:

1. Хельєр М. Торгівля з ЄС в рамках поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі : роз'яснення переваг поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ЗВТ+) як частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС : довідник для бізнесу / М. Хельєр, С. Нерпій, В. Пятницький. – К.: МЕРІТУ та ТППУ, 2014. – 25 с.
2. Глосарій термінів Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.dovidka.com.ua/d.html>.
3. Directive on Alternative Investment Fund Managers : directive 2011/61/EU – 17.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/investment/alternative_investments/index_en.htm

Давиденко Дар'я Олександрівна – аспірант кафедри управління фінансовими послугами Харківського національного економічного університету ім.С. Кузнеця

В. В. Кудрявцева

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РИНОК ЯК СИСТЕМА ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН

Ствердження про системний характер ринку як організації економічного життя є цілком точним. Системний характер функціонування інвестиційного ринку ставить своїм завданням відтворити суттєві ознаки такої системності в механізмі правового регулювання. Це означає, що кодифікація інвестиційного законодавства має в своїй основі виходити з системності ринку, наявності його структури, спрямованості, взаємодії як в середині системи, так і з суміжними системними явищами, враховувати динаміку та напрямки

розвитку такої системи тощо. У зв'язку з цим врахування системного характеру функціонування вказаних суспільних відносин, що складають об'єкт законотворчої діяльності, є методологічною і практичною вимогою до процесу кодифікації інвестиційного законодавства.

Системний підхід є сукупністю методів і засобів, що дозволяють досліджувати властивості, структуру і функції об'єктів, явищ або процесів в цілому, виходячи з їх системної природи з усіма складними міжелементними взаємозв'язками, взаємовпливом елементів на системному рівні і на оточуюче середовище, а також впливом самої системи на їх структурні елементи.

Під системою зазвичай розуміють сукупність взаємопов'язаних елементів, об'єднаних тотожністю цілей (або призначення) і функціональною цілісністю. При цьому властивість самої системи не є тотожною сумі властивостей складових елементів. Об'єднання елементів в систему здійснюється в результаті формування узгодженої взаємодії в нову якість, що містить в собі інтегративні властивості, які цим елементам до їх об'єднання були не притаманні. Важливо зазначити, що системні дослідження об'єкта, як правило, зводяться до структурних і функціональних досліджень. Структурне дослідження передбачає у якості свого предмета склад, конфігурацію, технологію тощо. При функціональному дослідженні вивчаються динамічні характеристики, стійкість, ефективність та інші властивості, що при незмінній структурі системи залежать від властивостей її елементів та їх взаємовідносин. Зрозуміло, що системний підхід до феномену «інвестиційний ринок» передбачає комплексний характер, що полягає у об'єднанні і структурного, і функціонального підходів.

Застосування інструментарію системології в процесі аналізу соціально-економічного феномену – інвестиційного ринку, дозволяє дійти до висновку, що цей ринок є креаційною, гетерогенною, відкритою, активно-реактивною, імовірною, рівновісною, ієрархічною системою, що розвивається, і в якій системні цілі формуються і змінюються в залежності від умов її функціонування та яка поєднує в собі в якості адаптаційного механізму властивості самоорганізації й управління.

Інвестиційний ринок є креаційною системою, тому що належить до категорії соціально-економічних явищ і функціонує завдяки вольовій поведінці людей, в основі якої презюмується економічна раціональність. Зважаючи на це, така система має своє призначення, цілі і практичне спрямування. Подібним призначенням, є формування необхідного інвестиційного потенціалу і забезпечення інвестиційного процесу в кількісних і якісних параметрах, адекватних інвестиційному попиту економічного відтворення.

Враховуючи креаційний характер системи інвестиційного ринку, забезпечення його ефективного регулювання або управління можливе лише за умови створення мотиваційних механізмів на усіх стадіях інвестиційного процесу.

Гетерогенність досліджуваної системи означає, що вона складається з різнорідних елементів, які не є взаємозамінними. Якщо бути більш точним, то інвестиційний ринок є змішаною системою, адже велику кількість його учасників складають громадяни-інвестори, підприємства-інвестори та підприємства-реципієнти інвестицій. Умовно їх можна визнати гомогенними структурними одиницями, але вони також можуть диференціюватися за обсягами вкладень, напрямками, правовими формами інвестування і т.д. У зв'язку з цим, визначення інвестиційного ринку як гетерогенної системи є більш коректним. В практичному сенсі цей висновок робить необхідним детальне визначення усіх учасників ринку (у тому числі і їх правового статусу). Максимально ґрунтовною має бути і диференціація учасників одного і того ж типу за певним колом сутнісних ознак. Доцільно зазначити, що гетерогенність системи за рахунок кореляції внутрішніх системних пропорцій дозволяє змінювати модель функціонування ринку. В залежності від домінування в системі інвестиційного ринку серед інституціональних інвесторів інвестиційних банків або інших посередників модель ринку буде відповідно визначатися через функціонування кредитного або фондового ринку. Отже, визначення системи гетерогенною має своїми наслідками необхідність чіткого визначення усіх структурних елементів, а також їх кількісних і якісних внутрішніх системних пропорцій, що визначають ту чи іншу модель функціонування такої системи.

Чергова риса системи інвестиційного ринку, а саме – відкритість, полягає у постійній взаємодії з ринковим економічним середовищем через циркуляцію інформації про стан ринків, грошових потоків, цінних паперів, засобів виробництва тощо. Таким чином, відкритість інвестиційного ринку означає те, що: інвестиційний ринок є підпорядкованим підсистемним елементом економічної системи як системи вищого порядку; національний інвестиційний ринок є підсистемою світового інвестиційного ринку як системи вищого порядку; інвестиційний ринок має велику кількість підсистем, що водночас є підсистемами інших суміжних систем, наприклад ринку цінних паперів, фінансового ринку тощо; інвестиційний ринок як система активно взаємодіє з іншими системами, такими як податкова система, система зовнішньоекономічних зв'язків, валютна система та ін.

Уявлення інвестиційного ринку як активно реактивної системи означає, що його стан визначається як внутрішніми законами поведінки учасників,

так і впливом зовнішніх чинників. Реактивний характер поведінки системи означає необхідність її структурної стійкості і водночас гнучкості. Тобто взаємодія елементів системи між собою і з елементами інших систем передбачає певну гаму варіантів поведінки учасників інвестиційного ринку. В практичному сенсі це означає необхідність збереження суб'єктами інвестиційних відносин достатньої свободи в прийнятті раціональних рішень, що має особливу актуальність для діяльності інституціональних інвесторів. Таким чином, свобода підприємництва та свобода договору є об'єктивно необхідними чинниками функціонування інвестиційного ринку.

Визначення інвестиційного ринку як системи що розвивається означає, що така система має бути об'єктом постійного моніторингу. Це набуває виняткового значення в контексті забезпечення адекватних правових форм функціонування ринку. Визнання постійного розвитку, як ознаки системи є визнанням фактично постійного її ускладнення, адже в її ієрархії формуються нові елементи, підсистеми, зв'язки та інтегративні характеристики.

У свою чергу, для законотворчої діяльності в цій сфері, це означає необхідність постійного з'ясування співвідношення уніфікованого та спеціалізованого інвестиційного законодавства, визначення його змісту та спрямованості на предмет відповідності реальним моделям функціонування інвестиційного ринку, що складаються в сучасній практиці.

Вірогідність параметрів функціонування інвестиційного ринку як системи базується на загальній вірогідності ринкової кон'юнктури. Ураховуючи функціонування інвестиційного ринку як системи на основі закону попиту та пропозиції, а також закону вартості, що виступають внутрішніми механізмами стабілізації цієї системи та порядку її функціонування, їй також властива така риса як рівноважність, яка слугує підґрунтям іншої характеристики системи інвестиційного ринку – її самоорганізації, а відповідно і саморегуляції за визначених умов.

Притаманність системі інвестиційного ринку мінливого характеру формування і зміни цілей залежно від умов функціонування також підкреслює гнучкий, реактивний, відкритий характер системи, що і є внутрішнім механізмом забезпечення її цілісності. Об'єктивна можливість перенацілення системи завдяки змінам умов функціонування дозволяє зробити важливий висновок про потенційну можливість зворотного зв'язку, а саме – перенацілення системи через вплив на неї державної інвестиційної політики, в тому числі законодавчого регулювання, з метою структурних змін названих умов функціонування.

Ієрархічність системи інвестиційного ринку в практичному плані, і зокрема в контексті його адекватного законодавчого регулювання, означає

необхідність з'ясування всієї системи підпорядкованості внутрішніх системних зв'язків, з тим щоб систематизація законодавчого регулювання та система державного регулювання щонайменше не порушували цей базовий порядок функціонування системи.

Найбільш складною характеристикою інвестиційного ринку як системи, слід вважати внутрішні і зовнішні функціональні механізми цього ринку, що спрямовані на самоорганізацію та забезпечення керованості цієї системи. Методологічною проблемою є питання співвідношення й сполученості цих механізмів в загальному адаптаційному механізмі системи.

Ефективність функціонування інвестиційного ринку найбільш безпосередньо позначається на швидкості та кількісно-якісних показниках інвестиційного процесу. Необхідно зазначити, що інвестиційний процес розглядається як прояв функціонування інвестиційного ринку через рух цінностей, котрі можуть слугувати в якості капіталу, що триває від початку їх формування, акумуляції до вкладання і розподілу прибутків від використання у підприємницькій діяльності. Усі ланки інвестиційного процесу функціонують у власному нормативно-правовому, адміністративному, конкурентному, кон'юнктурному, інформаційному режимі. При цьому на всіх ланках інвестиційного процесу в межах правосуб'єктності, господарської компетенції і реальної свободи підприємницької діяльності приймаються рішення, що є продуктом певного психологічного процесу.

Таким чином, здійснення регуляції, управління інвестиційним процесом може відбуватися через прямий та опосередкований вплив на прийняття рішень через спрямовану корекцію режимів функціонування не тільки визначених ланок інвестиційного процесу, але і суміжних ланок також. Так, ланка формування інвестиційного ресурсу як формування інвестиційної пропозиції і ланка інвестиційного попиту у вигляді суб'єктів із сформованою чіткою потребою в інвестиціях повинні виступати протилежними полюсами, між якими рухаються інвестиції.

Література:

1. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. №1560-ХІІ // Відом. Верховної Ради України. – 1991. – №47. – Ст. 646.
2. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) : Закон України від 5.07.2012 р. №5080-VI // Відом. Верховної Ради України. – 2013. – №29. – Ст. 337.
3. Игонина Л. Л. Инвестиции: [учеб. пособие] / Л. Л. Игонина. – М. : Юристъ, 2002. – 480 с.

4. Прангишвили И. В. Системный подход и общесистемные закономерности / И. В. Прангишвили. – М. : СИНТЕГ, 2000. – 528 с.

5. Буравльов Є. П. Системологія: моніторинг і вектор розвитку / Є. П. Буравльов. – К. : Вітка, 2007. – 245 с.

Кудрявцева Вікторія Вікторівна – к.ю.н., асистент кафедри господарського права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

К. О. Стадник

КОНЦЕНТРАЦІЯ КАПІТАЛУ ЯК УМОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

В сучасних умовах конкурування на світовому ринку Україна теоретично має непогані шанси на вступ у світове торгівельне співтовариство та бути асоційованим членом Європейського Союзу (далі – ЄС). Однак на практиці є проблема недосконалості законодавчого регулювання процесів концентрації капіталу, який зосереджений в руках економічної, а за сумісництвом і політичної, влади. Це призводить до того, що фактично найважливіші галузі економіки України (металургія (чорна, кольорова), агропромисловий комплекс, машинобудування, сфера транспорту, сільське господарство, авіаперевезення, видобуток газу, нафтопродукти, металообробка, виробництво електроенергії, промисловість будівельних матеріалів, вугільна, паливна, харчова, легка, хімічна, нафтохімічна, медична, текстильна, поліграфічна, деревообробна, целюлозно-паперова та фармацевтична промисловість та ін.) знаходяться під контролем бізнесу, який лобіює свої інтереси, що в свою чергу шкодить розвитку економічних процесів нашої країни на світовій арені.

Процес концентрації капіталу носить об'єктивний характер шляхом формування передумов для переходу до постіндустріального суспільства, обумовлювання виникнення і розвитку ТНК та впливом на формування типу ринкової структури. Також цей процес тісно пов'язаний з інноваційним розвитком. Так, в Україні функціонують 12 технологічних парків, 20 інноваційних центрів, 24 інноваційних бізнес-інкубаторів, 11 центрів комерціалізації інтелектуальної власності, 15 центрів науково-технічної та економічної інформації.

Феномен концентрації капіталу можна охарактеризувати такими категоріями, як глобальна конкуренція, серійність виробництва (конкурентоздатність), цінні фактори, інноваційний та інвестиційний виробничий потенціал, адаптованість до включення в ланцюги глобальних ТНК. Багатофункціональна роль концентрації капіталу в сучасній глобалізаційній економіці забезпечується шляхом акумуляції фінансового капіталу та інноваційних підрозділів (тут відбувається не лише концентрація капіталу, а й концентрація інноваційного потенціалу), що забезпечує серійність виробництва.

Економічна концентрація відбувається на двох рівнях:

1. концентрація на внутрішньому ринку – де спостерігається тяжіння до монополізму;

2. концентрація в глобальному контексті – концентрація як умова фінансування власних локальних інноваційних систем (у вигляді конструкторських бюро, наукових лабораторій тощо), що дозволяє створювати інноваційний продукт. Завдяки цьому реалізація товару відбувається не на умовах цінової конкуренції, а використовуються виключні права інтелектуальної власності результатом яких є інноваційна рента. Мова йде про концентрацію капіталу у нових галузях економіки, що потребують концентрації для швидкого розвитку. Галузі, що ще дають інноваційну ренту, де ще не розвинута цінова конкуренція, іде насичення ринку. Має бути забезпечено збільшення частки новітніх секторів з високим рівнем інноваційності.

Також варто наголосити на необхідності запровадження такої категорії, як «якість інвестора». Для забезпечення інноваційного розвитку інвестор може бути іноземний та стратегічний (який несе з собою інновації, такий, з яким можна пов'язувати розвиток виробництва).

Модернізації потребує система господарського законодавства щодо економічної концентрації (а особливо концентрації капіталу), яка має здійснюватися в напрямках:

- адаптації національного законодавства до європейського;
- стимулювання інтеграційних процесів;
- удосконалення державного контролю;
- покращення якості продукції;
- розвитку техніко-технологічних систем;
- широкого запровадження інноваційних технологій;
- добросовісної торгівлі;
- стимулювання конкуренції та ін.

Створення правових форм концентрації капіталу є умовою забезпечення конкурентоздатності національного товаровиробника. Наявність збалансованої політики управління процесами концентрації капіталу може суттєво під-

вищити конкурентоздатність економіки. Стимулювати необхідно не просто концентрацію, а концентрацію з елементами інноваційного інвестування.

В Україні необхідно запроваджувати систему аналізу та оцінки концентрації капіталу для інтеграції до єдиного економічного простору (зокрема на шляху до підписання угоди про асоціацію з ЄС); підвищувати конкурентоспроможність як на вітчизняному, так і на закордонному ринках; з урахуванням світового досвіду та чисельних європейських програм активізувати інноваційну діяльність; підняти рівень зайнятості; збільшити інвестиційну привабливість регіонів тощо.

Стадник Катерина Олександрівна – аспірант кафедри господарського права, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

К. О. Токарева

ДЕРЖАВНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ФОНД У СКЛАДІ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОНДУ БЮДЖЕТУ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Виділення спеціального фонду у складі бюджету було запроваджено з метою поліпшення звітності щодо використання державних коштів, які до 2000 року могли акумулюватися у тому числі й у позабюджетних фондах. До цього часу спеціальний фонд бюджету не існував як елемент його структури, хоча С. В. Свірко зазначає, що спроби утворити спеціальний фонд були ще у 1862 році, при проведенні бюджетно-фінансової реформи. В рамках цієї реформи були прийняті «Правила про складання, розгляд, затвердження і використання розпису і фінансових кошторисів міністерств і Головних управлінь», згідно з якими було змінено схему бюджетного процесу [1, с.267]. Так, було передбачено включення до Державного розпису усіх доходів та видатків, чітко їх розмежування на окремі статті та підкреслено виключно цільове використання (відповідно до затверджених кошторисів), без визначення джерел доходів, що призначені для їх покриття.

Відповідно до частини 3 статті 13 Бюджетного кодексу України складовими частинами спеціального фонду бюджету є [2]: 1) доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування; 2) видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних

надходжень бюджетних установ); 3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету); 4) фінансування спеціального фонду бюджету. Аналізуючи чинне бюджетне законодавство, можна констатувати, що до складу спеціального фонду бюджету в Україні належать: а) Фонд охорони навколишнього природного середовища; б) Фонд соціального захисту інвалідів; в) Стабілізаційний фонд; г) Дорожній фонд; д) Державний інноваційний фонд; є) Фонд для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення та інші.

При дослідженні фондів, які можуть бути сформовані у складі спеціального фонду бюджету, ми стикаємось із наявністю «подвійного» регулювання діяльності останніх. З одного боку, видається доцільним регулювати питання, пов'язані із основною діяльністю таких фондів, напрямками використання коштів, які в них акумульовані нормами бюджетного законодавства, зокрема – нормами Бюджетного кодексу України. З іншого боку, постає питання: чи можна поєднати в одному кодифікованому акті положення щодо основних засад діяльності фондів, що є зовсім різними за напрямками своєї діяльності, порядком використання грошових коштів? Мабуть, можливо. Проте, ми переконані, що це недоцільний крок, оскільки включення у Бюджетний кодекс України положень стосовно регулювання особливостей існування всіх фондів у складі спеціального фонду бюджету призведе до порушення існуючої структури акту, суттєво ускладнить його розуміння та застосування, як це сталося із Податковим кодексом України. Законодавець прагнув створити єдиний кодифікований акт, в якому було б урегульовано всі питання податкового права. Однак не можна сказати, що це цілком вдалося. З огляду на викладене, вважаємо, що недоцільно включати до Бюджетного кодексу України положення, які регулюють діяльність фондів, що входять до складу спеціального фонду бюджету, отже правовий статус та особливості діяльності кожного конкретного фонду має регулюватися окремим законом.

Розглянемо більш детально Державний інноваційний фонд. Названий фонд згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 № 1977-ХІІ [3, ст.38] та Постановою КМУ від 2 березня 1998 року № 243, якою затверджено Положення про Державний інноваційний фонд [4] створюється з метою фінансового забезпечення проведення державної політики у науковій і науково-технічній діяльності і заходів, спрямованих на розвиток та використання досягнень науки в Україні, положення про який затверджується Кабінетом Міністрів України. Також Державний

інноваційний фонд підпорядковується центральному органу виконавчої влади у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, яким сьогодні є Міністерство освіти і науки України.

Значений фонд здійснює на конкурсних засадах фінансову та матеріально-технічну підтримку заходів, спрямованих на впровадження пріоритетних науково-технічних розробок та новітніх технологій у виробництво, технічне його переоснащення, освоєння випуску нових видів конкурентоспроможної продукції. Державний інноваційний фонд формується за рахунок зборів до цього фонду, встановлених законодавством України, а також позабюджетних коштів, одержаних від повернення позик, інвестиційних вкладів, лізингових платежів, надходжень від сумісної діяльності з виконавцями інноваційних проєктів, добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, та інших надходжень, що не суперечать законодавству України.

Підкреслимо, що закордоном в нинішніх умовах діє велика кількість різноманітних фондів, призначення яких допомагати вченим у розробці нових ідей, проєктів та досліджень. В Україні склалася зовсім інша ситуація. Йдеться, перш за все про те, що рівень інноваційної та загальної культури залишаються на низькому рівні, теперішня податкова політика держави не заохочує ініціативи щодо інноваційної сфери, хоча має бути навпаки. Держава має відігравати вагомий роль у розвитку та здійсненні інноваційної політики, створювати сприятливі умови для інноваційної діяльності. При цьому слід визначити пріоритетні напрямки розвитку сучасної вітчизняної науки й забезпечити підтримку нерозвинених галузей.

Як вбачається, в умовах сьогоднішнього створення Інноваційного фонду буде добрим кроком уперед для науково-технічної сфери, а також додаткові джерела коштів будуть залучені у фінансування інноваційного процесу. Слід вказати, що взаємодія держави (в особі компетентних органів та осіб) та науково-технічних організацій, установ має відбуватися на основі конкурсного відбору та чітко визначених критеріях останнього. У відповідному нормативно-правовому акті необхідно чітко визначити мету, принципи діяльності такого фонду, джерела надходження грошових коштів, уповноважені органи, їх права та обов'язки та ін.

Література:

1. Свірко С. В. З історії розвитку бухгалтерського обліку в бюджетних установах України (від середини 19 ст. до 1917 року) / С. В. Свірко // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2003. – Вип. 5. – С. 267–273.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07. 2010 р. // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 № 1977-ХІІ // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Державного інноваційного фонду» від 2 березня 1998 року № 243// Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/243-98-п>

*Токарева Катерина Олегівна – аспірант кафедри фінансового права
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*

В. Ю. Уркевич

ПРАВОВІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА У СВІТЛІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Законом України від 16 вересня 2014 р., № 1678-VII було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (далі – Угода про асоціацію), з іншої сторони, вчинену у частині політичних положень (преамбула, стаття 1, розділи I, II, VII) 21 березня 2014 року в м. Брюсселі та у частині торговельно-економічних і галузевих положень (розділи III, IV, V, VI) 27 червня 2014 року в м. Брюсселі. Названа Угода набирає чинності в перший день другого місяця, що настає після дати здачі на зберігання до Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження Угоди, тобто 1 листопада 2014 року.

Питання розвитку сільського господарства визначені главою 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» Угоди про асоціацію де зазначено, що сторони співробітничать з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема шляхом поступового зближення політик та законодавства (ст. 403). Зазначене співробітництво, включає, окрім іншого, заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій, у тому числі шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах (ст. 404). Звідси одним з актуальних

завдань є розвиток в Україні органічного сільськогосподарського виробництва, у тому числі через вдосконалення правового регулювання відповідних суспільних відносин.

На даний час правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, заходи контролю та нагляду за такою діяльністю, створення умови для забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, покращення основних показників стану здоров'я населення, збереження навколишнього природного середовища, раціонального використання ґрунтів, забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні, регламентуються Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 р., №425-VII.

Згідно названого Закону, виробництвом органічної продукції (сировини) визнається виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів. Іншими словами, при органічному виробництві чиниться найменший сторонній вплив на природні ресурси, що використовуються при вирощуванні сільськогосподарської продукції.

Органічне сільськогосподарське виробництво є не лише виробничою практикою, а й певними способом управління, а також укладом сільського життя. Це певна виробнича філософія, що передусім передбачає дбайливе ставлення людини до навколишнього природного середовища.

Названий Закон від 3 вересня 2013 р. регулює широке коло відносин щодо виробництва органічної сільськогосподарської продукції та сировини у різних галузях (рослинництві, тваринництві, рибній галузі й бджільництві), встановлює порядок визначення придатності земель для використання в органічному виробництві, правила сертифікації органічного виробництва та органічної продукції та ін. Зупинимося на окремих моментах.

Так, органічне виробництво та органічна сільськогосподарська продукція підлягають сертифікації. Згідно ст. 24 названого Закону, рішення про видачу сертифіката приймається органом з оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини) на підставі висновку (звіту) аудитора з сертифікації або спеціаліста названого органу. При наявності такого сертифі-

кату виробник отримує право використання державного логотипа встановленого зразка та маркування органічної продукції (сировини) (ст. 29). Дещо інша ситуація щодо сертифікації розглядуваної продукції спостерігається в інших країнах, у тому числі в межах ЄС.

Вже тривалий час функціонує Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), що є міжнародною неурядовою організацією, що здійснює зокрема й акредитацію установ, що займаються сертифікацією органічної продукції. У 1980 році нею було розроблено «Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва і переробки», що покладені в основу відповідного законодавства ЄС.

В межах ЄС було прийнято Директиву ЄС № 834/2007, що визначає загальні принципи органічного виробництва, вимоги до виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та виготовлення харчових продуктів, правила маркування органічної продукції, питання інспекції (контролю) органічної продукції. При цьому систему інспекції органічної продукції в ЄС можна охарактеризувати як державно-приватну або змішану. Сутність її полягає в тому, що державні органи в країнах ЄС здійснюють акредитацію приватних сертифікаційних установ та нагляд за їх діяльністю. А безпосередньо сільськогосподарських товаровиробників органічної продукції вже сертифікують приватні сертифікаційні установи.

Навіть незважаючи на наведені відмінності, поки що приписи Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» фактично не реалізовані, оскільки не прийнято низку підзаконних нормативно-правових актів щодо виконання його положень. Так, відсутні технічні регламенти виробництва окремих видів органічної сільськогосподарської продукції та сировини, не визначено порядок оцінки придатності земель та встановлення зон виробництва органічної продукції та сировини, не розроблено типовий план переходу на виробництво органічної продукції та ін.

Викладене переконливо свідчить про необхідність вирішення низки правових питань в сфері сільського господарства щодо розвитку органічного виробництва з метою належного виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Уркевич Віталій Юрійович – д.ю.н., професор кафедри земельного та аграрного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, професор

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЩОДО ЕФЕКТИВНОГО ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В КРАЇНУ

Економіка України має велику інвестиційну привабливість. Водночас вона відчуває гостру потребу у значних обсягах іноземного капіталу. Однак залучення іноземних інвестицій в економіку України дуже не значне. Для з'ясування причин такого становища та опрацювання пропозицій щодо його поліпшення важливе значення має вивчення досвіду країн, які успішно справляються з вирішенням цієї проблеми.

Китай справив величезний вплив на географічну структуру залучення іноземних інвестицій. За останні роки розміщення іноземних інвестицій різко змінило своє спрямування, як що раніше центрами інвестування були США, країни європейського союзу та Японії, то сьогодні лівова частка інвестицій припадає на країни з перехідною економікою в Азії та країни, що розвиваються.

У світовій економіці за показниками розвитку на одного жителя Китай традиційно займав дуже низькі позиції порівняно з іншими країнами світу. За показниками залучення іноземних інвестицій на одного жителя, Китай вийшов на провідні позиції серед країн світу. Зумовлено це швидким зростанням економіки та дешевою робочою силою, що роблять країну особливо привабливою для іноземних компаній.

Наведемо конкретні дані Світового банку, які свідчать про значні успіхи Китаю [1]. Для подвоєння обсягів виробництва продукції на душу населення, яке існувало в 1780 році, Великобританії потрібно було 58 років. У США цей процес тривав 47 років, починаючи з 1839 року. Після другої світової війни багато країн подвоїли обсяг виробництва на душу населення, але в незрівнянно коротший термін: Бразилія – за 18, Індонезія – за 17, Південна Корея за 11 років. Китай подвоїв обсяг виробництва продукції на душу населення протягом 10 років [1].

За абсолютними показниками виробництва уряду найважливіших видів промислової та сільськогосподарської продукції Китай вийшов на перше місце в світі. Зокрема, в галузі сільського господарства – це зерно, м'ясо, птиця, яйця, продукція водних промислів, рослинні та тваринні жири; в легкій промисловості – виробництво бавовняного текстилю, шерстяних та шовкових тканин, швейних виробів, велосипедів, телевізорів, пральних машин. Саме в результаті правильної політики реформ вже сьогодні Китай здатен, спираючись на власні сили, виробляти комплексне обладнання для

гірничодобувних, енергетичних, металургійних, хімічних, автомобільних, суднобудівних підприємств великої індустрії.

Китай надає в процесі проведення реформ особливого значення розвитку регіонів: «Варто відзначити, що економічні реформи в КНР супроводжуються регіоналізацією, тобто розширенням прав провінцій та інших регіонів у вирішенні економічних проблем. Вірніше сказати, регіоналізація не супроводжує реформи, а є їх складовою частиною. Створення вільних економічних зон, зон прискореного економічного і технічного розвитку та відкритих приморських міст є правом регіоналізації [3]».

Важливою передумовою прориву в інвестиційному розвитку Китаю є зміна ставлення влади Китаю до інвесторів. Кар'єрні перспективи багатьох чиновників поставлені в залежність від їхньої спроможності залучати іноземні інвестиції. Вони допомагають іноземним компаніям розробляти інвестиційні проекти або знайти необхідне місце для будівництва виробничих площ.

Іноземні виробники автомобілів, комп'ютерів, мобільних телефонів інвестують в Китай з метою економії за рахунок робочої сили при виробництві товарів, значна частина яких іде на експорт, а також намагаються скористатися зростанням у певних секторах внутрішнього ринку Китаю. Обсяг продажу автомобілів, за даними 2008 р., порівняно з 2007 р. зріс на 65%, і світові автогіганти активно розширюють присутність у Китаї. Так, Nissan Motors інвестувала понад 1 млрд. дол. у створення підприємства з другим за розмірами китайським автовиробником – Dogfeng Motor [2].

З поступовим формуванням архітекτονіки зовнішньоекономічного співробітництва пільги для інвесторів у приморських відкритих містах стали поширюватися й на міста-порти вздовж судноплавних річок, на міста прикордонних зон, на адміністративні центри внутрішніх провінцій.

Використання закордонних інвестицій, в тому числі іноземних позик, стало великою підтримкою будівництва базових галузей народного господарства та інфраструктурних споруд, а також технічного переобладнання підприємств. Китай строго контролює масштаби зовнішньої заборгованості, що дає змогу зберігати її у розумних межах.

Від 80-х років у Китаї вживались всі можливі заходи, залучено величезну частину матеріальних, фінансових та людських ресурсів для будівництва залізниць, автомобільних доріг, аеропланів, системи зв'язків, електростанцій, об'єктів водопостачання тощо, таким чином склались сприятливі умови для іноземних інвесторів. Водночас підвищилася «гнучкість» у залученні іноземних інвестицій. Розроблено та опубліковано більше 500 законів та положень щодо економічної діяльності іноземних громадян у Китаї. Більш як

із 200 державами укладено двосторонні угоди про охорону інвестицій. Все це склало правову базу та надало юридичні гарантії для іноземців, які вкладають свій капітал в економіку Китаю [5].

Кредити та міжнародні угоди вважаються корисними тільки тоді, коли вони ведуть до створення робочих місць у Китаї. Держава схвально ставиться до будівництва офісів і підприємств іноземними фірмами за їхні кошти, але китайськими робітниками та з китайських матеріалів. Китай сприяє іноземним інвестиціям через створення спільних підприємств за такою схемою:

- з самого початку Китаю належить контрольний пакет акцій;
- через 5 років китайськими мають бути 3/4 акцій;
- через 10 років підприємство повністю викупується Китаєм [2].

Створюючи умови для розвитку співробітництва з іноземними інвесторами, уряд Китаю за основну мету ставить залучення прогресивної технології, використовуючи канали прямого інвестування, які не потребують додаткових затрат. Підприємства з іноземними інвестиціями, які функціонують на території Китаю, сприяють активному імпорту продуктивного капіталу, за допомогою якого відбувається впровадження сучасних виробничих систем та інших технологічних нововведень. За підрахунками економістів, ефективність імпорту за рахунок зарубіжної фінансової допомоги, яка надається на вигідних умовах, поступається потенціальним перевагам, закладеним у залученні іноземних інвестицій, що виявляються в удосконаленні виробничої, галузевої та асортиментної структури, зростанні національного експорту, встановленні тісних і тривалих відносин ділового співробітництва, наданні дійової допомоги іноземними партнерами. Крім того, китайська сторона отримує великий обсяг технологічної документації, «ноу – хау», підвищують свою кваліфікацію національні спеціалісти [4, с. 85].

Практика України за останній період показує обмежені можливості використання іноземного устаткування і технологій на її території. Устаткування, що обслуговувало прогресивні технологічні процеси в країнах Заходу, навіть потрапляючи в Україну, не встановлювалося роками, морально застарівало, і це завдавало реальних валютних збитків державі. Тому залучення зарубіжної технології і досвіду має ґрунтуватися на чіткій оцінці фактичного рівня технологічного розвитку галузі, ступеня сприйняття приймаючою країною бази управління, яку використовують економічно розвинуті країни і яка є прийнятною у світі. Велике значення має також розробка конкретних заходів щодо підвищення використання світового досвіду у відповідності з інфраструктурою країни, яка приймає капітал, її культурним, соціальним та економічним середовищем. При створенні підприємств з іно-

земними інвестиціями, тобто прямому інвестуванні, на відміну від використання позичкового капіталу, є набагато більшими також масштаби поширення технологічних нововведень. З'являється можливість модернізації виробничого устаткування діючих підприємств шляхом створення на їх базі більшої кількості об'єктів спільного підприємництва, а також шляхом налагоджування інтеграційних зв'язків між підприємствами – суміжниками.

Капітал іноземних інвесторів, який надходить у країну, направляється насамперед у сферу послуг та дрібні скандальні підприємства, тоді як необхідність у реальному, іноваційно наповненому інвестуванні відчують насамперед підприємства обробної промисловості, застаріла техніка і технологія яких вимагає кардинального оновлення. Підприємства саме цієї галузі, особливо великі, що виробляють наукомістку продукцію і потребують передової техніки і технології, відчують найбільші складності у забезпеченні валютної самоокупності.

Активність іноземних інвесторів у Китаї проявилась не відразу, а після тривалих успішних реформ, стабілізації та економічного зростання, чого бракує Україні – прискорення ринкової трансформації економіки та поглиблення її сталого розвитку.

Важливим є досвід Китаю відносно розвитку регіонів, недопущення надмірної концентрації капіталів у столиці. Потужні машинобудівні, гірнично – металургійні, паливно – енергетичні, аграрні регіони мають зайняти пріоритетне місце в інвестиційній політиці. В цьому контексті треба наполегливіше розкривати інвестиційну привабливість соціальних економічних зон, територій пріоритетного розвитку та технопарків.

Узагальнюючи зарубіжний досвід щодо залучення іноземних інвестицій можна виділити напрями, які впливають на їх позитивний розвиток. До переваг Китаю щодо залучення іноземних інвестицій можна віднести: покращення інвестиційного клімату країни, підвищення якості та рівня залучення іноземних інвестицій, вдосконалення законодавчого середовища, розвиток зон відкритості, послаблення вимог до прямих іноземних інвестицій, довгостроковий потенціал ринку, підвищення рівня життя суспільства. Отримуючи ці переваги, країна створює можливості для залучення іноземних інвестицій. Ознайомившись із зарубіжним досвідом інвестиційної політики, можливе використання його в країні у сфері залучення іноземних інвестицій.

Література:

1. Данилишин Б. М. Регулювання розвитку інноваційного потенціалу в економіці : [монографія] / Б. М. Данилишин, М. Х. Корецький, О. І. Дацій. – Ніжин : Вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. – 220 с.

2. Інформація щодо іноземних інвестицій Китаю Bank of Communications [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://www.bankcomm.com/BankCommSite/en/index.jsp>.

3. Інформація щодо оглядів світових інвестицій [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://www.unctad.org/wir/index.Htm>

4. Quan, Yingyi and Weingast, Barry R. China's Transition to Markets; Market – Preserving Federalism, Chinese Style // Journal of Policy Reform. – 1996. – № 1(2). – P. 85–149.

5. Zgurovsky M. Z. Geoeconomic development scenarios and Ukraine. Kyiv: Academy, 2010. – 328 p.

Федоров Гліб Омелянович – здобувач кафедри регіонального розвитку та місцевого самоврядування Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України

В. А. Чубенко

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЛАТІЖНИХ УМОВ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ КОНТРАКТІВ ЗА УЧАСТЮ УКРАЇНСЬКИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Сучасна світова економіка характеризується значним рівнем інтернаціоналізації господарських зв'язків, збільшенням обсягів міжнародних торговельних угод, а отже, універсалізацією розрахунків за такими угодами.

Платіжні умови є важливою складовою зовнішньоекономічного договору, їх правильний вибір має особливе значення в підвищенні ефективності торговельних операцій, сприяє своєчасному одержанню платежу, використанню додаткових гарантій виконання контрагентами своїх зобов'язань, страхуванню сторін від фінансових ризиків [1, с. 162]. В зв'язку з викладеним, практично кожен зовнішньоторговельний контракт, що укладається (за виключенням бартерних контрактів), містить статті, що визначають умови розрахунків між сторонами [2, с. 51]. Основними з таких платіжних умов є валюта ціни і порядок її визначення, валюта платежу, захисні валютні застереження, спосіб платежу та форми розрахунків [3, с. 24–25].

Правове регулювання визначення платіжних умов здійснюється за допомогою правил та звичаїв, що склалися в міжнародній банківській практи-

ці та закріплені в єдиних систематизованих актах – Уніфікованих правилах та звичаях для документарних акредитивів, що є Публікацією Міжнародної Торговельної Палати № 500 (у редакції 1993 року); Уніфікованих правилах по інкасо, що є Публікацією Міжнародної Торговельної Палати № 522 (у редакції 1995 року). Слід зазначити, що необхідність додержання вимог вказаних Уніфікованих правил та звичаїв передбачено в Указі Президента України від 04 жовтня 1994 року № 566 «Про заходи, щодо впорядкування розрахунків за договорами, що укладають суб'єкти підприємницької діяльності України». Міжнародною Торговельною Палатою 01 липня 2007 року введено в дію Публікацію № 600 Уніфікованих правил та звичаїв для документарних акредитивів (далі – УСП № 600), яка до цього часу ще не була опублікована в газеті «Урядовий кур'єр», як це передбачено для набрання чинності такого акта на території України абзацом 2 п. 5 зазначеного вище Указу. Але на практиці акредитивні форми розрахунків між сторонами, однією з яких є український суб'єкт господарювання, здійснюються з використанням положень, передбачених УСП № 600. Крім того, постановою Кабінету Міністрів України і Національного Банку України від 21 червня 1995 року № 444 затверджено «Типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів)», а також «Типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), що передбачають розрахунки в іноземній валюті».

В основу Типових умов покладено принцип, відповідно до якого ті чи інші платіжні умови повинні застосовуватися насамперед з урахуванням інтересів українських підприємств, що виступають у якості або експортерів товарів і послуг, або – імпортерів. Типові правила носять рекомендаційний характер. Таким чином, українські підприємства можуть застосовувати їх чи не застосовувати у своїй зовнішньоекономічній діяльності [2, с. 51]. Уніфіковані правила та звичаї для акредитивів та інкасо також носять рекомендаційний характер та застосовуються з обов'язковою умовою тільки в тому випадку, якщо сторони прямо вкажуть на це в зовнішньоторговельному контракті.

Проте, судова практика розгляду спорів щодо визнання недійсними зовнішньоекономічних договорів за участю українських суб'єктів господарювання свідчить про необхідність зазначення положень щодо застосування акредитиву або інкасо як порядку фінансових розрахунків та гарантій виконання взаємних платіжних зобов'язань. Зокрема, вказане має значення для визначення угоди такою, що укладена у відповідності до вимог чинного законодавства України та відповідно – не тягне наслідків щодо визнання такого договору недійсним. Так, у справі № 910/12792/13 за позовом про

визнання недійсним контрактів про спільну діяльність в процесі виготовлення продукції з давальницької сировини, укладених з іноземним суб'єктом господарювання в рішенні від 05.11.2013 Господарським судом м. Києва визнано недійсними вказані контракти з моменту їх укладення, однією з підстав чого, стала невизначеність у контрактах обов'язкових положень, передбачених п. 1 Указу Президента України «Про заходи щодо впорядкування розрахунків за договорами, що укладають суб'єкти підприємницької діяльності в Україні», щодо застосування акредитиву або інкасо як порядку фінансових розрахунків та гарантій виконання взаємних зобов'язань [5]. Аналогічна позиція викладена в рішенні Господарського суду Закарпатської області від 24.09.2013 в справі №907/399/13, згідно якого за висновком суду, при підписанні договору лізингу сторони (однією з яких є іноземний суб'єкт господарювання) не погодили умови платежів (умови банківського переказу, документарного акредитиву або інкасо), які відповідно до п. 1 Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів), затвердженого наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України від 05.10.1995 № 75, обов'язково мають міститись в зовнішньоекономічному договорі (контракті) [4].

Таким чином, практичне застосування в зовнішньоекономічних контрактах платіжних умов, що передбачені в уніфікованих правилах та звичаях для документарних акредитивів та інкасо, Типових платіжних умовах зовнішньоекономічних договорів (контрактів), забезпечує стабільність та гарантії для українського суб'єкта господарювання в частині виконання контрагентом своїх зобов'язань та своєчасності платежу; можливість відшкодування збитків у випадку порушень іноземним суб'єктом господарювання; досить широкий інструментарій з метою захисту інтересів підприємства при укладенні зовнішньоекономічних договорів; уникнення негативних наслідків щодо визнання укладених зовнішньоекономічних договорів недійсними.

Література:

1. Зовнішньоекономічний менеджмент. Навч. посіб. / За ред. І. І. Дахно, Г. В. Бабіч, В. М. Барановської та ін.. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 568 с.
2. Матвійчук В. К., Хар І. О. Міжнародний комерційний арбітраж: практикум у 7 книгах. Книга II. – К.: Національна академія управління, 2007. – 308 с.
3. Міжнародні валютно-кредитні відносини та умови зовнішньоторговельних контрактів: навч. посіб. / Уклад.: В. М. Гурін, І. М. Калюжнова. – Х.: Міжнар. Слов'ян. ун-т, 2007. – 79 с.

4. Рішення Господарського суду Закарпатської області від 24 вересня 2013 року (справа №907/399/13): Єдиний державний реєстр судових рішень. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

5. Рішення Господарського суду міста Києва від 05 листопада 2013 року (справа №910/12792/13): Єдиний державний реєстр судових рішень. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

*Чубенко Віра Анатоліївна – здобувач НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

III

Економічні, соціальні реформи, реформа вищої освіти в Україні, їх галузеве забезпечення (господарське, трудове, цивільне, екологічне, аграрне, земельне, корпоративне право)

М. І. Адаменко

НЕДОЛКИ КОДЕКСУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

1. Сам Кодекс, відповідно до Концепції проекту Кодексу цивільного захисту (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 листопада 2008 р. № 1424-р) розроблявся на базі Законів України «Про Цивільну оборону України», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про правові засади цивільного захисту», «Про аварійно-рятувальні служби», «Про пожежну безпеку», «Про війська Цивільної оборони України», «Про загальну структуру і чисельність військ Цивільної оборони», на протиріччя між якими вже давно вказувалося.

2. На момент прийняття Кодексу цивільного захисту України існували дві окремі центральні органи виконавчої влади у сфері цивільного захисту – центральний орган виконавчої влади, який забезпечував формування та реалізацію державну політику у сфері цивільного захисту (Міністерство України з надзвичайних ситуацій), та центральний орган виконавчої влади, який здійснював державний нагляд у сферах техногенної та пожежної безпеки (Державна інспекція техногенної безпеки України). У той же час Указом Президента України від 24 грудня 2012 р. № 726 «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» Міністерство надзвичайних ситуацій України та Державна інспекція техногенної безпеки України були реорганізовані в ДСНС, діяльність якої відповідно до Положення спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра оборони України, а з часом – і Міністра внутрішніх справ України. При цьому відповідно до абзацу сьомого п. 3 Положення про Міністерство оборони України саме Міноборони України все ще є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики зокрема у сферах цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки (Про Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України. Указ

Президента України від 6 квітня 2011 р. №406/2011). ДСНС у свою чергу уповноважена лише на реалізацію державної політики у згаданих сферах. Отже, як вбачається з викладеного, станом на сьогодні в системі центральних органів виконавчої влади України відсутній орган, який одночасно б забезпечував формування та реалізовував державну політику у сфері цивільного захисту, як того вимагають нормативні приписи Кодексу.

3. Визначення підстав для застосування такого заходу як зупинення роботи підприємства. Вони визначені у п.12 ч.1 ст. 67 та ст. 70 Кодексу цивільного захисту України та повинні мати таку ознаку, як створення загрози життю та/або здоров'ю людей. Така ознака може дуже широко трактуватися, теоретично всі порушення протипожежних норм створюють загрозу життю та/або здоров'ю людей. Виходячи з такої логіки, застосування таких заходів можливе за будь-яке порушення.

4. Відповідно до ст. 39 Кодексу навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях здійснюється за місцем роботи, навчання та проживання. Ніде не оговорено, хто саме має повноваження здійснювати такі практичні (неаудиторні) навчання населення.

5. Відповідно до Кодексу цивільного захисту України, підготовка персоналу на підприємствах незалежно від форм власності до дій у надзвичайних ситуаціях здійснюється за спеціально розробленою схемою заходів захисту населення та територій. Для великих і малих підприємств система заходів захисту від надзвичайних ситуацій включає:

- планування та здійснення необхідних заходів для захисту своїх працівників, об'єктів господарювання;
- розроблення планів локалізації та ліквідації аварій з подальшим погодженням з Державною службою України з надзвичайних ситуацій;
- підтримання у готовності до застосування сил і засобів із запобігання виникненню та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- створення та підтримання матеріальних резервів для попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій;
- забезпечення своєчасного оповіщення своїх працівників про загрозу виникнення або при виникненні надзвичайної ситуації.

Наведені вище заходи мають загальний характер, вони не повністю враховують специфіку діяльності конкретного підприємства, чисельність працівників, обсяг і вид виробництва тощо.

Адаменко Микола Ігорович – д.т.н., доцент, завідуючий кафедри безпеки життєдіяльності фізико-енергетичного факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна;

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ

Статтею 46 Конституції України закріплено право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Однією з форм здійснення соціального захисту громадян є система загальнообов'язкового державного соціального страхування, засади функціонування якої було визначено Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, ухваленими Верховною Радою України 14 січня 1998 р.

Страхування є важливою частиною соціального захисту населення, центром якого є людина та її потреби, а якість їх задоволення впливає на соціально-економічний розвиток держави. Зовнішньополітичний курс нашої країни на інтеграцію до Європейського Союзу визначає першочерговість реалізації нагальних завдань економічного, й соціального розвитку, що, у свою чергу, вимагає запровадження в державі європейських стандартів ефективного соціального захисту населення. Однак практика показує, що масштаби поширення, наприклад, нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні набагато вищі, ніж в економічно розвинутих зарубіжних країнах. У зв'язку з цим необхідність подальшого вдосконалення шляхом реформування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку не викликає сумніву.

Страхування від нещасного випадку здійснює Фонд соціального страхування від нещасних випадків (далі – Фонд) – некомерційна самоврядна організація, що діє на підставі статуту, який затверджується її правлінням. Усі особи, що працюють за трудовим договором вважаються застрахованими незалежно від фактичного виконання страхувальниками своїх зобов'язань щодо сплати страхових внесків. Крім того, будь-яка особа має право добровільно застрахуватися від нещасного випадку у Фонді. Основними джерелами коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування є внески роботодавців і застрахованих осіб. За ст. 46 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» фінансування Фонду соціального страхування від

нешасних випадків здійснюється за рахунок: (1) внесків роботодавців (для підприємств – з віднесенням на валові витрати виробництва, для бюджетних установ та організацій – з асигнувань, виділених на їх утримання й забезпечення); (2) капіталізованих платежів, що надійшли у випадках ліквідації страховальників у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку; (3) прибутку, одержаного від тимчасово вільних коштів Фонду на депозитних рахунках; (4) коштів, що надійшли від стягнення штрафів і пені зі страховальників та їх посадовців відповідно до закону; (5) добровільних внесків та інших надходжень, отримання яких не суперечить законодавству.

В сучасних умовах пропонується реформувати структуру органів соціального страхування шляхом об'єднання Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності в одну установу з подальшим доповненням медичним страхуванням та перетворенням їх на Фонд загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування. Підтримуємо таку пропозицію, яка ґрунтується на тому, що існування окремих структур приводить до значного збільшення матеріальних витрат на організаційні моменти та дублювання багатьох функцій.

Іншим проблемним питанням є забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

З 1 січня 2011 року вступив в дію Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». З його прийняттям функцію збору та обліку єдиного внеску було покладено на Пенсійний фонд України, що дозволило ліквідувати дублюючі функції страхових фондів, пов'язані із формуванням страхових коштів.

З одного боку, запровадження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування позитивно вплинуло на роботу фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування завдяки запровадженню в Україні єдиної системи збору страхових внесків, їх обліку та контролю за повнотою і своєчасністю сплати, а також єдиної інформаційної системи платників страхових внесків та застрахованих осіб, але передання функції з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від Пенсійного фонду до Міністерства доходів і зборів (далі – Міністерство), яке відбулось у жовтні 2013 р. наразі створило чимало проблем. Серед них: складнощі із веденням Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, у здійсненні державного нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, зменшення надходжень нарахованих страхових коштів та інші.

Міністерство об'єднало в собі невластиві йому функції, які були покладені на Державну податкову службу, Державну митну службу та окремі функції Пенсійного фонду, що привело до зниження ефективності збору єдиного внеску.

Особливо слід звернути увагу на нерегульованість питання підписання всіх необхідних протоколів обміну інформацією з фондами соціального страхування. Така ситуація ускладнює можливість Пенсійного фонду спланувати надходження коштів до бюджету Фонду, бачити реальні касові розриви та спланувати необхідну суму бюджетної позики для фінансування своєчасної виплати пенсій.

Окрім того й досі залишається невирішеним питання надання Міністерством даних щодо використання фізичними особами найманої праці, які необхідні Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань для ідентифікації їх, як роботодавців і тим самим, як страхувальників, на цей вид страхування.

У зв'язку із ситуацією, що склалась сьогодні у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування в цілому, та у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні від нещасного випадку, зокрема, необхідно терміново розглядати питання щодо внесення змін до законодавчих актів України не тільки у зв'язку з реорганізацією органів доходів і зборів, а й у світлі інших проблемних питань, що також потребують невідкладного вирішення.

Андрющенко Катерина Михайлівна – молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

Я. А. Аркатов

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Однією з основних умов інтеграції України до міжнародного співтовариства як рівноправного суб'єкта є відповідність її національного законодавства загальноприйнятим міжнародним вимогам і стандартам. На даному етапі пріоритетні напрямки вдосконалення вітчизняного законодавства визначені на законодавчому рівні й зумовлені прагненням України вступити до Європейського Союзу. Стратегія інтеграції України до цієї міжнародної

організації, затверджена указом Президента від 11 червня 1998 р. Основними напрямками наближення національного законодавства до норм і стандартів ЄС цей документ називає забезпечення прав людини, адаптацію законодавства України до законодавства ЄС, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної й культурної активності її громадян, її економічний розвиток у рамках ЄС і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався в європейських державах. Адаптація соціальної політики України полягає також у реформуванні систем страхування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики відповідно до стандартів ЄС і в поступовому досягненні загальноєвропейського рівня соціального забезпечення й захисту населення.

Міжнародно-правові стандарти обов'язкового медичного страхування – це загальновизнані світовим співтовариством соціальні норми й нормативи тривалої дії або їх комплекс, які закріплюють перелік прав людини в царині обов'язкового медичного страхування, визначають їх обсяг і зміст, указують на порядок реалізації, щодо яких можливе застосування заходів міжнародного впливу й контролю.

До пріоритетних сфер удосконалення вітчизняного законодавства належить царина загальнообов'язкового медичного страхування.

Основними розробниками міжнародно-правових стандартів обов'язкового медичного страхування є міжнародні організації універсального (Організація Об'єднаних Націй), спеціалізованого (Міжнародна організація праці) й регіонального характеру (Європейський Союз, Рада Європи).

За ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, затвердженого Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. (ратифікований Україною 19 жовтня 1973 р.), держави, які приєдналися до нього, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я. Для цього вони повинні вживати заходів щодо створення умов, які забезпечували б усім медичну допомогу й медичний догляд у разі хвороби. Стаття 9 Пакту закріплює, що держави визнають право кожного індивіда на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування.

Хартія соціального забезпечення, прийнята ООН 15 грудня 1982 р., закріпила комплексний підхід до проблем соціального забезпечення/

1 липня 2000 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію «Подальші ініціативи в інтересах соціального розвитку», у п. 29 якої вказується на важливість поширення передового досвіду створення й удосконалення систем соціального захисту щодо попередження різноманітних соціальних ризиків шляхом забезпечення доступу людей, які живуть у злиднених умовах,

до засобів такого захисту, включаючи системи соціального страхування, а також заохочення ролі систем самодопомоги, зокрема, дрібних громадських нетрадиційних програм через сприяння використанню більш універсальних і широкомасштабних систем захисту шляхом (а) вивчення підкріплених ресурсами засобів, у тому числі (коли це доцільно) за допомогою перерозподілу ресурсів і фінансової допомоги донорів, створення систем соціального захисту для нужденних, незахищених і незастрахованих осіб і (б) розроблення в міру необхідності нових механізмів забезпечення стійкості цих систем у конкретних країнах.

Значну активність у питаннях загальнообов'язкового медичного страхування виявляє Міжнародна організація праці. Конвенція МОП № 17 «Про відшкодування працівникам під час нещасних випадків на виробництві» 1925 р., зафіксувала, що законодавство про відшкодування в разі нещасних випадків на виробництві стосується працівників, службовців та учнів, зайнятих на підприємствах, у господарствах або установах незалежно від їх характеру.

За Конвенцією МОП № 18 «Про відшкодування працівникам під час нещасних випадків на виробництві» 1925 р., кожна держава зобов'язується забезпечити особам, які стали непрацездатними внаслідок професійних захворювань або в разі їх смерті від таких захворювань, особам, які знаходились на їх утриманні, відшкодування, що ґрунтується на загальних принципах національного законодавства, що стосуються відшкодування під час нещасних випадків на виробництві.

За Рекомендацією МОП № 29 «Про загальні принципи страхування у разі хвороби» 1927 р., цей вид страхування повинен охоплювати без будь-якої дискримінації за ознаками віку або статі всіх осіб, які виконують роботу за своєю професією, згідно з трудовою угодою або учнівським договором.

Вивчення міжнародно-правових стандартів загальнообов'язкового медичного страхування дозволило зробити попередні висновки.

1. Міжнародно-правовими стандартами обов'язкового медичного страхування є загальновизнані світовим співтовариством соціальні норми й нормативи тривалої дії або їх комплекс, що закріплюють перелік прав людини у цій сфері, визначають їх обсяг і зміст, указують на порядок реалізації і щодо яких можливе застосування заходів міжнародного впливу й контролю.

2. Основними розробниками міжнародно-правових стандартів обов'язкового медичного страхування є міжнародні організації універсального (Організація Об'єднаних Націй), спеціалізованого (Міжнародна організація праці) й регіонального характеру (Європейський Союз, Рада Європи).

3. Основні міжнародно-правові стандарти обов'язкового медичного страхування: (а) інтереси і благополуччя окремої людини, що превалюють

над інтересами всього суспільства; (б) рівноправний доступ до медичної допомоги; (в) комплексний характер права на охорону здоров'я; (г) солідарність і субсидіарність; (д) установа мінімальних страхових виплат; (е) будь-яке втручання у сферу здоров'я, здійснюване згідно з професійними стандартами; (є) підвищення особистої відповідальності у питаннях здоров'я.

4. Більшість конвенцій МОП у царині загальнообов'язкового медичного страхування Україною не ратифіковано, хоча відповідні питання неодноразово обговорювалися на офіційному рівні. Чимало норм, закріплених у документах МОП, за існуючого рівня економічного розвитку держави не можуть виконатися, тому прийняття їх зараз фактично зробить ці норми декларативними. Проте є й ті закріплені в конвенціях положення, до упровадження яких держава Україна загалом готова. Але у зв'язку з тим, що відповідні приписи містяться в одному документі з положеннями, виконання яких з об'єктивних причин є неможливим, ратифікація цих конвенцій затримується. Дійсно, прагнення досягти повної зайнятості, забезпечити гідні умови для гідної праці, гарантувати достойний рівень соціального захисту для всього населення вимагає значних економічних затрат. У цій ситуації виваженою є позиція ратифікації міжнародних документів у розглядуваній царині з певними застереженнями. У цьому Україна буде наслідувати практику європейських держав, які за часів економічних труднощів не поспішали брати на себе зобов'язання, які, на їх думку, вимагали значних фінансових витрат. Такого роду підхід, особливо у поєднанні із суворим дотриманням міжнародних норм і стандартів, – одна з умов успішної реалізації загальноцивілізаційних прагнень України. Він вимагає конструктивного співробітництва Верховної Ради й Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади і сторін соціального діалогу.

*Аркатов Ярослав Андрійович – к.ю.н., старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

Ю. Є. Атаманова

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ В КОНТЕКСТІ НОВОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»

Соціально-економічний розвиток держави істотно залежить від стану вітчизняної науки, напрямків і темпів її розвитку, вміння реагування на за-

пити промислового сектору економіки та світові потреби, використовувати досвід інших країн в укріпленні наукового потенціалу нації та посиленні його значення в умовах глобалізації. Фактично, це означає, що залежно від напрямку реформ у науковій сфері та їх сутності програмується науковий рейтинг держави та її місце за критерієм конкурентоспроможності у геополітичному просторі.

Докорінні зміни у вітчизняну систему підготовки та оцінки кваліфікації наукових кадрів внесено Законом України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556 (далі – Закон України «Про вищу освіту»). Найбільш резонансними серед громадськості стали такі нововведення, як зміна наукового ступеня кандидата наук на науковий ступінь доктора філософії, а також виключення можливості його отримання для тих осіб, які не працюють за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації (далі – ВНЗ) та наукових установах.

Новації щодо системи підготовки і кваліфікації наукових кадрів, незважаючи на їх докорінний характер, вміщені лише у дві статті Закону України «Про вищу освіту», чим викликають чимало запитань, істотних для самої системи кваліфікації кадрів, які потребують скорішого ґрунтовного осмислення і розв'язання із врахуванням передового світового досвіду, зокрема:

1. У Законі України «Про вищу освіту» встановлена кореспонденція між освітнім і науковим рівнями магістра і доктора філософії. Але слід звернути увагу, що не встановлено таких вимог щодо здобування другого наукового ступеня – доктора наук. Тим самим фактично існує можливість отримання другого наукового ступеня доктора наук без наявності професійної підготовки за відповідною спеціальністю. На цій підставі, вважаємо доцільним закріпити обов'язковою вимогою для здобування наукового ступеня доктора наук за певною спеціальністю успішне освоєння (закінчення) рівня магістра за нею.

2. Спираючись на досвід європейських країн та всесвітньовідомих найуспішніших ВНЗ, потребує обговорення питання про введення типізації наукових ступенів залежно від типу програми, яка опанована претендентом на наукову ступінь доктора філософії. Особливої уваги потребує такий момент, як зміст та спрямованість програми підготовки докторів філософії. У Законі України «Про вищу освіту» передбачено виконання лише науково-освітніх програм. Зарубіжний же досвід доводить особливу цінність виконання дослідницьких програм та професійно-орієнтованих програм. Більше того, зокрема, у Великобританії передбачається можливість отримання наукового ступеню доктора філософії за результатами професійної діяльності. Отже, проходження різних за типом програм надає підставу для подання документів на отримання наукових ступенів доктора філософії відповідного

типу (виду). На наш погляд, такий підхід є актуальним й для запровадження в Україні.

3. Бажання осіб проводити наукові дослідження без відриву від своєї основної (ненаукової) діяльності і подавати їх результати на публічний захист потребує підтримання правовим механізмом реалізації, який наразі ліквідовано. Надання можливості здобування наукового ступеня доктора філософії більш широким колом осіб, ніж закріплено зараз у Законі України «Про вищу освіту», може слугувати ще раз досвід Великобританії, в якій діють програми Part-time – тип дистанційного проходження дослідницьких програм. Моделлю дистанційної підготовки докторів філософії може бути підготовка «без відриву від виробництва», основними умовами якої доцільно передбачити: 1) здійснення на замовлення та за кошти суб'єктів господарювання, установ, організацій, державного замовлення, з гарантування наступного працевлаштування або продовження контракту, якщо аспіранти виключно працюють у замовника; 2) навчання за структурованою докторською програмою, що розробляється за участю представників замовника; 3) включення до програми, крім теоретичної, також і практичної частини, що має виконуватися у замовника або в інших суб'єктах (в інших організаціях), результати якої повинні використовуватися в дисертації.

4. Незмінною проблемою, що залишається невирішеною й сьогодні, є питання вибору тематики дослідження. Його складність зумовлена тим, що склалося неголосне правило щодо неможливості обрання і затвердження як теми нового дослідження назви роботи, яка за формулюванням аналогічна або близька з темою, що вже затверджена вченою радою. Пояснити такий хід практики можна тим, що досліджуватися мають ті фундаментальні проблеми, які ще не мають шляхів розв'язання. Але реалії життя однозначно підтверджують, що кожна наукова проблема немає єдиного вирішення. Більше того незмінний розвиток суспільства постійно зумовлює нові акценти або навіть нові питання у напрямку, який був проаналізований і за яким отримані важливі результати, що вимагає повернення до наукового пошуку. Таке підґрунтя дозволяє запропонувати надання можливості докторантам обирання теми наукового дослідження незалежно від попередніх або конкурентних досліджень з обраної тематики іншими науковцями. Таким чином буде формуватися коло фахівців за певними напрямками та стимулюватися постійне поглиблення ступеню дослідження певної проблематики. Крім того, запропонований підхід буде урівноважуватися основною обов'язковою умовою до захисту результатів наукових досліджень – наявністю новизни порівняно з результатами попередніх робіт, захищених та/або опублікованих в Україні.

5. Можна відзначити ще декілька новацій у Законі України «Про вищу освіту», які відбивають сучасні світові тенденції в доведенні до громадськості положень дисертаційних праць. Зокрема, це введення заходів щодо боротьби з плагіатом – виявлення текстових запозичень, використання ідей, наукових результатів і матеріалів інших авторів без посилання на джерело, що є підставою для відмови у присудженні відповідного наукового ступеня, а у захищеній дисертації – для скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня та видачу відповідного диплома незалежно від часу, який минув від захисту дисертації. Більше того, такі випадки матимуть негативні наслідки й для наукового керівника (консультанта), офіційних опонентів, які надали позитивні висновки про наукову роботу, та голови відповідної спеціалізованої вченої ради, які позбавляються права брати участь у роботі спеціалізованих вчених рад строком на два роки, а вищий навчальний заклад (наукова установа) позбавляється акредитації відповідної постійно діючої спеціалізованої вченої ради та права створювати разові спеціалізовані вчені ради строком на один рік.

При цьому Закон не встановлює конкретних критеріїв або показників запозичення у науковій роботі, перевищення яких є підставою для прийняття спецрадою зазначених рішень; яким способом плагіат має виявлятися та фіксуватися; які особи зобов'язані виявляти плагіат; який порядок повідомлення про плагіат. Відповіді на ці питання мають відбитися у Порядку виявлення та повідомлення про факт плагіату, який закріпить гарантії обґрунтованого та законного застосування наведених сурових санкцій.

Отже, чимало конструктивних положень Закону України «Про вищу освіту» для їх дійсно позитивного ефекту на атестаційний процес та якість підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації потребують доопрацювання та визначення правових механізмів їх реалізації.

Атаманова Юлія Євгенівна – д.ю.н, в. о. директора НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

К. І. Бережна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО РІВНОСТІ ПРАВ І МОЖЛИВОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ

Ставши на шлях реформ, проголосивши себе демократичною, правовою державою Україна визнала найвищою цінністю людину, її права та свободи, а також соціальну рівність і рівноправність. Принцип рівності прав неза-

лежно від будь-яких обставин покликаний бути гарантом від будь-якої дискримінації. Однак сьогодні, як і двісті років тому, людина доволі часто стикається з дискримінацією.

Особливого поширення набула дискримінація у сфері праці, так як, найбільш вразливими та незахищеними залишаються жінки, інваліди та молодь, не зважаючи на те, що для цих працівників установлені додаткові гарантії щодо реалізації трудових прав.

Згідно з Декларацією Міжнародної організації праці основоположних принципів і прав у сфері праці від 18 червня 1998 року, одним із чотирьох основних принципів названо недопущення дискримінації в галузі праці та занять, який вітчизняна доктрина трудового права трактує як принцип заборони дискримінації в галузі праці. Даний принцип спрямований на забезпечення рівності можливостей працівників при реалізації ними трудових прав.

Заборона дискримінації впливає із конституційного принципу рівності громадян перед законом. У ст. 24 Конституції України передбачено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Крім цього, не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними чи іншими ознаками. Фактично йдеться про принцип неприпустимості встановлення привілеїв та обмежень, тобто додаткових можливостей, позбавлення зобов'язань або звуження змісту й обсягу певних прав, чи можливостей.

Особлива увага в розглядуваній статті Основного Закону приділяється рівності прав жінки й чоловіка, що забезпечується:

а) наданням жінкам і чоловікам рівних можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійної підготовки, у праці й винагороді за неї;

б) спеціальними заходами з охорони праці і здоров'я жінок, установами їм пенсійних пільг;

в) створенням умов, що дозволяють жінкам поєднувати працю з материнством;

г) правовим захистом, матеріальною й моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг матерям і вагітним жінкам.

Дискримінація впливає на 2 фундаментальних юридичних явища – на рівноправність і рівність. Юридична рівноправність передбачає, що (а) кожному члену суспільства держава надає рівні з іншими юридичні можливості, (б) із закону випливають для нього рівні обов'язки, (в) здійснення прав та обов'язків забезпечується на рівних підставах. Рівність же є більш широкою загальнонауковою категорією, що характеризує тотожність, ідентичність

предметів з урахуванням онтологічних або набутих властивостей. Це взаємозамінність, відсутність у взаємовідносинах переваг одного перед іншим. Заборона дискримінації є способом забезпечення принципу рівності, втіленням його в життя. Принцип рівності й заборона дискримінації нерозривно пов'язані між собою як загальними шляхами захисту, так і тлумаченням їх змісту. При вивченні терміна «дискримінація» неминуче виникає проблема закріплення критеріїв, що допомагають установити, які переваги і привілеї порушують принцип. У той же час останній є вихідною точкою, підґрунтям для тлумачення заборони дискримінації.

За своєю суттю принцип рівності прав і можливостей працівників у сфері праці є багатофункціональним.

По-перше, він передбачає юридичну рівність усіх перед законом незалежно від різноманітних чинників (статі, раси, національності, мови, походження, майнового чи посадового становища, місця проживання, ставлення до релігії, переконань, належності до громадських об'єднань тощо).

По-друге, принцип рівності забезпечує рівний доступ до праці й рівні можливості по реалізації права на неї. За ч. 2 ст. 43 Конституції України держава створює умови для повної реалізації громадянами права на працю, гарантує однакові можливості у виборі професії й роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки й перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб та ін.

В той же час, для фактичного забезпечення рівності можливостей при реалізації трудових прав важливе значення має диференціація норм трудового права, тобто існування не лише загальних норм, які поширюються на всіх працівників, але й спеціальних, які покликані враховувати існуючі особливості об'єктивного (пов'язані зі специфікою окремих видів роботи) та суб'єктивного (пов'язані з особою працівника) характеру.

Отже, для забезпечення справжньої рівності прав окремих категорій працівників потрібно, найперше, забезпечити рівність їх можливостей у галузі праці. На сьогодні про повне викорінення дискримінаційної практики важко говорити, але потрібно прагнути звести її до мінімуму. Необхідність боротьби з дискримінацією, потребує залучення суб'єктів соціального партнерства, а також інші інститути громадянського суспільства, зокрема засоби масової інформації. Щонайбільше фактів дискримінації буде відстежено та викрито, а працівникам роз'яснено їх права та способи захисту в конкретних ситуаціях – тим менше буде дискримінаційної практики у сфері праці.

Бережна Крістіна Іванівна – аспірантка НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПОГЛИНАННЯ У ПРАВІ УКРАЇНИ

Актуальність даної теми пояснюється все більшою активністю процесів злиття та поглинання на економічному ринку. Власники компаній знаходяться в умовах надмірно жорстокої конкуренції, тому змушені обирати найбільш оптимальну стратегію розвитку підприємств, що зможе принести додаткову економічну вигоду. В результаті численних аналізів вчені економісти встановили мотиви таких процесів, а саме: прагнення до підвищення ефективності, заволодіння ринком та зміцнення монополістичних позицій компанії, підвищення ефективності корпоративного управління, доступ до нових ресурсів, тощо.

З правової точки зору поняття поглинання залишилося поза увагою законодавства, що призвело до постійного пошуку суб'єктами господарювання шляхів обходу закону та фактично неправомірного поглинання.

В економічній науковій літературі можна зустріти багато підходів до визначення терміну «поглинання». Наприклад, О. А. Кириченко та О. В. Ваганова вважають, що поглинанням є об'єднання двох або декількох самостійних економічних одиниць, за якого поглинаюча структура зберігається, і до неї переходять активи й зобов'язання юридичних осіб, що поглинаються без знищення останніх. [1] Російський вчений В. Р. Колесніков також зазначає, що поглинання не обов'язково супроводжується ліквідацією поглинених підприємств, тобто поглинені особи, на його думку, не припиняються, а продовжують існувати як самостійні юридичні особи, не проходячи процедуру реорганізації, а саме – приєднання. [2] Український дослідник І. Г. Андрущенко трактує поглинання як отримання контролю однієї компанії над акціями або активами іншої компанії, виділяючи три моделі поглинання: придбання корпоративних прав, придбання активів, придбання боргів – покупець придбає борги іншої компанії, ініціює порушення справи про банкрутство або бере участь у вже існуючій компанії, а відповідно до чинного законодавства план санації компанії-боржника може передбачати обмін вимог кредиторів на активи чи корпоративні права боржника. [3]

Ковний Ю. Є. вважає за доцільне ввести термін «економічне поглинання», трактуючи його як процес переходу (передачі) майна, торгової марки (бренду), тощо від одного власника до іншого. [4]

Ребров Р. А. розглядає поглинання у широкому та вузькому значенні. У широкому значенні поглинання, на його думку, передбачає встановлення контролю над фірмою, її фінансовими потоками та виробничою діяльністю. У вузькому значенні злиття та поглинання є об'єднанням двох компаній, у результаті якого одна з них зберігається як юридична особа. [5]

Петренко Ю. І. зазначає, поглинання в широкому сенсі можна характеризувати «... як вертикальну інтеграцію у формі будь-яких форм взаємовідносин між юридично самостійними чи не самостійними підприємствами, що виходять за рамки ринкових транзакцій». [6]

Отже, можна зробити висновок, що висвітлені позиції дослідників є досить неоднорідними та пояснюють лише економічну сутність поглинання, при цьому не розкриваючи його правового змісту. Слушною з цього приводу є думка Ю. М. Жорнокуя про те, що в Україні очевидним є невідповідність між законодавчо оформленими видами реорганізації та економічними процесами, закладеними в категоріях «злиття» і «поглинання». Реорганізація є способом припинення товариства, під час поглинання ж така особа може залишитися. Вчений робить висновок, що зазначені у законодавстві форми реорганізації не відображають усього різноманіття економічних форм реструктуризації. [7]

Таким чином, поняття «поглинання» потребує розмежування в економічному та правовому значенні. З правової точки зору поглинання можна поділити в залежності від мети на поглинання з ціллю усунення конкурента та підсилити власні можливості суб'єкта господарювання. Звідси вбачається за необхідне встановити ступінь законодавчого регулювання даних процесів, а саме: коло прав, обов'язків та можливих юридичних наслідків. Важливе значення має визначення механізмів державного контролю зазначених видів поглинання. Зокрема, обмеження усунення конкурентів і, відповідно, завоювання ринку є гарантією національної безпеки, економічної самостійності держави та соціального благополуччя населення. Так, Д. В. Задихайло, О. Р. Кібенко, Г. В. Назарова стверджують, що лише незначна кількість вітчизняних корпорацій входить в коло інтересів зарубіжних інвесторів, а вітчизняні практично не вийшли на рівень, коли можна здійснювати досить ефективні консолідації. [8]

Проте, на сьогоднішньому етапі завдання полягає не тільки в збереженні конкурентоздатного національного товаровиробника, а й в створенні правових передумов його зміцнення та виходу на міжнародні ринки, і на основі цього забезпечення поступального розвитку економіки України. Тому надзвичайно важливим та нагальним є визначення правових засобів та способів, що опосередковують поглинання одним суб'єктом господарювання

іншого, встановлення можливих скритих форм поглинання, аналіз заходів запобігання неправомірного захоплення та законодавчого їх визначення. Так, наприклад, Законом України «Про захист економічної конкуренції» прямо передбачено лише деякі аспекти інституту поглинання, тому доцільним, на нашу думку, є виокремлення розділу, присвяченого повноцінному правовому регулюванню вищезазначених процесів.

Література:

1. Кириченко О. А. Деякі аспекти злиття та поглинання компаній у світі побудови нової інтеграційної системи економіки / О. А. Кириченко, Е. В. Ваганова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №2. – С. 45–56
2. Колесников В. Р. Анализ и оценка эффективности проектного управления процессами слияния и поглощения коммерческих организаций: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / В. Р. Колесников. – М., 2009. – 17 с
3. Андрущенко І. Г. Основні цілі та етапи здійснення злиття і поглинання фінансових установ у світовій практиці та Україні // Часопис Київського університету права. – 2010. – №2. – С. 127–130.
4. Ковний Ю. Є. Організаційно-економічні методи регулювання процесів поглинання суб'єктів господарювання: дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.02.03 «Организация управления, планирования та регулювання економікою» / Ю. Є. Ковний. – Л., 2006. – 194с.
5. Ребров Р. А. Финансовые аспекты слияний и поглощений хозяйствующих субъектов в России: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Р. А. Ребров. – Саратов, 2009. – 19 с.
6. Петренко Ю. И. Развитие стратегий слияний и поглощений российских промышленных компаний: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Ю. И. Петренко. – М., 2007. – 23 с.
7. Жорнокуй Ю. М. Корпоративні злиття та поглинання як причина виникнення корпоративного конфлікту / Ю. М. Жорнокуй // Право та інновації, 2013. т.№4.-С.101–114
8. Задахайло Д. В. Корпоративне управління : навч. посіб. / Д. В. Задахайло, О. Р. Кібенко, Г. В. Назарова. – Харків : Еспада, 2003. – 688с.

Бойчук Наталія Романівна – здобувач НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ДОСВІД РЕФОРМИ БАНКРУТСТВА В КИТАЇ

Темпи успішного розвитку господарства КНР з суттєвою роллю державного сектора на протигагу більшості розвинених моделей економік з усього світу останні два десятиліття були цікавим об'єктом дослідження багатьох вчених, в тому числі правників. В господарській сфері будь-якої країни значну роль відіграє банкрутство – це правовий інститут, що за економічним змістом є індикатором ефективності господарської діяльності окремих суб'єктів та механізмом перезавантаження бізнесу учасників банкрутства, а отже, і оздоровлення економіки держави.

Раніше Китаю з доволі закритим традиційним суспільством не було відоме явище неплатоспроможності чи банкрутства, існував принцип «повернення сином боргів батька». Перші спроби запровадити інститут банкрутства відбулися на початку ХХ ст., але після приходу до влади Комуністичної партії було скасоване законодавство, пристосоване до капіталістичного ладу.

Першим спеціалізованим нормативно-правовим актом, що повернув правовій системі Китаю банкрутство, став Закон КНР «Про неплатоспроможність підприємств» 1986 року, сфера дії якого поширювалася лише на державні підприємства (за легальною термінологією, «всенародної власності»), як наголошує І. Сюй, «в порядку експерименту» [1, с. 88]. Підлягали банкрутству лише підприємства, які заподіяли серйозної шкоди через неправильне господарювання і не здатні погасити минулі заборгованості. Крім того, для подачі клопотання про банкрутство до суду боржник повинен був попередньо отримати дозвіл вищого органа виконавчої влади, тобто держава повинна була контролювати процедуру від появи передумов неплатоспроможності до ліквідації.

Пояснюється такий підхід законодавця завданнями, необхідними для розвитку соціалістичної моделі господарства Китаю 80х років ХХ ст.: 1. виявлення і закриття нерентабельних державних компаній, що отримували значну державну підтримку, але не обертали отримані субсидії та кредити від державних банків на реорганізацію, модернізацію виробництва, коли це було необхідно, а перетворювалися на безнадійних боржників; 2. соціальний захист населення, що звільнялося в результаті банкрутства компанії. Як зазначає М. А. Ахмадова, головними кредиторами під час процедури банкрутства визнавалися працівники підприємств, яким з державного бюджету відшкодовувалися заборгованості за заробітною платою та соціальні виплати [2, с. 9], бо саме на захист прав трудового колективу і були направлені норми експериментального закону.

Проте після взяття Китаєм курсу на побудову ринкової економіки Закон 1986 р. перестав відповідати життєвим реаліям, оскільки змінилися темпи і характер розвитку бізнесу, основна маса компаній стала приватними. За даними, опублікованими ChinaDaily в 2005 році, за перші чотири роки нового тисячоліття були визнані банкрутами 3377 державних підприємств і більше 1800 держпідприємств очікувало завершення процедур банкрутства [3].

Лише після 12-річних обговорень та зважувань пріоритетів 27 серпня 2006 року було прийнято новий Закон «Про неплатоспроможність (банкрутство) підприємств». Закон КНР 2006 року мав інші задачі, сформовані перехідною ринковою економікою Китаю: створення рівних справедливих процедур для всіх суб'єктів підприємницької діяльності в Китаї незалежно від форми власності та ознаки резидентства, що повинно сприяти оздоровленню економіки та притоку нових інвестицій.

Підставою банкрутства відповідно до ст. 2 нового Закону визнається ситуація, за якої юридична особа не може виконати зобов'язання, строк виконання яких настав і якщо не має достатньо майна для погашення всіх боргів чи «зазнає серйозних труднощів в погашенні боргу» [4]. Можна назвати недоліком існування оціночних вихідних понять, проте, народні суди справляються з функцією необхідного в даному випадку тлумачення.

Як і попередній закон, цей акт не встановлює правил банкрутства ФОП, крім того, обережно ставиться до призначення керуючим фізичної особи, віддаючи пріоритет згідно зі ст. 24 Закону 2006 р. ліквідаційній комісії або громадській посередницькій структурі (юридичній, бухгалтерській фірмі тощо).

Чітко направленість захисту інтересів простежується в правилах забезпечення прав кредиторів та трудового колективу. Так, відповідно до ст. 48 Закону заборгованість по виплаті заробітної плати та соціальних виплат не заявляється в якості прав кредитора, а в класифікації прав кредиторів, закріпленій ст. 82, ця категорія виплат відноситься до другої групи після прав кредиторів, забезпечених заставою майна боржника. Ці кредитори у випадку настання ліквідації підприємства і визнання його банкрутом мають пріоритетне право погашення боргу за рахунок майна підприємства. Лише після цього залишок майна банкрута направляється на погашення зобов'язань в порядкух черг, встановлених ст. 113 Закону.

Хоча при цьому законодавці залишили робітникам доволі важливі права: на зборах кредиторів повинні бути присутніми представники трудового колективу та профспілки підприємства з правом давати рекомендації по відповідним питанням; зобов'язання по виплаті заробітної плати та соціального забезпечення повинні бути погашені в першу чергу відповідно до порядку черг, встановлених п. 1 ч. 1 ст. 113 Закону.

Після налаштування юридичної практики застосування процедур банкрутства офіційно були визнані банкрутами лише найбільш відстаючі фірми, деякі уникли банкрутства шляхом реорганізації, поглинання більшими компаніями в своєму секторі. Хвиля банкрутств прокотилася Китаєм в 2009–2013 рр., але спеціалізовані компанії, пристосовані до труднощів певної сфери господарства, змогли перенести світову кризу цілком успішно. Сформувалася і супутня сфера послуг юридичних фірм, що спеціалізуються на проведенні банкрутства, в тому числі з іноземними власниками. Закон сприяв створенню таких умов, за яких нерентабельні підприємства або змінювали модель управління і починали отримувати прибутки, розраховуватися по наданим кредитам, або стали банкрутами. Крім того, не тільки для юридичних осіб, а й для населення прийняття цього Закону 2006 року стало сигналом до підвищення власної конкурентоспроможності. Отже, із викликами, поставленими ринковими умовами розвитку господарства, нова система банкрутства КНР, справляється непогано.

Таким чином, китайський досвід свідчить про необхідність як теоретичної відповідності грамотно поставлених законодавцем задач і результатів, які досягаються через процесуальний механізм, визначений законодавством, так і практично налагодженої роботи державних та приватних суб'єктів, що беруть участь в процедурі банкрутства.

Література:

1. Правовое регулирование несостоятельности (банкротства) в Китайской Народной Республике / Сюй И. // Правоведение. – 2006. – № 5. – С. 86–91;
2. Несостоятельность (банкротство) в праве КНР и РФ: сравнительный анализ некоторых аспектов [Текст] / Ахмадова М. А. // Современные проблемы института несостоятельности (банкротства): материалы международной науч. конф. молодых ученых (г. Пермь, Перм. гос. нац. исслед. ун-т, 7 декабря 2012 г.) / отв. ред. К. С. Кондратьева; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. – Пермь, 2013. – С. 9–10;
3. China to end bailout of bankrupt state firms [Electronic resource] / Mode of access: http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-03/28/content_428643.htm;
4. Закон КНР «Про неплатоспроможність (банкрутство) підприємств» від 27.08.2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://altaicpp.ru/international/internat/norm/12.html>.

Булижсин Ігор Володимирович – здобувач НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАІПрН України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Інститут відповідальності за невиконання чи неналежне виконання грошових зобов'язань в господарській діяльності має надзвичайно важливе значення, адже виступає правовим гарантом забезпечення додержання принципу «*pacta sunt servanda*» («договори повинні виконуватися»).

Одним із складових елементів відповідальності учасників господарських відносин є застосування до них штрафних санкцій, передбачених Главою 26 Господарського кодексу України. Цікаво, що Цивільний кодекс України не виділяє поняття «штрафні санкції», проте містить іншу правову категорію – способи забезпечення виконання зобов'язань.

Статтю 549 Цивільного кодексу України передбачено, що неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторowi у разі порушення боржником зобов'язання. З іншого боку, стаття 230 Господарського кодексу України встановлює такі види штрафних санкцій як неустойка, штраф і пеня. А тому, якщо у Цивільному кодексі штраф і пеня є видами неустойки, то за Господарським – неустойка, поряд зі штрафом і пенею, є самостійною штрафною санкцією.

Ще однією особливістю штрафних санкцій є те, що Господарський кодекс не визначає поняття неустойки, штрафу і пені. В той же час, Цивільний кодекс встановлює, що штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання; а пенею – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Оскільки Господарський кодекс не містить визначення неустойки, яка сплачується у разі невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання, слід виходити із визначень, наведених у статті 549 Цивільного кодексу України. Аналогічна позиція наведена у п. 48 Інформаційного листа Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» за №01–8/211 від 07.04.2008 року.

Також необхідно зазначити, що в господарських відносинах штрафні санкції застосовуються виключно у вигляді грошової суми, які учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного вико-

нання господарського зобов'язання. При цьому розмір санкцій може бути встановлено договором у відсотковому відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання або у певній, визначеній грошовій сумі, або у відсотковому відношенні до суми зобов'язання незалежно від ступеня його виконання, або у кратному розмірі до вартості товарів (робіт, послуг). Що ж стосується неустойки, як способу забезпечення виконання зобов'язання за Цивільним кодексом, то вона може застосовуватися, як у грошовій формі, так і у формі іншого майна.

Слід зазначити, що згідно з частиною 2 статті 552 Цивільного кодексу України сплата (передання) неустойки не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання. Це означає, що за цивільним законодавством, за загальним правилом, застосовується штрафна неустойка.

Проте відповідно до статті 232 Господарського кодексу якщо за невиконання або неналежне виконання зобов'язання встановлено штрафні санкції, то збитки відшкодовуються в частині, не покритій цими санкціями. Це означає, що за господарським законодавством, за загальним правилом, застосовується залікова неустойка. А тому при укладенні договору умови про сплату неустойки треба визначати з урахуванням зазначених особливостей: якщо застосовуються положення Цивільного кодексу – будуть відшкодовуватися і збитки, і неустойка; якщо застосовуються положення Господарського кодексу – збитки будуть відшкодовуватися в частині, не покритій неустойкою.

Ще однією характерною особливістю є те, що за Цивільним кодексом України пеню можна встановлювати лише за несвоєчасне виконане виключно грошових зобов'язань. Відповідно до статті 3 Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» розмір пені обчислюється від суми простроченого платежу та не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня.

У той же час Господарський кодекс не встановлює такого роду обмежень щодо застосування пені. Згідно з частиною 6 статті 231 Господарського кодексу України штрафні санкції за порушення грошових зобов'язань встановлюються у відсотках, розмір яких визначається обліковою ставкою Національного банку України, за увесь час користування чужими коштами, якщо інший розмір відсотків не передбачено законом або договором. Це положення відповідає нормі частини 1 статті 231 Господарського кодексу України, відповідно до якої законом щодо окремих видів зобов'язань може бути визначений розмір штрафних санкцій, зміна якого за погодженням сторін не допускається. Тому це дає підстави трактувати обмеження щодо розміру пені, які містяться в За-

коні України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань», таким чином, що вони стосуються виключно грошових зобов'язань. У той же час, розмір пені за невиконання негрошових зобов'язань у господарській діяльності не обмежується.

Відповідно до пункту 2.9 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 17 грудня 2013 року № 14 «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань» за приписом частини другої статті 343 Господарського кодексу України розмір пені за прострочку платежу не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня. Якщо в укладеному сторонами договорі зазначено вищий розмір пені, ніж передбачений у цій нормі, застосуванню підлягає пеня в розмірі згаданої подвійної облікової ставки. Проте це обмеження стосується відповідальності суб'єктів господарювання лише у сфері фінансової діяльності.

Отже, застосування штрафних санкцій у господарській діяльності має певні особливості по відношенню до норм цивільного законодавства. Договірний підхід до визначення штрафних санкцій полягає у суб'єктному складі учасників зобов'язання, що, власне, є підставою розмежування порядку регулювання правовідносин, встановленого Цивільним та Господарським кодексами України. А тому вбачається за доцільне вирішити зазначену колізію шляхом чіткого підпорядкування договірних відносин в частині штрафних санкцій виключно нормам або Цивільного, або Господарського кодексу України. З метою уникнення подвійного тлумачення рекомендуємо робити посилання у договорі на конкретні норми відповідного кодексу. Це сприятиме утвердженню правової визначеності в зазначеній сфері та забезпечуватиме ефективне регулювання господарської діяльності в Україні.

Васильченко Євгеній Вадимович – студент Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, член Наукового товариства молодих вчених та студентів НДІ ПЗІР НАПрН України

Н. М. Внукова, В. М. Пивоваров

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПІДГОТОВКИ КАНДИДАТІВ НАУК (ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ)

Відбуваються суттєві зміни у вищій школі, які стосуються формування економіки знань, трансферу технологій, підвищення ролі освіти пропорцій-

но можливості вирішення життєвих проблем – перехід на компетентністний підхід.

Реформування вищої освіти обумовлено прийняттям нової редакції Закону України «Про вищу освіту» [1]. Відповідно до ст.5 цього Закону, науковий ступінь кандидата наук прирівнюється до підготовки докторів філософії, які стосовно рівнів і ступенів вищої освіти відповідають не тільки науковому, а й освітньо-науковому (третьому) рівню, тобто посилюється освітня складова підготовки.

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти за компетентностями відповідає восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій [2] і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

У законодавчому регулюванні з'являється відповідність за інтегральною компетентністю вимогам Національної рамки кваліфікацій, яка повинна бути підтверджена освітньою та науковою державною атестацією.. Освітня атестація передбачена у видачі додатка до диплома європейського зразка. Наукова атестація у захисті результатів власного наукового дослідження, по суті, випускної роботи (дисертації) за період навчання в докторській програмі – дещо інше, ніж кандидатська дисертація, тобто може оцінюватися її рівень за певною шкалою. Здобуття вищої освіти, згідно із Законом України «Про вищу освіту» на третьому рівні вищої освіти, передбачає успішне виконання особою відповідної освітньо-наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти – доктора філософії.

Доктор філософії – це освітній і спільно перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації в спеціалізованій ученій раді. Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі (ад'юнктурі). Особи, які професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи, мають право здобувати ступінь доктора філософії поза аспірантурою, зокрема під час перебування у творчій відпустці, за умови успішного виконання відповідної

освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації в спеціалізованій ученій раді.

Не допускається вступ поза конкурсом (стаття 44) для здобуття ступеня доктора філософії і тільки на основі диплома магістра.

Освітня складова визначена у 30–60 кредитів ЄКТС, що становить 900–1800 академічних годин навчання, що є суттєвим навантаженням, тому нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) подовжений до чотирьох років.

Розширені можливості наукових установ здійснювати підготовку докторів філософії, але для цього необхідно отримати ліцензію на відповідну освітню діяльність. Допустиме посилення ефективності підготовки докторів філософії за спорідненою науковою установі освітньо-науковою програмою, узгодженою з вищим навчальним закладом. У такому разі наукова складова такої програми здійснюється в науковій установі, а освітня складова – у вищому навчальному закладі.

Стаття 6 Закону України «Про вищу освіту» передбачає атестацію осіб, які здобувають ступінь доктора філософії постійно діючою або разовою спеціалізованою вченою радою. Остання може розглядатися як аналог ДЕКУ, який буде акредитований Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Здобувач ступеня доктора філософії має право на вибір спеціалізованої вченої ради, що є позитивним.

Значно посилюється публічність подання результатів наукових досліджень та їх наукового обговорення через його оприлюднення на офіційних веб-сайтах відповідних вищих навчальних закладів (наукових установ) за вимогами законодавства.

Відповідно до п.2 статті 7 Закону України «Про вищу освіту» доктору філософії видається диплом, у якому зазначаються назва вищого навчального закладу (наукової установи), у якому здійснювалася підготовка, назва вищого навчального закладу (наукової установи), у спеціалізованій ученій раді якого (якої) захищено наукові досягнення, а також назва кваліфікації, що складається з інформації про здобутий особою науковий ступінь, галузь знань та/або спеціальність. У назві кваліфікації зазначаються ступінь доктора філософії та галузь знань (доктор філософії в галузі права тощо).

Між тим невід'ємною частиною диплома доктора філософії є додаток до диплома європейського зразка, що містить структуровану інформацію про завершене навчання. У додатку до диплома міститься інформація про результати навчання особи, що складається з інформації про назви дисциплін, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС, а також відомості про національну систему вищої освіти України.

Прогресивним є повернення до можливості проведення міжгалузевого дослідження, що відповідає вимогам часу, коли потреба в розв'язанні проблеми відповідає не одній науковій спеціальності. У разі, якщо дисертація виконана в суміжних галузях знань, ступінь доктора філософії присуджується у провідній галузі із зазначенням міжгалузевого характеру роботи.

Суттєве реформування підготовки докторів філософії вимагає розробки нових стандартів освітньої діяльності (стаття 9), які розробляються для кожного рівня вищої освіти в рамках кожної спеціальності з урахуванням необхідності створення умов для осіб з особливими освітніми потребами та є обов'язковими до виконання всіма вищими навчальними закладами незалежно від форми власності та підпорядкування, а також науковими установами, що забезпечують підготовку докторів філософії. Також можуть відбутися зміни в ліцензуванні освітньої діяльності (стаття 24), які повинні бути визначені Кабінетом Міністрів України.

Особливі можливості з атестації докторів філософії надано дослідницькому університету (стаття 28), який має право самостійно утворювати разові спеціалізовані вчені ради для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за участю не менше п'яти осіб з відповідним ступенем, двоє з яких працюють в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі).

Щодо всіх вищих навчальних закладів (стаття 32), то вони можуть ухвалювати остаточне рішення про визнання, у тому числі встановлення еквівалентності, здобутих в іноземних вищих навчальних закладах ступеня доктора філософії під час зарахування на навчання та/або на посаду наукового чи науково-педагогічного працівника.

Процедури самоврядування молодіжного наукового співтовариства запроваджені щодо порядку відрахування та поновлення на навчання здобувачів доктора філософії (аспірантів), який входить у загальний перелік здобувачів, тобто його соціальні освітні пільги та преференції повинні змінитися. Одна з них, це те, що загальний обсяг державного замовлення на підготовку докторів філософії на поточний рік повинен становити не менше 5 відсотків кількості осіб, які в поточному році здобудуть ступінь магістра за державним замовленням.

У цілому слід відзначити, що реформування підготовки кандидатів наук (докторів філософії) набуло суттєвого характеру, отже, потребує ефективного правового супроводу.

Література:

1. Про вищу освіту: Закон України // Голос України. – 2014. – 06 серпня.

2. Національна рамка кваліфікацій: Постанова КМУ від 23 листопада 2011 р. №1341 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>

Внукова Наталія Миколаївна – д.е.н., професор, завідувач кафедри управління фінансовими послугами Харківського національного економічного університету ім. Семе́на Кузне́ця

Пивоваров Василь Миколайович – к.ф.н., доцент кафедри культурології Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, доцент

В. О. Возна

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Сьогодні враховуючи суспільно-політичний тренд на децентралізацію публічної влади існує нагальна потреба у чіткій врегульованості організаційно-господарської сфери господарювання, в якій органи місцевого самоврядування виступають суб'єктом, наділеним відповідними організаційно-господарськими повноваженнями. Слід звернути увагу, що Господарський кодекс України не регламентує перелік, саме організаційно-господарських повноважень муніципальних органів. Відтак, для створення більш дієвого та узгодженого правового механізму, чіткого визначення понятійного апарату у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», було б доцільно розмежувати ці повноваження на організаційно-господарські та господарсько-виробничі, у відповідності до Господарського кодексу України. В той же час, чинний Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» розмежовує повноваження між цілою низкою органів місцевого самоврядування, а саме сільською, селищною та міською радою, їх виконавчими органами та головами сільських, селищних та міських рад. Разом з тим, зазначений закон дає класифікацію повноважень, але їх необхідно визначити більш детально щодо сфери господарювання. Слід виокремити деякі напрями законодавчого забезпечення діяльності муніципальних органів в сфері господарювання, а саме щодо:

- Відносин з питань концесії об'єктів комунального майна концесідавцем,

в яких виступають органи місцевого самоврядування, відповідно до Закону України «Про концесію», а такими є водопостачання та водовідведення у порядку, визначеному Законом України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності», забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем; надання послуг міським громадським транспортом; збирання та утилізація сміття, оброблення відходів; пошук, розвідка родовищ корисних копалин і їх видобування, видобування кам'яного вугілля, лігніту (бурого вугілля), його переробка у порядку, визначеному Законом України «Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності»; будівництво (комплекс дорожньо-будівельних робіт, пов'язаних з будівництвом, реконструкцією, капітальним ремонтом) та/або експлуатація автомобільних доріг, об'єктів дорожнього господарства, інших дорожніх споруд; будівництво та/або експлуатація залізниць, аеропортів, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів, інших шляхів сполучення, метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури; машинобудування; надання телекомунікаційних послуг, у тому числі з використанням телемереж; надання поштових послуг; теплопостачання у порядку, визначеному Законом України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності» та розподіл і постачання природного газу; виробництво та (або) транспортування електроенергії; громадське харчування; будівництво жилих будинків; надання послуг у житлово-експлуатаційній сфері; створення комунальних служб паркування автомобілів; надання ритуальних послуг; будівництво та експлуатація готелів, туристичних комплексів, кемпінгів та інших відповідних об'єктів туристичної індустрії; будівництво, реконструкція та експлуатація внутрішньо-господарських меліоративних систем та окремих об'єктів їх інженерної інфраструктури, тощо.[1]

▪ Відносин державно-приватного партнерства, в яких однією із сторін згідно з відповідним законодавством можуть бути органи місцевого самоврядування, відповідно до Закону України «Про державне-приватне партнерство» державне-приватне партнерство за участю муніципальних органів здійснюється у таких сферах: пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування, крім таких, що здійснюються на умовах угод про розподіл продукції; виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу; будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових

естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури; машинобудування; збір, очищення та розподілення води;

охорона здоров'я; забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем; оброблення відходів; виробництво, розподілення та постачання електричної енергії; управління нерухомістю, шляхом проектування; фінансування; будівництва; відновлення (реконструкції, модернізації); експлуатації; пошуку; обслуговування.[2]

▪ Відносин з питань оренди державного та комунального майна, відповідно до Закону України «Про оренду державного та комунального майна» об'єктами є цілісні майнові комплекси підприємств, їх структурних підрозділів (філій, цехів, дільниць). Цілісним майновим комплексом є господарський об'єкт з завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг) з наданою йому земельною ділянкою, на якій він розміщений, автономними інженерними комунікаціями, системою енергопостачання; нерухоме майно (будівлі, споруди, нежитлові приміщення) та інше окреме індивідуально визначене майно підприємств; майно, що не увійшло до статутного (складеного) капіталу господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації); Нерухоме майно органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, правоохоронних органів і органів доходів і зборів, що не використовується зазначеними органами для здійснення своїх функцій, може бути передано в оренду без права викупу орендарем та передачі в суборенду.[3]

▪ Відносини з питань ціноутворення за участю органів місцевого самоврядування, відповідно до Закону України «Про ціни та ціноутворення» регулювання цін здійснюється шляхом установлення обов'язкових для застосування суб'єктами господарювання: фіксованих цін; граничних цін; граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) та постачальницько-збутової надбавки (постачальницької винагороди); граничних нормативів рентабельності; розміру постачальницької винагороди; розміру доплат, знижок (знижувальних коефіцієнтів); запровадження процедури декларування зміни ціни та/або реєстрації ціни.[4]

Слід сформувати цілу низку напрямів для чіткого розмежування сфер організаційно-господарських повноважень органів місцевого самоврядування та подальшої їх деталізації. Разом з тим, необхідно створити більш дієвий та ефективний правовий механізм щодо регулювання сфери господарювання, як з боку Господарського кодексу України, так і з боку інших законів, що регулюють діяльність муніципальних органів в сфері господарювання.

Література:

1. Закон України «Про концесії» від 16.07.1999 №007–14
2. Закон України «Про державне-приватне партнерство» від 01.10.2010 №2402–6
3. Закон України «Про оренду державного та комунального майна» від 10.04.1992 №2269–12
4. Закон України «Про ціни та ціноутворення» від 21.06.2012 №5007–6

Возна Віра Олексіївна – аспірант Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

I. С. Вороніна

УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ФОРМУЛЯРНОГО КОМІТЕТУ МОЗ УКРАЇНИ І ДЕРЖАВНОГО ФОРМУЛЯРУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ГАЛУЗІ

Передумовою удосконалення державної системи надання медичної допомоги населенню є впровадження сучасних організаційних та інформаційних технологій, насамперед, технологій керування системою лікарського забезпечення медичної допомоги.

Відповідно до Положення про Центральний формулярний комітет України, затвердженого наказом МОЗ України від 22.07.2009 №529, одним з головних завдань Центрального формулярного комітету є створення та удосконалення методології перегляду і оновлення Державного формуляру лікарських засобів.

Статус Центрального формулярного комітету – постійно діючий робочий орган Міністерства охорони здоров'я.

Термін «робочий орган» у діючому законодавстві України не визначений.

Робочий орган не є за своєю правовою природою структурним підрозділом чи відокремленим підрозділом, а тільки організаційним утворенням, що забезпечує роботу Міністерства охорони здоров'я з питань, пов'язаних із формуванням та виданням Державного формуляра.

Створення постійно діючих консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів передбачено Законом України «Про центральні органи ви-

конавчої влади» та пунктом 12 Положення про Міністерство охорони здоров'я України».

Всі існуючі на сьогодні питання, пов'язані із забезпеченням роботи і функціонуванням формулярної системи в Україні, можна об'єднати у дві групи:

1) питання функціонування Центрального формулярного комітету (і, відповідно, регіональних та локальних формулярних комітетів)

2) питання до функціонування формулярної системи в цілому (удосконалення методики відбору лікарських засобів до формулярів всіх рівнів, оновлення та публікація результатів діяльності комітетів та інше).

Питання функціонування Центрального формулярного комітету. Аналіз ситуації, що склалася сьогодні демонструє відсутність механізму дієвої взаємодії між ЦФК та суб'єктами системи охорони здоров'я і фармацевтично-го ринку.

Потребують суттєвого коригування та доопрацювання наступні аспекти, пов'язані з функціонуванням ЦФК (із внесенням змін у діюче Положення про Центральний формулярний комітет чи підготовкою його нової редакції).

1. Стосовно структури ЦФК

- У діючому Положенні про Центральний формулярний комітет України визначені органи управління ЦФК – Президія та Голова ЦФК. Водночас Наказом МОЗ України від 07.08.2014 г. № 548 яким затверджений склад діючого ЦФК, передбачені посади Голови Президії ЦФК та його заступників. Вбачається доцільним визначити у Положенні про Центральний формулярний комітет України чіткий розподіл повноважень між Головою Президії ЦФК та Головою ЦФК.

- Потрібно нормативне закріплення прав та обов'язків всіх елементів структури ЦФК (Президія, Секретаріат, члени ЦФК, консультативно-експертні групи (профільні робочі групи)).

- Доцільно окреслити правові основи участі спеціалістів, що залучаються до роботи у ЦФК (договірна, добровільна (на підставі письмової згоди), трудові відносини (сумісництво), інше).

- Визначити максимальної (чи мінімальної) чисельності членів ЦФК (для чіткого формулювання вимог до кворуму).

- Сформулювати професійні критерії відбору членів ЦФК (конкурс, подання, публікації вакансій, формування баз даних експертів).

2. Стосовно організації діяльності ЦФК

- Потрібна розробка Регламенту ЦФК з метою нормативного закріплення процедури проведення засідань ЦФК. Регламент роботи ЦФК затверджується Наказом МОЗ України, оскільки ЦФК є робочим органом МОЗ Укра-

їни. Регламентом встановлюється порядок проведення засідань ЦФК, порядок роботи Президії ЦФК у період між засіданнями, порядок затвердження планів роботи, порядок проведення засідань профільних робочих груп, вибір альтернативного місця проведення засідань, етичні питання, документальне забезпечення роботи ЦФК та інші процедурні питання).

Низка процедурних норм, що регламентують строки розробки Державного формуляру, вимоги до консультативно-експертних груп (у Положенні про ЦФК профільні робочі групи, доцільно уніфікувати термінологію) закріплені у Методиці створення формулярів лікарських засобів, затверджених наказом МОЗ від 22.07.2009 № 529. Разом з тим, пунктом 18.2 зазначеної Методики передбачено наявність окремої вказаної у Положенні про ЦФК процедури розгляду і затвердження рекомендованих до включення до Державного формуляру лікарських засобів на засіданні ЦФК – тобто Регламенту роботи ЦФК, який на сьогодні відсутній.

- Доцільно закріпити порядок затвердження списку запрошених на засідання ЦФК осіб та осіб, які мають право дорадчого голосу. Важливим питанням є участь у засіданнях ЦФК представників комунальних закладів охорони здоров'я (оплата відряджень – питання взаємодії бюджетів різних рівнів).

- Створення дієвого механізму зворотного зв'язку із Секретаріатом та Головою ЦФК, процедури обрання або затвердження осіб, відповідальних за кореспонденцію ЦФК (можливо створення Канцелярії).

- Закріпити вимогу щодо внесення до електронної он-лайн версії Державного формуляру змін відповідно до їх надходження, розгляду та затвердження з метою своєчасного інформування всіх суб'єктів системи охорони здоров'я стосовно внесених корегувань, оскільки видання друкованої версії та електронної версії Державного формуляру один раз на рік не дозволяє оперативно відображати результати роботи ЦФК.

- Контроль та звітність. Відсутнє нормативне закріплення порядку і форми звітності ЦФК, а також щорічна публікація результатів діяльності у загальнодоступній формі. Також необхідно передбачити звітність профільних робочих груп та планування діяльності ЦФК як в цілому, так і по кожній групі із подальшою публікацією (аналогічно до публікацій планів роботи Колегії МОЗ України).

3. Щодо створення Державного формуляру лікарських засобів

Відповідно до пп. 1.2.2. Наказу МОЗ України № 529 від 22.07.2009 р. «Про створення формулярної системи забезпечення лікарськими засобами закладів охорони здоров'я» – Державний формуляр це настанова з раціонального використання лікарських засобів, зареєстрованих в Україні, який

містить якісні, ефективні, безпечні, економічно доцільні лікарські засоби, що підтверджено доказовою медициною, тому актуальним є питання доступності Державного формуляру для практичної охорони здоров'я. Пропонується зменшити об'єм Державного формуляру з метою приведення його до форми Настанови, для чого розглянути питання стосовно доцільності внесення всіх торгових найменувань лікарських засобів, зареєстрованих в Україні (до Британського формуляру вносяться тільки брендові лікарські засоби). Включення назв генеричних лікарських засобів доцільно у випадку зазначення їх доведеності ефективності та безпечності.

З метою реалізації зазначеної вище пропозиції, слід внести зміни (доповнення) до п.п. 6.2 пункту 6 розділу 2 Наказу МОЗ № 529 «Критерії відбору лікарських засобів до Державного формуляру»:

Пріоритетним критерієм для включення в Державний формуляр генеричних лікарських засобів, зареєстрованих в Україні, є результати вивчення біоеквівалентності (фармакокінетичної еквівалентності, біоівейвери).

Також необхідно розробити і внести до Методики створення формулярів лікарських засобів критерії виключення лікарського засобу з формуляру.

З урахуванням викладеного вище, слід зазначити, що від ефективності роботи Центрального формулярного комітету МОЗ України залежить раціональний відбір та правильність застосування лікарських засобів, побудова дієвої системи медичного страхування в Україні, оптимізація використання коштів Державного та місцевого бюджетів на забезпечення населення лікарськими засобами та розвиток фармацевтичної промисловості України.

Вороніна Ірина Сергіївна – науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

А. П. Гетьман

ТЕОРІЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ ЕКОЛОГІЧНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

В науковій доктрині сучасного екологічного права України юридична відповідальність за правопорушення в сфері природокористування та охорони довкілля розглядається крізь призму традиційних видів, – дисциплінарної, адміністративної, цивільної та кримінальної, що є віддзеркаленням положень Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Земельного, Водного, Лісового кодексів, Кодексу про надра, законів

«Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про охорону атмосферного повітря», «Про екологічну мережу», «Про екологічну експертизу», «Про мисливське господарство та полювання», інших законодавчих актів екологічного спрямування.

Зокрема, відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища тягне за собою встановлену цим Законом та іншим законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність.

Разом із наведеним, юридична відповідальність в екологічній сфері має і специфіку, зумовлену особливостями екологічного правопорушення як обов'язкової підстави для застосування санкцій до порушників екологічного законодавства. Це знаходить своє віддзеркалення в санкціях, які застосовуються до порушників правил природокористування та охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки. Традиційними є санкції у вигляді штрафів за порушення екологічного законодавства, які передбачені не лише Кодексом про адміністративні правопорушення, але й іншими законодавчими актами екологічного спрямування.

Але специфіка юридичної відповідальності в екологічній сфері знаходить своє відображення не лише в традиційних санкціях у вигляді штрафів. Для такої відповідальності характерним є обмеження чи зупинення екологічно-небезпечної діяльності.

Специфікою юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства є також застосування санкцій у вигляді припинення екологічно-небезпечної діяльності фізичних чи юридичних осіб в адміністративному порядку або за рішенням суду.

Своєрідною санкцією за порушення законодавства в екологічній сфері слід також вважати відкликання екологічних дозволів, ліцензій, позбавлення права спеціального використання природних ресурсів в адміністративному чи судовому порядку.

Широкого застосування в сфері юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства набули такси як різновид санкцій у сфері відшкодування завданої навколишньому природному середовищу шкоди. Такси є своєрідною розрахунковою одиницею, тарифом, що має умовний характер і містить в своєму розмірі наперед визначену оцінку збитків, витрат держави, що виникнуть у зв'язку зі знищенням окремих природних компонентів. Такси враховують, як зазначається в літературі, у вартісному виразі всі негативні майнові наслідки, а також культурну, наукову, історичну цінність природних об'єктів, їх розповсюдженість в даному регіоні та інші

ознаки. Вони становлять завчасно розраховану і зафіксовану оцінку заподіяної екологічної шкоди у вигляді кратності до розміру мінімальної заробітної плати чи неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Як свідчить проведений аналіз, в екологічному законодавстві сформовано міжгалузевий комплексний інститут юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Але зазначений інститут не є досконалим і таким, який можна вважати завершеним, що викликає необхідність проведення всебічного наукового аналізу та розробки для правозастосовчої діяльності теоретично обґрунтованих рекомендацій у відповідній сфері суспільних відносин. Зокрема, потребує свого дослідження науково-теоретичне обґрунтування концепції юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, як одного із важливих інститутів екологічного права, потребує з'ясування зміст поняття «юридична відповідальність в екологічній сфері» та його особливості, розробка системи принципів юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, визначення місця такої відповідальності в системі загальної юридичної відповідальності, доктринальне формулювання поняття, з'ясування суті, аналіз складу і ознак екологічного правопорушення, яке тягне юридичну відповідальність. Актуальним в науковому аспекті є розробка класифікації екологічних правопорушень, за які застосовується юридична відповідальність, дослідження системи органів, що застосовують заходи юридичної відповідальності в екологічній сфері, аналіз основних санкцій юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, з'ясувати процедурні особливості застосування заходів юридичної відповідальності до правопорушників, нарешті, здійснити оцінку стану законодавства в сфері охорони навколишнього природного середовища, яке торкається юридичної відповідальності, з'ясувати недоліки та прогалини у правовому регулюванні.

На завершення слід зазначити, що юридична відповідальність в екологічній сфері є одним із різновидів загальної юридичної відповідальності. Її відмінною ознакою є те, що вона застосовується за скоєння екологічного правопорушення, тобто діяння, що порушують правові норми екологічного законодавства. Юридичну відповідальність за екологічні правопорушення необхідно розглядати як обов'язки винних осіб понести покарання у формі позбавлення особистого, організаційного або майнового характеру. Негативні наслідки, що застосовуються до правопорушників, повинні бути передбачені в санкціях відповідних правових норм. Юридична відповідальність в екологічній сфері є однією із форм державного примусу, а тому застосовується державними інститутами (судовими органами, центральними або місцевими органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування), у відповідній процесуальній формі, – кримінально-процесу-

альній, адміністративно-процесуальній, цивільно-процесуальній, еколого-процесуальній.

*Гетьман Анатолій Павлович – д.ю.н., професор, академік
НАПрН України, завідувач кафедри екологічного права, проректор
з наукової роботи, Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого*

О. О. Дмитрик

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ» ЩОДО ФІНАНСОВОЇ АВТНОМІЇ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Положення розділу XII Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р, № 1556-VII (далі – Закон України «Про вищу освіту») «Фінансово-економічні відносини у сфері вищої освіти» забезпечують реалізацію концепції автономності вищого навчального закладу. Дійсно, будь-яка незалежність передбачає існування відповідних джерел фінансування видатків і без них неможлива.

Зокрема, частиною другою ст. 70 Закону України «Про вищу освіту» передбачено, що власні надходження державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ, отримані від плати за послуги, що надаються згідно з освітньою, науковою та навчально-виробничою діяльністю, благодійні внески та гранти відповідно до рішення, прийнятого вченою радою вищого навчального закладу, наукової установи, зараховуються на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в територіальному органі центрального органу виконавчої влади у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, або на поточні та/або вкладні (депозитні) рахунки установ державних банків. Зазначені доходи, а також відсотки, отримані від розміщення коштів вищого навчального закладу, наукової установи на вкладних (депозитних) рахунках в установах державних банків, включаються до фінансового плану (кошторису) вищого навчального закладу, наукової установи і можуть використовуватися на придбання майна і його використання, капітальне будівництво та ремонт приміщень, поліпшення матеріально-технічного, навчально-лабораторного, навчально-методичного забезпечення освітнього процесу тощо в межах статутної діяльності вищого навчального закладу, наукової установи.

Наведенні положення мають своїм спрямуванням закріпити фінансову автономію ВНЗ. Тут можна виокремити дві новели у переліку прав державних та комунальних ВНЗ як бюджетних установ: 1) можливість використовувати власні надходження на свій розсуд (придбання майна і його використання, капітальне будівництво та ремонт приміщень, поліпшення матеріально-технічного, навчально-лабораторного, навчально-методичного забезпечення освітнього процесу тощо в межах статутної діяльності вищого навчального закладу, наукової установи); 2) можливість відкриття поточних та/або вкладних (депозитних) рахунків в установах державних банків.

Разом із тим, зазначена норми не узгоджується із чинним Бюджетним кодексом України. Так, наразі правова регламентація доходів, які державний чи комунальний ВНЗ отримує від надання дозволених законодавством платних послуг, здійснюється ст. 13 Бюджетного кодексу України. Такі доходи є власними надходженнями бюджетної установи, адже фактично це кошти, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт, гранти, дарунки та благодійні внески, а також кошти від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності.

Як впливає із ст. 13 Бюджетного кодексу України, власні надходження бюджетних установ включаються до спеціального фонду бюджету і використовуються бюджетною установою лише на чітко визначені цілі. У випадку із доходами, одержаними від надання дозволених законодавством платних послуг, це покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням послуг, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю (перша підгрупа першої групи).

Фактично ми маємо справу із діаметрально різною правовою регламентацією доходів державних і комунальних ВНЗ, одержаними від надання дозволених законодавством платних послуг. За Бюджетним кодексом України бюджетна установа не наділена правом самостійно вирішувати напрями використання таких доходів, має кошторис, який підлягає затвердженню, а керівник ВНЗ несе персональну відповідальність за використання вже бюджетних коштів. При цьому говорити про певну конкуренцію норм різних законів неможна, адже саме Бюджетний кодекс України є спеціальним законом, що регулює відносини, які виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також визначаються правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу.

Наступним елементом фінансової самостійності державних і комунальних ВНЗ, що передбачені Законом України «Про вищу освіту», є можливість відкриття поточних та/або вкладних (депозитних) рахунків в установах

державних банків для зарахування власних надходжень. Це положення, знов таки, наштовхується на перепони з боку бюджетного законодавства. В Україні діє казначейська форма виконання бюджету, що передбачає функціонування єдиного казначейського рахунку. Такий рахунок відкривається Державній казначейській службі України в Національному банку України для проведення фінансових операцій та ефективного управління коштами державного та місцевих бюджетів. Відкриття ж поточних рахунків бюджетній установі в банках (у тому числі у державному банку) з метою зарахування власних надходжень заборонено.

Отже, наявна колізія між положеннями ч. 2 ст. 70 та п. 9 ч. 3 ст. 70 Закону України «Про вищу освіту» і ст. 13 Бюджетного кодексу України. Виявляється, що фінансова самостійність державних і комунальних ВНЗ не така вже і самостійна, більш того вона суперечить бюджетному законодавству, що унеможливорює фактичну реалізацію доволі прогресивних ідей, закладених у Законі України «Про вищу освіту».

При цьому для подолання колізії між законом України «Про вищу освіту» і Бюджетним кодексом України не можливо застосувати правило, за якого наступний акт одного рівня з того ж самого питання скасовує дію актів попередніх, оскільки у ч. 5 ст. 4 Бюджетного кодексу України визначено, що «зміни до цього Кодексу можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Бюджетного кодексу України». Таким чином, сьогодні реалізація приписів ст. 70 Закону України «Про вищу освіту» не можлива без внесення відповідних змін до ст. 13 Бюджетного кодексу України.

Таким чином констатуємо, що для реалізації положень ст. 70 Закону України «Про вищу освіту» обов'язково необхідно вносити зміни до Бюджетного кодексу України.

*Дмитрик Ольга Олександрівна – д.ю.н., професор кафедри
фінансового права Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого, професор*

С. О. Дорогих

ІНТЕГРАЦІЯ ПРАВОВИХ РЕСУРСІВ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

Євроінтеграційне спрямування України відображено у багатьох документах, як то, в указах Президента України «Про Стратегію економіч-

ного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки» [1], «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 березня 2013 року «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України» [2], заяві Верховної Ради України «Про реалізацію євроінтеграційних прагнень України та укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» [3] та багатьох інших. У 2004 році було прийнято Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [4], нарешті, у вересні 2014 року була ратифікована Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [5].

Правове забезпечення будь-якого з напрямів української політики (у тому числі й інноваційної), пов'язаної з європейською інтеграцією України, в першу чергу, вимагає аналізу та порівняння вже існуючого вітчизняного законодавства і, відповідних, інструментів для цього.

Необхідними інструментами, без яких порівняння українського законодавства та законодавства ЄС неможливо є – потужні інформаційні правові ресурси в Україні та доступ українських фахівців до правових інформаційних ресурсів ЄС, а у подальшому – інтеграція українських інформаційних ресурсів у міжнародний інформаційно-правовий простір.

Ідеї щодо інтеграції українських інформаційних правових ресурсів у міжнародний інформаційний простір були озвучені ще на початку 90-х років. Так у Концепції правової інформатизації [6, с. 49] була вказана необхідність інтеграції України в міжнародний інформаційно-правовий простір шляхом створення абонентам інших країн умов для роботи з українським законодавством і врахування міжнародного досвіду правового регулювання суб'єктами вітчизняної нормотворчості. Для забезпечення цієї інтеграції зокрема передбачалося участь України у міжнародних правових базах даних, в яких автентичні тексти українською мовою будуть супроводжуватися анотацією англійською мовою, а пошукові образи документів формуватимуться на основі англійської тезаурусу.

У якості багатомовного тезаурусу для виконання вищенаведених завдань було обрано інформаційно-пошуковий тезаурус (ІПТ) EuroVoc, українська версія якого на сьогодні відповідає останній версії європейського оригіналу.

ІПТ EuroVoc є багатомовним тезаурусом який був побудований спеціально для обробки документальної інформації інститутів ЄС.

Цей мульти-дисциплінарний тезаурус охоплює питання, що розглядаються як установами ЄС так і окремими країнами з деяким акцентом на

парламентську діяльність. EuroVoc є контрольованим словником, який може бути використаний поза установами ЄС, зокрема парламентами.

Метою тезауруса є забезпечення інформаційних служб засобом індексації для ефективного управління документальними ресурсами і, надання можливості користувачам здійснювати пошук за допомогою документального контрольованого словника.

Впровадження ППТ EuroVoc в Україні створює передумови для вирішення вищеперерахованих завдань інформаційного забезпечення адаптації українського законодавства. Так, постійне інформування органів державної влади про чинне законодавство ЄС і доступ до баз даних потребує використання відповідного пошукового інструментарію, яким у країнах ЄС є EuroVoc. Пошукові можливості ППТ EuroVoc дозволяють відібрати нормативно-правові документи країн ЄС, котрі містяться у правових базах даних, які відповідають певній темі, що сформульована у пошуковому запиті. Завдяки тому, що використання ППТ EuroVoc дозволяє виконувати пошук мовою користувача (для цього EuroVoc повинен бути адаптований до відповідної мови) і знайти документи викладені будь-якою з мов країн ЄС, на яку перекладено EuroVoc (на сьогодні EuroVoc офіційно перекладено двадцятьма чотирма мовами), український законотворець може відібрати необхідні йому документи і визначити документи та напрямки для першочергового перекладу. Крім того, розподіл документів за темами створює передумови для аналізу законодавства країн ЄС, дозволяє порівнювати співвідношення та зміни у законодавстві за певними галузями в різних країнах ЄС.

Література:

1. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки : Указ Президента України від 28.04.04 р. № 493/2004. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 березня 2013 року «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України» : Указ Президента України від 12.03.13 р. № 127/2013. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 березня 2013 року «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України» : Указ Президента України від 12.03.13 р. № 127/2013. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – т.1. – ст. 2125. – С.83.

6. Інформатизація законотворчої, нормотворчої, правозастосовної та правоосвітньої діяльності : Посібник. – К. : Парламентське видавництво, 1999. – 199 с.

*Дорогих Сергій Олександрович – старший науковий співробітник
НДІ інформатики і права НАПрН України*

Є. С. Єгоров

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

Проблема організації нормування праці для підприємств, особливо, із багатонаменклатурним виробництвом, залишається невирішеною через високу трудомісткість різних видів нормувальних робіт. Особливо трудомісткими є процеси розробки нормативів з праці для будь-яких підприємств та прив'язки галузевих і міжгалузевих нормативів до умов конкретного робочого місця. Крім цього, актуальною у всьому світі залишається проблема організації нормування розумової праці, особливо творчої.

Як зазначає російський вчений Абрашкін М. С., за кордоном підвищенню продуктивності праці сприяють спеціалізовані інститути, такі як Європейська асоціація національних центрів продуктивності, Американський центр продуктивності праці, Азіатська організація продуктивності праці та інші, діяльність яких полягає в розробці технологій управління продуктивністю праці.

Таким чином, у сучасному світі зростанню продуктивності праці приділяється величезна увага, що дає можливість для підвищення конкурентоспроможності, результативності виробництва, а також оцінки ефективності трудових ресурсів.

Загальновідомо, що ефективність функціонування господарюючого суб'єкта економіки безпосередньо обумовлено раціональним використанням трудових і матеріальних ресурсів, що в свою чергу, викликає необхідність встановлення норм праці адекватних ринковим умовам і регламентації їх діючими на всіх рівнях нормативними матеріалами. Практичне застосуван-

ня таких норм має відображати високу залежність між необхідними затратами праці, а також різними чинниками, що на неї впливає, та результатами виконаної роботи і результатами діяльності підприємства загалом.

В даний час на підприємствах застосовуються норми витрат праці чотирьох видів: норми часу, норми виробітку, норми обслуговування і норми чисельності працівників.

Норма витрат праці, виконуючи функцію критерія ефективності трудових процесів, є еталоном, що дозволяє визначити і оцінити кількісно наявні резерви підвищення продуктивності праці. У цій якості норма витрат праці повинна враховувати найбільш прогресивну технологію, за якою можна виконати операцію в умовах підрозділу чи підприємства, а також повне оснащення технологічного процесу всім необхідним обладнанням, інструментом і пристосуваннями. При встановленні норм необхідно врахувати і найбільш доцільні методи праці робітника, рівень обслуговування робочих місць, нормальну інтенсивність і хороші умови для праці та відпочинку працівника.

Як відмічають вітчизняні науковці, нормування трудомісткості науково-дослідної роботи служить таким завданням: отримати конкретні вихідні дані для формування договірної ціни продукції інтелектуальної праці; сприяти встановленню об'єктивних строків проведення науково-дослідних робіт; удосконалити в науковій організації систему планування, обліку та контролю за ходом проведення наукової діяльності тощо.

Особливість трудової діяльності в науці полягає в тому, що неможливо заздалегідь точно визначити кінцевий результат і з великою вірогідністю оцінити витрати часу на його досягнення. У загальному вигляді нормування наукової праці є процесом визначення кількості праці відповідної якості (тобто норм праці), що необхідний для здійснення будь-якої науково-технічної роботи або окремого її етапу.

Праця цієї категорії наукових працівників має творчий характер. При розробці диференційованих і укрупнених нормативів на дослідні роботи особливо важливо вибрати об'єкт нормування, для того щоб він міг бути кількісно обмірюваний. Наприклад, вимірником розробки текстової документації є друковані машинописні аркуші, а вимірником розробки, наприклад, промислової схеми можуть служити наведені типові формати креслень з урахуванням групи складності і новизни деталей і вузлів, зображених на них.

Трудомісткість виконання експертизи документів як виду науково-дослідної роботи визначається складністю завдань, поставлених перед дослідниками та розробниками, їхньою кваліфікацією, наявністю проведених досліджень і наукових напрацювань, інформаційним забезпеченням тощо.

Особливості роботи в науково-дослідних установах дають можливість використовувати для виконання експертизи документів метод прямого нормування праці, широко застосовуваний, наприклад, у виробничій сфері.

При цьому принципове значення має обґрунтування норм з економічної точки зору (обирається найбільш ефективна форма організації виробничого процесу, яка забезпечує найбільший рівень прибутковості), психофізіологічної, а також із соціальної (норми мають забезпечити високий рівень змістовності праці, зниження її монотонності тощо).

Проте на практиці сьогодні, як і раніше, технічно обґрунтованими нормами часу, виробітку, обслуговування і чисельності вважаються такі, які в умовах даного підприємства базуються на часі ефективного використання устаткування і робочого часу. Однак через високий рівень трудомісткості процесу оновлення норм, вони все рідше враховують раціоналізацію технології робіт, організації та обслуговування робочих місць, застосування передових методів праці при обов'язковому дотриманні вимог фізіології, що забезпечують збереження здоров'я і працездатності працівників, тобто основні вимоги наукової організації праці.

Дерябина Є. В. вірно зазначає, що на сучасних підприємствах також застосовуються і дослідно-статистичні норми, які діють на основі статистичних даних про витрати праці на виконання робіт або встановлюються на основі досвіду виконання робіт. Такі норми включають втрати робочого часу і орієнтовані на низький рівень інтенсивності праці різної категорії працівників.

Організація нормування праці покликана забезпечити прогресивний рівень і рівну напруженість норм на всіх підприємствах і в їх підрозділах. Це завдання вирішується шляхом централізованої розробки міжгалузевих і галузевих нормативних матеріалів по праці відповідними органами виконавчої влади.

Актуальними на даний момент залишаються роботи радянського вченого Шапіро І. І., який вказував, що основними завдання вдосконалення нормування в умовах науково-технічного прогресу є розширення сфери наукового нормування з тим, щоб норми встановлювалися в основному для всіх робітників, інженерно-технічних працівників і службовців у сфері матеріального і нематеріального виробництва; забезпечення прогресивного рівня і рівної напруженості норм праці; придатність норм і нормативів з точки зору міри їх диференціації для вирішення круга техніко-економічних розрахунків, що виконуються при проведенні робіт по організації праці і виробництва; обґрунтованість норм з точки зору техніки, економіки виробництва і психофізіології праці; достатня міра точності норм і нормативів; можливість ви-

користання норм і нормативних матеріалів для поточних і перспективних розрахунків; динамічність норм і нормативів відповідно до темпів науково-технічного прогресу, зміни організаційно-технічних умов виробництва, зростання кваліфікації і навиків робітників.

Вирішення вказаних завдань досягається шляхом розробки і впровадженням у виробництво прогресивних нормативів по праці, механізації і поліпшення організації роботи за розрахунком і переглядом норм на підприємствах, а також посиленням матеріального і морального стимулювання впровадження і освоєння технічно обґрунтованих норм, не лише власними силами підприємства, але й при напрацюванні та встановленні відповідних норм державою. Крайні результати досягаються там, де впровадження прогресивних норм проводиться одночасно і у взаємозв'язку з вдосконаленням технології, організації праці і виробництва, посиленням матеріального і морального стимулювання підвищення рівня нормування праці.

*Єгоров Євген Сергійович – здобувач НДІ ПЗІР НАПрН України,
викладач юр. фак-ту ХНУ ім. В. Н. Каразіна*

Т. П. Єгорова

РЕФОРМУВАННЯ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ ЯК НАГАЛЬНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

На сьогоднішній день, як не прикро констатувати даний факт, лісова галузь нашої держави перебуває у системній кризі, адже Україна, успадкувавши багато традицій природоохоронної справи з відповідної традиції колишнього СРСР, істотно відстала у розвитку процесу формування і впровадження системних підходів активного збереження природного середовища в умовах його істотної антропогенної трансформованості, зокрема у впровадженні принципу сталого управління лісами.

В умовах незалежної України на лісовий сектор почали впливати раніше відсутні фактори – значне зменшення бюджетного фінансування, перехід територіального планування та управління більшою мірою на місцевий рівень, приватна власність на землю тощо. Дія цих факторів посилюється іноді вкрай прагматичним ставленням населення та влади до лісів не як «зеленого золота» держави, а як «інструменту» та «джерела» одержання прибутків, неадекватними вимогами з боку влади до лісових господарств щодо заробляння коштів в планових обсягах без урахування регіональної

й природоохоронної специфіки, дуже слабким впровадженням в життя концепції сталого розвитку та управління лісами.

Аналіз системи державного управління лісами висвітлює ряд ключових проблем, які вимагають законодавчо-правового та інституційного врегулювання. Повноваження держави щодо управління лісами надмірно розпоршені між різними органами виконавчої та законодавчої влади. Численне дублювання функцій розмиває межі відповідальності між різними державними інститутами та знижує рівень керованості лісовим фондом. Закладено законодавчо-правовий алгоритм деформації системи ефективного прийняття рішень у лісовому господарстві. Інакше не можна пояснити той факт, що органи місцевого самоврядування, наділені правами розпорядження лісовим фондом, по суті, не зацікавлені у його ефективному та раціональному використанні, оскільки позбавлені доходів, які отримуються на користь держави. Суміщення підприємствами Державного агентства лісових ресурсів України функцій нагляду та власника суперечить принципу рівності перед законом усіх суб'єктів підприємницької діяльності, незалежно від форм власності та відомчої приналежності.

Науковці також відзначають, що відсутність науково обгрунтованої лісової політики держави спричиняє певний правовий нігілізм, який заважає галузі впевнено рухатись до цивілізованого ринку. Також у цьому відношенні у перехідний період слід відзначити такі проблеми: консерватизм лісового законодавства, що проявляється у жорсткій формалізації норм і правил ведення лісового господарства та лісокористування, на відміну від більш ефективного рамкового принципу його побудови; функції законотворчості, контролю, власника і підтримки поєднує в собі Державне агентство лісових ресурсів України, що суперечить антимонопольним принципам; чинне законодавство країни та підзаконні акти недостатньо враховують особливості ринкової економіки у лісовому секторі; екологічне та лісове законодавство вкрай недостатньо забезпечують інтеграцію та практичне виконання міжнародних угод зі сталого управління лісами.

Ще один недолік, на який вказують аналітики Центру політико-правових реформ – недостатність гарантій збереження лісу. Існуюче законодавство, на їхню думку, не дозволяє надійно зупиняти зловживання при виділенні ділянок під житлову забудову на землях лісового фонду, заготівлю деревини в обхід загального порядку рубок головного користування тощо. Як зазначається в повідомленні Центру, існуючі закони та порядки у лісовому секторі України заважають не лише надійно охороняти ліси, а й ускладнюють доступ громад та бізнесу до використання лісових ресурсів. Так, повноваження органів лісового господарства щодо припинення/заборони підпри-

емницької діяльності нечітко врегульовані в частині підстав і строків застосування цих обмежувальних заходів. А дозвіл стягувати штраф на місці вчинення проступку створює можливості для недобросовісних посадових осіб отримувати гроші від порушників без оформлення квитанцій. До всього, нинішнє законодавство побудоване так, що нерідко склад адміністративних проступків і злочинів співпадає, зазначають експерти. Це дозволяє відповідному державному органу на свій розсуд визнавати одне і те ж діяння або адміністративним порушенням, або злочином. Під ці «ножиці» можуть потрапити як лісові браконьєри, так і самі державні лісопідприємства, діяльність яких постійно контролюється понад десятком різними контролюючими органами.

На сьогоднішній день в Україні впровадження інноваційної системи сталого управління лісами передбачається.

Для посилення правового захисту лісів пропонуємо ввести чіткі обмеження на цивільний обіг лісів і земель лісового фонду, заборону на переведення даних земель в захисних лісах в землі інших категорій для будь-яких потреб, крім державних. Титульним власником домінуючої частини лісового фонду повинна бути саме держава. Тим не менше, суттєвий вплив на розподіл управлінських повноважень має чинити поділ лісової власності на державну, комунальну та приватну. Адже кожний власник має самостійно управляти належними йому лісами, керуючись загальнообов'язковими приписами законодавства. Тож, коли відбудеться розподіл земель лісового фонду державної власності на землі територіальних громад і землі держави, положення, що визначають повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розпорядження лісовими ресурсами державного та місцевого значення, не матимуть будь-якого сенсу. Такі положення не узгоджуються з тим, що власник має розпоряджатися всіма ресурсами лісу, який йому належить. Тому як інновацію в чинний Лісовий кодекс України слід ввести положення про те, що повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (стосовно визначення обсягів лісокористувань, здійснення лісовпорядкування, обліку, організації охорони лісів, надання земель лісового фонду у постійне користування чи в оренду, надання дозволів на користування лісовими ресурсами тощо) мають бути чітко прив'язані до лісів відповідної форми власності (державної чи комунальної) і не пересікатися.

Механізм ефективного використання лісових ресурсів, безперечно, повинен бути ринковим, але базуватись не на вільних купівлі-продажу лісів і земель лісового фонду, а на передачі в оренду лісів, які залишатимуться у власності держави.

Ще однією невирішеною проблемою залишається неефективність існуючої відповідальності за порушення лісового законодавства. Пропонуємо її посилити, розширити перелік санкцій та ввести у розмір санкцій таку ознаку, як повторність скоєного діяння та диференціювати розміри штрафів за лісопорушення.

Ці та інші заходи реформування, на нашу думку, повинні вивести лісову галузь із системної кризи, а подальше розроблення і впровадження інноваційної концепції сталого управління лісами сприятиме підвищенню рівня лісистості та позитивно вплине на економіку держави в цілому.

Література:

1. Чим далі в ліс – тим більше... корупції? Експерти закликають владу всерйоз узятися за реформу лісового законодавства / Олексій САВИЦЬКИЙ, Алла ДУБРОВИК, газета «День», 23.02.2010 р.

Сгорова Тетяна Петрівна – здобувач Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

А. І. Калініченко

ШЛЯХ АДАПТАЦІЇ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Митне законодавство України проходило та проходить процес удосконалення і становлення. Однак на шляху правотворчого процесу виникає чимало перешкод, обумовлених об'єктивними та суб'єктивними чинниками.

У 2002 році Україна поставила перед собою стратегічні цілі економічного та соціального розвитку на 2002–2011 роки у документі під назвою «Європейський вибір». Там відзначалося, що саме життя актуалізує потребу в подібній стратегічній програмі, що враховувала б, з одного боку, динаміку та об'єктивні особливості сучасного загально-цивілізаційного процесу, а з іншого – соціально-економічні та геополітичні реалії України. Іншими словами, стратегія «Європейський вибір» – це дороговказ, що мав орієнтувати українське суспільство, у якому напрямку і як йому слід рухатися.

Відповідно до програми «Європейський вибір» повинна була визначатися спрямованість правового регулювання митної справи, вироблятися

митна політика, установлюватися роль і функції митних органів у справі ефективного захисту економічних інтересів України.

Верховною Радою України 18 березня 2004 р. законодавчо було підтверджено курс на адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу шляхом прийняття та затвердження Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу відповідно до Закону України № 1629 від 18 березня 2004 р. Метою цієї адаптації є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висувалися Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього.

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу, як визначено у розділі 1 Закону України від 18 березня 2004 року, є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямком української зовнішньої політики.

Як зазначено у розділі V цього Закону на першому етапі виконання Програми пріоритетними сферами, в яких здійснюється адаптація законодавства України, є сфери, визначені статтею 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року, і в першу чергу є галузь митного права.

Створення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності не можливе без стабільної законодавчої та нормативної бази, уніфікації митного законодавства згідно з чинними в міжнародній практиці нормами. Знаменною подією на шляху євроінтеграції України стало підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони 27 липня 2014 р. Митним питанням та наближенню митного законодавства присвячено главу 5 та додаток XX Угоди. З урахуванням руху України у напрямку зближення з Європейським Союзом найактуальнішим завданням сьогодення є найскоріша адаптація законодавства України до законодавства ЄС.

На основі трактування правової інтеграції як процесу об'єднання та взаємного пристосування національних правових систем ряд фахівців виділяють декілька стадій цього процесу. Так, Л. Луць виділила дві основні стадії процесу. По-перше, це наближення національних норм до європейських міждержавно-правових та їх остаточна правова адаптація [1]. Основними способами адаптації національних норм, які застосовують держави,

є гармонізація та уніфікація права й законодавства і меншою мірою – рецепція права. Розглянемо ці способи детальніше.

1) під гармонізацією права розуміється процес цілеспрямованого зближення права або законодавства шляхом усунення суперечностей та формування мінімальних правових стандартів через утвердження спільних правових принципів.

Гармонізація може бути одно- або багатосторонньою (взаємною) залежно від кількості держав, які вживають заходів для зближення права та законодавства.

2) уніфікація права – це процес запровадження в національні правові системи однакових (уподібнених) юридичних норм з метою їх зближення та адаптації.

3) рецепція права – це одностороннє запозичення однією державою в іншій певних юридичних норм, правових термінів, методів правового регулювання [1].

Одним із шляхів прискорення процесу гармонізації законодавства України з нормами міжнародного права, в першу чергу, з правовими нормами країн Європейського Союзу, є подолання таких негативних явищ, як недосконалість національного законодавства, його нестабільність та «непрозорість», нечітке викладення нормативного змісту [2].

Шляхи виходу з цих проблем добре відомі і вже були застосовані багатьма країнами. До них належить універсалізація норма митних процедур. Деякі кроки у цьому напрямку в Україні вже було зроблено.

Однією з проблем адаптації законодавства України також є механізм перегляду так званого «вторинного» законодавства, під яким розуміються нормативно-правові акти КМУ та центральних органів виконавчої влади, що складають найчисельнішу групу нормативно-правових актів у царині митної справи.

Як слушно зауважує Дьомін Ю. М., чинне законодавство України з питань митної справи необхідно реформувати з урахуванням вітчизняних та світових інститутів, позитивної практики, зберігання демократичних тенденцій, уніфікації та спрощення процедур митного контролю [2].

Підводячи підсумок, можна зазначити, що перед юридичною наукою України стоїть безліч невідкладних завдань як методологічних, пов'язаних з осмисленням специфіки розвитку ринкової економіки в умовах сьогодення, так і науково-практичних, зумовлених перебудовою юридичного мислення пострадянського періоду. Конкретизацію цих завдань слід бачити в осягненні принципів сучасного світового правознавства й засвоєнні уроків вітчизняної історії.

Література:

1. Луць Л. Основні заходи та спроби європейської правової інтеграції / Л. Луць // Право України. – 2002. – № 5. – С. 146–148.
2. Дьомін Ю. М. Еволюція митного законодавства України з урахуванням митної політики держави (методологічні аспекти) / Ю. М. Дьомін // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. 2007. Спец. вип. № 3. Ідея права і держава. У 4 ч. Ч. 3. – 2007. – С. 46–58.

*Калініченко Альона Іозівна – старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

О.О. Касмініна

ЩОДО СТАТУСУ НЕБАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ПРИ НАДАННІ ФІНАНСОВИХ КРЕДИТІВ

Кредитна установа на підставі пункту 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначається як фінансова установа, яка відповідно до закону має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик. Згідно ч. 3, 4 ст. 5 названого Закону надавати фінансові кредити за рахунок залучених коштів має право на підставі відповідної ліцензії лише кредитна установа, інше може передбачатися законами та уповноваженими органами.

Виключне право або інші обмеження щодо надання окремих фінансових послуг встановлюються законами про діяльність відповідної фінансової установи та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг. Положення про встановлення обмежень на суміщення діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг, затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (далі – Держфінпослуг) № 1515 від 08.07.2004 р., передбачає застосування таких засобів регулювання, як визначення певних фінансових послуг виключною діяльністю та встановлення обмежень щодо суміщення. В результаті регулювання діяльність з надання фінансових кредитів за рахунок прямо або опосередковано залучених коштів має право здійснювати на підставі відповідної ліцензії лише кредитна установа, і така діяльність не може суміщатись з наданням будь-яких видів фінансових послуг.

Юридична особа набуває статусу фінансової установи з дати внесення відповідного запису про неї до реєстру. Реєстр створюється відповідно до Положення про Державний реєстр фінансових установ, затвердженого в у редакції роз-

порядження у редакції розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг) №4368 від 28.11.2013 р. (далі – Положення №4368), яке поширюється на всіх юридичних осіб (за окремим виключенням) незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, які відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» надають одну чи декілька фінансових послуг, державне регулювання діяльності з надання яких належить до компетенції Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, а також поширюється також на фінансові установи – юридичні особи публічного права, визначені в главі 8 Господарського кодексу України.

До юридичної особи, яка має намір стати кредитною установою, вигоди для набуття нею статусу фінансової установи та порядок унесення Нацкомфінпослуг відповідної інформації про кредитну установу до Державного реєстру фінансових установ, визначаються Положенням №4368.

Після реєстрації юридичної особи та внесення запису в реєстр, кредитна установа на підставі ліцензії, отриманої відповідно до «Ліцензійних умови провадження діяльності з надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів кредитними установами», затверджених розпорядженням Держфінпослуг №4802 від 18 жовтня 2005 р. (далі – Ліцензійні умови №4802), має право надавати:

- фінансові кредити за рахунок залучених коштів (у тому числі здійснювати іпотечне кредитування),
- здійснювати згідно з законодавством України обслуговування кредитів та рефінансування іпотечних кредиторів.

Особливого регулювання з надання фінансових кредитів зазнає діяльність кредитних спілок.

Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про кредитні спілки» кредитна спілка є фінансовою установою, виключним видом діяльності якої є надання фінансових послуг, передбачених названим Законом, згідно ст. 21 якого серед інших можна виокремити види діяльності, які можуть бути віднесені до фінансових послуг, які є фінансовими кредитами або ресурсно пов'язан з їх наданням та повинні бути відображені в статуті спілки. А саме, кредитна спілка: приймає вступні та обов'язкові пайові та інші внески від членів спілки; надає кредити своїм членам; залує на договірних умовах внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки; виступає поручителем виконання членом спілки зобов'язань перед третіми особами; розміщує тимчасово вільні кошти на депозитних рахунках в установах банків, об'єднаний кредитній спілці, придбаває державні цінні папери, перелік яких встановлюється Нацкомфінпослуг; залує на договірних умовах кредити

банків, кредити об'єднаної кредитної спілки, кошти інших установ та організацій виключно для надання кредитів своїм членам, якщо інше не встановлено рішенням Уповноваженого органу; надає кредити іншим кредитним спілкам, якщо інше не встановлено рішенням Нацкомфінпослуг; оплачує за дорученням своїх членів вартість товарів, робіт і послуг у межах наданого йому кредиту.

Ліцензуванню в кредитній спілці підлягає діяльність по залученню внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки, а також інші види діяльності відповідно до закону.

Ліцензійні умови провадження діяльності кредитних спілок з надання фінансових послуг, затверджені розпорядженням Держфінпослуг № 146 від 2 грудня 2003 р. (далі – Ліцензійні умови № 146), передбачають такі види ліцензованої діяльності: здійснення діяльності по залученню внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки, що передбачає здійснення залучення внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки, використання таких коштів для надання їм кредитів. Для надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів (кредитів банків, коштів інших установ та організацій) кредитна спілка зобов'язана отримати ліцензію на здійснення діяльності кредитної спілки з надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів, крім внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки.

Діяльність кредитної спілки з надання фінансових кредитів за рахунок капіталу кредитної спілки, а також коштів об'єднаних кредитних спілок, залучених кредитною спілкою, що є їх членом, та коштів спільних фінансових фондів асоціацій кредитних спілок, утворених їх членами, не потребує отримання ліцензії.

Ломбард – фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під процент та надання супутніх послуг. Залучені кошти ломбарду визначаються як кошти, отримані на зворотній основі від фізичних осіб – учасників ломбарду, юридичних осіб, та кошти, отримані від кредитних установ за кредитними договорами згідно п.1.2 Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами, затвердженого розпорядженням Держфінпослуг № 3981 від 26 квітня 2005 р.

Вимоги до ломбардів для набуття ними статусу фінансової установи та порядок унесення Держфінпослуг відповідної інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ, встановлюються Положення № 4368.

Положення №4368 передбачає окреме регулювання такого виду фінансових установ, як фінансова компанія, яка також може здійснювати надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів.

Таким чином, фінансові кредити за рахунок залучених коштів відповідно до законодавства України можуть надавати серед небанківських фінансових установ виключно кредитна установа, а подальшого дослідження та удосконалення регулювання потребує співвідношення понять «фінансової установи», «кредитної установи», «фінансової компанії», «позики», «кредиту», «фінансового кредиту».

Касмініна Олександра Олександрівна – здобувач НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

Г. П. Клімова

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ – ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

Якість вищої освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки України, додержання міжнародних норм і вимог законодавства української держави щодо реалізації права громадян на освіту. На забезпечення якості вищої освіти спрямовують матеріальні, фінансові, кадрові та наукові ресурси суспільства й держави. Висока якість вищої освіти передбачає взаємозв'язок освіти і науки, педагогічної теорії і практики.

Якість вищої освіти – це багатовимірне поняття, яке охоплює усі сторони діяльності вищого навчального закладу: навчальні та академічні програми, навчальну і дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад і студентів, навчальну базу і ресурси.

У широкому розумінні якість вищої освіти розглядають як збалансовану відповідність процесу, результату і самої освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти; у вузькому – як перелік вимог до особистості, освітнього середовища й системи освіти, яка реалізує їх на певних етапах навчання.

Моніторинг якості освіти у вищому навчальному закладі включає:

- діагностику засвоєння знань і умінь студентами;
- періодичну атестацію викладачів;
- оцінку діяльності окремих підрозділів (кафедр, факультетів тощо та ВНЗ у цілому).

Для оцінки засвоєння знань та умінь студенті використовують: контроль знань на вході, який здійснюється на вступних випробуваннях на початку першого семестру (так звані «нульові» контрольні роботи з математики, фізики, хімії); поточний контроль, який здійснюється протягом семестру; семестровий контроль під час проведення екзаменаційних сесій; контроль знань і умінь випускників за результатами державних іспитів та захисту дипломних проєктів і робіт.

У вищих навчальних закладах зусилля концентруються на підвищенні об'єктивності оцінювання, впроваджуються письмові, в тому числі тестові форми контролю, приділяється увага якісній підготовці контрольних завдань, пропонуються завдання різної складності з відповідним оцінюванням результатів за багатобальною шкалою. Головним обраним напрямком є комплексне оцінювання загальної і професійної підготовки фахівця – випускника закладу.

Оцінка роботи викладачів проводиться за допомогою системи показників, які характеризують наступні складові їхньої діяльності: навчальну і методичну роботу, а також наукову роботу (в тому числі кількість аспірантів, якими керує викладач, кількість публікацій в наукових виданнях, обсяги науково-дослідних робіт та ін.).

Розробляються методики оцінки якості викладання дисциплін, яке здійснюється студентами. Це паралельне незалежне оцінювання. Воно також може розглядатися як оцінювання якості освітянських послуг споживачем. Результати анонімного анкетування студентів щодо якості викладання конфіденційні і доводяться до відома викладача з метою їхнього використання для самовдосконалення. У разі дуже низьких показників анкетування є тема для серйозного аналізу педагогічної діяльності викладача.

Оцінювання діяльності структурних підрозділів (кафедр та факультетів) і вищого навчального закладу в цілому – це ключ до покращення показників їхньої діяльності.

Система оцінки передбачає можливість визначення одиничних і комплексних показників якості за певний період часу (як правило, за рік), а також можливість аналізу динаміки їхніх змін протягом кількох років. Групові показники характеризують окремі види і напрямки діяльності ВНЗ. Комплексний показник є загальною оцінкою багатопланової роботи ВНЗ.

Можна виділити три елементи якості вищої освіти: якість потенціалу вищої освіти, якість процесу вищої освіти і якість результату вищої освіти.

Якість потенціалу вищої освіти виражається в таких характеристиках, як якість освітнього стандарту, якість освітніх програм, якість матеріально-технічної і інформаційно-методичної бази, якість науково-педагогічних ка-

дрів, якість викладання (навчального процесу, педагогічної діяльності), якість наукових досліджень, якість підготовки абітурієнтів і студентів, якість виховання тощо.

Якість процесу вищої освіти – це якість технології освіти, використання активних форм навчання, контролю освітнього процесу, якість мотивації викладацького складу на творчість і ефективність педагогічної роботи, якість ставлення студентів до освіти, інтенсивність освітнього процесу, управління освітою, методи презентації знань.

Якість вищої освіти характеризує також результат освітньої діяльності: усвідомлення професіоналізму, розпізнання і реалізація індивідуальних здібностей і особливостей, задоволення вимог споживачів, працевлаштування, кар'єра і зарплатня, оволодіння методологією самоосвіти, наявність гарантії застосування отриманих знань і практичних навичок з вигодою для дипломованого спеціаліста.

У різних країнах відпрацьовують свої моделі «еталонного» вищого навчального закладу, визначаючи його за допомогою спеціальних методик. Рейтинги, як правило, визначаються, виходячи з п'яти основних показників:

- репутація вищого навчального закладу ;
- конкурс осіб, які вступають до університету;
- науковий потенціал професорсько-викладацького складу;
- фінансові ресурси;
- задоволеність студентів.

На європейському рівні країни-учасниці Болонського процесу з ENQA та у співпраці з EUA, EURASHE та ESIB планують розробити узгоджені стандарти, процедури та рекомендації з питань гарантії якості вищої освіти.

Можна назвати конкретні ознаки формального прийняття ЄКЯВО в Україні. Це насамперед:

- вступ у 2005 р. до Болонського процесу;
- підписання Бергенського, Лондонського і Бельгійського (Лювенського) комюніке;
- визнання основних Болонських документів, що характеризують якісні параметри ЄКЯВО;
- приєднання до організацій-суб'єктів Болонського процесу тощо.

Однак національна концепція та система гарантування якості вищої освіти, узгодженої з ЄКЯВО, фактично несформована. Це проявляється в наступному.

По-перше, не завершено дискусії і не досягнуто загальнонаціонального консенсусу щодо призначення вищої освіти в системі безперервної освіти в єдності її формальної, неформальної та інформальної складових, зокрема стосовно: проміжного (короткого), інтегрованого та докторського циклів;

академічного і професійного типів; ролі і місця в низці професійних видів («професійно-технічного», «технікумівського», «університетського») освіти: сумісних переліків галузей, напрямів, спеціальностей для всіх циклів вищої школи.

По-друге, не задіяно повною мірою компетентнісний і кредитний підходи для розроблення національної системи кваліфікацій, оновлення стандартів, освітнього змісту, моделей фахівців.

По-третє, не прийнято за імператив інтеграцію навчання й наукових досліджень на всіх циклах вищої освіти.

По-четверте, не визначено баланс між кількісними й якісними показниками вищої школи та її ресурсами (кадровими, фінансовими, інформаційними, дослідницькими, матеріально-технічними, іншими) і результатами.

По-п'яте, не сформовано показників та критеріїв якісної вищої освіти, селекція її здобувачів і закладів не відбувається за ознаками якості.

По-шосте, сукупність заходів із забезпечення якості вищої освіти ще не становить цілісної системи, у якій головними труднощами вбачаються: організація і проведення моніторингу й оцінювання результатів діяльності вищих навчальних закладів; здійснення системних й дієвих заходів з підвищення якості вищої школи.

*Клімова Галина Павлівна – д.ф.н., завідувач наукової лабораторії
проблем становлення інноваційного суспільства НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

А. Л. Клименко

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Євроінтеграційні процеси, які на сьогодні відбуваються на теренах сучасної України, потребують перш за все посилення соціальної спрямованості ринкових перетворень, та вимагають, щоб соціально-економічна політика держави та діяльність уряду щодо її реалізації були направлені на досягнення європейських стандартів якості життя та загальнолюдських цінностей. Тому, першоосновою цього процесу має стати надійний соціальний захист як один з чинників, що визначає суспільний добробут.

На сьогодні поняття «соціальний захист» не має чіткого, однозначного тлумачення, навіть попри те, що воно не є чимось новим для нашого сус-

пільства. За радянських часів існувала універсальна система соціального захисту, що діяла за принципом «від колиски до могили» й охоплювала всі сфери й етапи суспільного виробництва.

Понятійно-термінологічний словник із соціальної роботи визначає соціальний захист як систему принципів, методів, законодавчо встановлених державою соціальних гарантій і заходів, що забезпечують оптимальні умови життя, задоволення потреб населення. Кінцевою його метою визнається надання кожному члену суспільства (незалежно від етнічного й соціального походження, статі, майнового стану, політичних, релігійних та інших переконань тощо) можливості вільно розвиватися, реалізовувати свої права й законні інтереси і тим самим підтримувати стабільність у суспільстві.

Досліджуючи соціальний захист населення як систему, що діє в ринкових умовах та є комплексом нормативних актів, форм, методів та інших дій, зауважимо, що дана система спрямована забезпечити: обґрунтований та періодично оновлюваний розрахунок і затвердження прожиткового мінімуму, який відповідно до чинного законодавства України, є основою для встановлення мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги з безробіття, а також стипендій та інших соціальних виплат; реалізацію прав кожного громадянина на працю та своєчасну і не нижчу прожиткового мінімуму винагороду за неї, а також на безпечні умови та відпочинок; диференційний підхід до різних соціально-демографічних верств населення залежно від ступеня їхньої економічної самостійності, працездатності та можливості отримання доходів; надання різних форм допомоги безробітним; розробку і законодавче врегулювання комплексу заходів, що представляють у всій повноті систему соціального захисту населення (працюючих, непрацюючих у працездатному стані, непрацездатних, пенсіонерів, інвалідів, підростаючого покоління, багатодітних матерів, неповні та малозабезпечені сім'ї) та ін.

Отже, з аналізу наведеного, стверджуємо, що кінцевою метою соціального захисту населення слід вважати надання кожному члену суспільства, незалежно від соціального походження, національної або расової приналежності, можливість вільно розвиватися та реалізовувати свої здібності.

У ст. 46 Конституції України закріплено право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, на старість та в інших випадках, передбачених

законом. Зазначене право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. При цьому пенсії та інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Однак, для того щоб забезпечити такий захист, держава в особі органів влади, насамперед, повинна здійснювати ефективне управління в усіх сферах суспільного життя, у тому числі забезпечити належне формування та реалізацію державної соціальної політики. Класифікуючи її за видами, виділяємо як окремих напрям державну політику у сфері соціального захисту населення.

Державна політика у сфері соціального захисту населення реалізується в Україні також через систему центральних і місцевих органів виконавчої влади. У зв'язку з цим особливо важливими є повноваження Кабінету Міністрів України як органу загальної компетенції, який відповідно до Конституції має забезпечувати здійснення соціальної політики, виконання Конституції і законів України в усіх сферах суспільного життя, у тому числі й у сфері соціального захисту населення.

Важливою є участь у реалізації державної політики в сфері соціального захисту населення Конституційного Суду України, до компетенції якого належить: вирішення питань відповідності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, Конституції України; офіційне тлумачення Конституції і законів України. Крім того, Конституційний Суд України формулює висновки про відповідність Конституції України міжнародних договорів України або договорів, що вносяться на розгляд Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Отже, для забезпечення ефективності системи соціального захисту населення необхідно перш за все сформулювати багатоканальну модель фінансування проведення соціальної політики. Так, матеріально-фінансовою базою соціального захисту поряд з відрухуваннями з державного бюджету можуть стати позабюджетні надходження та кошти від приватизації. Разом з тим, система соціального захисту повинна включати наступні елементи: по-перше – це правові, економічні та соціальні гарантії; по-друге, фінансові, інформаційно-інтелектуальні та природні ресурси; по-третє, бюджетні та

позабюджетні механізми; по-четверте, державні, громадські та міжнародні інституції. При цьому головна роль повинна належати проведенню моніторингу соціальної захищеності.

Як бачимо, соціальний захист особи є одним із найважливішим напрямків соціальної політики. Рівень соціальної захищеності особи в свою чергу виступає яскравим критерієм розвитку якості життя та цивілізованості окремого суспільства, рівня розвитку самої держави як гаранта потреб свого народу, а тому, соціальний захист населення повинен залишитися основним пріоритетом державної політики та здійснюватися відповідними соціальними інститутами на підставі законодавчих нормативів шляхом використання державних соціальних стандартів, нормативів, гарантій.

Клименко Анастасія Леонідівна – аспірантка НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

Д. А. Кобильнік

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАТТІ 70 ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»

Квінтесенцією реформування вищої освіти в Україні стало прийняття 1.07 2014 року Закону України «Про вищу освіту» [1]. Голова Комітету ВРУ з питань науки та освіти Л. Гриневич підкреслила, що тепер потрібно зробити три найважливіші речі: поінформувати всіх про особливості нових правил; забезпечити зворотній зв'язок та виявити недоліки для внесення корективів; розробити підзаконні нормативні акти для втілення Закону в життя []. Однак, таких кроків недостатньо, аби закон повною мірою почав втілюватися у життя. Особливо важливо сьогодні узгодити низку положень названого закону і Бюджетного кодексу України стосовно реалізації фінансово-економічних відносин у сфері вищої освіти. Зрозуміло, що це потребує внесення відповідних змін до Бюджетного кодексу України.

Позначимо одну із існуючих сьогодні проблем. Так, ч. 2 ст. 70 Закону України «Про вищу освіту» передбачено право вищих навчальних закладів відкривати поточні та/або вкладні (депозитні) рахунки в установах державних банків. Однак, це право може так і залишитися декларацією без змін до ст. 13, 57 та ін. Бюджетного кодексу України.

Справа у тому, що строк розміщення коштів на вкладних (депозитних) рахунках державними і комунальними вищими навчальними закладами з огляду

на положення ст. 57 Бюджетного кодексу обмежується бюджетним періодом. Так, згідно із ч. 1 вказаної статті не пізніше 31 грудня або на останній день іншого бюджетного періоду казначейство України закриває всі рахунки, відкриті у поточному бюджетному періоді. За виняткових обставин Міністр фінансів України може визначити інший термін закриття рахунків, який повинен настати не пізніш як через п'ять робочих днів після закінчення бюджетного періоду. Зважаючи на названі положення в останній робочий день бюджетного періоду кошти бюджетних установ, і зокрема, державних і комунальних вищих навчальних закладів, мають бути повернено на єдиний казначейський рахунок.

У той же час умови розміщення бюджетними установами коштів на вкладних (депозитних) рахунках в установах державних банків буде визначатися у відповідному договорі, укладеного між вищим навчальним закладом і банком. При цьому строк дії таких договорів, як правило, не співпадає з бюджетним періодом. Це, безумовно, не дозволить вищим навчальним закладами як вкладнику отримувати максимальний обсяг прибутку від тимчасового розміщення бюджетних коштів, що в свою чергу може мати своїм наслідком скорочення доходів спеціального фонду Державного бюджету України.

Таким чином вважаємо, що для належної реалізації ст. 70 Закону України «Про вищу освіту», і зокрема, права вищих навчальних закладів відкривати поточні та/або вкладні (депозитні) рахунки в установах державних банків, необхідно внести зміни як до ст. 13, так і ст. 57 Бюджетного кодексу України. Такий підхід дозволить максимально збільшити доходи від депозитних операцій з коштами бюджетних установ, а також уніфікувати режим здійснення депозитних операцій незалежно від статусу вкладника.

Література:

1. Про вищу освіту: Закон України від 1.07.2014 р. // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

2. Реформа вищої освіти спрямована на європейську інтеграцію України, – розробники Закону «Про вищу освіту» // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/actually/35745-reforma-vischoyi-osviti-spryamovana-na-evropeysku-integratsiyu-ukrayini>, – rozrobniki-zakonu-pro-vischu-osvitu

3. Бюджетний кодекс України від 08.07. 2010 р. // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

Кобильнік Дмитро Анатолійович – к.ю.н., доцент кафедри фінансового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, доцент

РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сучасна сфера господарювання, в якій поєднуються ринкові механізми із соціальним спрямуванням економіки, потребує порядку, спроможного забезпечити гармонізацію приватних та публічних інтересів. В умовах глобальної соціально-економічної кризи в Україні, що стала каталізатором нових та старих проблем суспільства, потреба в такому порядку стає незаперечною.

Ключову роль у забезпеченні оптимального врахування інтересів економіки країни в цілому та її основних учасників (суб'єктів господарювання та суб'єктів організаційно-господарських повноважень, споживачів, засновників та учасників господарських організацій тощо) відіграє господарський правовий порядок.

Однією з важливіших складових основ вдосконалення правового порядку у господарських відносинах відіграє державна регуляторна політика в сфері господарської діяльності.

Відповідно із Законом України «Про засади державної регуляторної політики в сфері господарської діяльності» державна регуляторна політика визначена як напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно необґрунтованих та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

Необхідність введення в Україні цього напрямку державної політики була викликана комплексом об'єктивних умов.

В період з оголошення незалежності держави до 2000 року Україна від повного законодавчого вакууму в сфері розвитку підприємництва прийшла до стану тотального контролю усіх сфер господарської діяльності.

Створюється система державних органів з нормотворчими повноваженнями у сфері господарювання. При цьому, кожен орган, розробляючи той чи інший нормативно-правовий акт закріплює в ньому свій «державний» інтерес. При цьому інтереси бізнесу до уваги не приймаються.

Закони та інші нормативно-правові акти стали дублювати, а інколи і суперечити один одному. Займатися підприємницькою діяльністю, не порушивши хоча б якогось нормативу стає практично неможливим.

Такий стан речей приводить до того, що частина бізнесу закривається, або йде «в тінь», а частина – «приспосовується». Цей період характеризується значним плеском проявів корупції та хабарництва, становленням нових «правил гри» для бізнесу, при яких суб'єкт господарювання повністю залежить від державного службовця, наділеного владними повноваженнями або контролюючого той чи інший аспект господарської діяльності. Конкурентну перевагу отримують підприємства, що пов'язані з суб'єктами владних повноважень.

Таке становище об'єктивно вимагало розробки та прийняття державою регуляторної політики, як одного з основних пріоритетів в діяльності державних органів.

Світовий досвід розвитку системи оцінки впливу актів законодавства на бізнес-середовище достатньо молодий. Ця система почала відлік свого існування наприкінці 70-х років минулого сторіччя у кількох країнах Західної Європи. Але, якщо у 1980 році тільки кілька країн заявили про застосування системи оцінки впливу актів законодавства, то на сьогоднішній день окрім усіх країн Організації економічного співробітництва та розвитку ця система впроваджується в країнах, що розвиваються, в тому числі і на пострадянському просторі. Загальна кількість країн, що використовують в нормотворчій діяльності систему оцінки впливу актів законодавства становить близько 100, що доказує доцільність та ефективність використання механізмів цієї системи.

Враховуючи відмінності в меті, що ставить перед собою регуляторна політика економічно розвинутих країн, та країн, що розвиваються, відповідно використовуються і різні засоби та механізми регуляторної політики. Так, для розвинутих країн регуляторна політика націлена на підвищення ринкової ефективності, підтримку більш ефективної економічної, соціальної, екологічної та ресурсної політики, підтримку національних корпорацій як в межах країни, так і за її кордонами, відстоювання «світових економічних інтересів», а також досягнення такої мети «якісного правління», як підзвітність, прозорість та послідовність політики.

Для країн, що розвиваються основною метою регуляторної політики є зниження бідності та боротьба з корупцією.

За роки впровадження регуляторної політики в нормотворчу діяльність органів влади Україна пройшла досить великий шлях:

Визначені мета, завдання та принципи регуляторної політики, які відповідають найкращим світовим аналогам;

Законодавчо закріплені основи регуляторної політики та алгоритми прийняття органами влади регуляторних рішень;

Нормативно визначені методики втілення механізмів регуляторної політики на кожній стадії регуляторного процесу;

Законодавчо закріплена роль підприємницького співтовариства в процесі реалізації регуляторної політики.

Але на жаль залишилося багато проблемних питань реалізації регуляторної політики як на концептуальному так і на правозастосовному рівнях.

Частково використовуючи механізми регуляторної політики, які запозичені із досвіду економічно розвинутих країн із багатим досвідом демократії, Україна стикається з такими проблемами, як вкрай високий рівень корупції, бідність більшості населення, які характерні для країн, що розвиваються. Саме невідповідність вибраної мети та застосованих механізмів реалізації регуляторної політики реальному становищу значною мірою гальмує реалізацію засад регуляторної політики на практиці. Разом з тим, Україна, як держава з достатньо високим рівнем освіти населення та розвитку промисловості до ключових завдань регуляторної політики не відносить відстоювання інтересів національних виробників як на внутрішньому та і на зовнішніх ринках, в результаті чого вона втрачає традиційні ринки збуту своєї продукції та не може ефективно конкурувати у завоюванні нових ринків. А непослідовна податкова політика, особливо в умовах сучасної соціально-економічної кризи приводить не тільки до втрати зовнішніх ринків (наприклад – Індія, як основний один з основних зовнішніх споживачів найбільш популярного в Україні експортного добрива – карбаміду), але і до втрати досягнень в сфері видобутку газу, що в свою чергу приводить до втрати позицій в енергетичній незалежності держави.

Регуляторна політика держави у сфері господарської діяльності не інтегрована у загальне правове поле, що регулює господарську діяльність. Вона існує відокремлено від інших аспектів регулювання господарської діяльності, так би мовити – сама по собі. Наприклад, Господарський кодекс України, який є основним нормативно – правовим актом в галузі регулювання господарських правовідносин, і має на меті забезпечення зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвитку підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відносно до вимог Конституції України, утвердження суспільного господарського порядку в економічній системі України, навіть не згадує про таку складову цього регулювання, як регуляторна політика.

Невирішеним на законодавчому рівні є питання регуляторної діяльності Президента України, як регуляторного органу. З одного боку Президент України, згідно ст.1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики в сфері господарської діяльності» відноситься до регуляторного органу, акти Президента України, згідно ст.3 цього Закону не виключені з сфери дії Закону, а з іншого – ані цей Закон, ані будь-який інший акт законодавства не регулює регуляторну діяльність Президента України. У законодавчому полі України відсутні механізми реалізації регуляторної політики Президентом України та його секретаріатом при підготовці та виданні їм регуляторних актів. Таке становище фактично надає можливість «ручного управління» у сфері регуляторної політики з боку Президента України, та унеможливує застосування механізмів регуляторної діяльності в нормотворчій діяльності Президента України та його секретаріату.

Ігнорування основних вимог та принципів регуляторної політики в період кризи з боку Кабінету Міністрів України, використання політичної нестабільності та шантажу, як аргументу прийняття законів та підзаконних нормативно-правових актів, що не відповідають принципам регуляторної політики. Наприклад, не виважене збільшення ставок за користування надрами в два рази вже привело не тільки до зменшення надходжень до Державного бюджету з цього податку, але і до критичного зменшення фінансування інвестиційних проектів з розвідки нових родовищ газу, без реалізації яких неможливий розвиток газодобувної галузі. Разом з тим, за даними Державної фіскальної служби, до внесення відповідних змін до Податкового кодексу, зростання надходжень в бюджет від плати за користування надрами був одним з найбільш динамічних.

В основу аналізу при прийнятті регуляторного акту повинен бути покладений кількісний аналіз впливу проекту рішення – аналіз витрат та вигод («cost-benefit analysis») як для суб'єкта господарювання, так і для держави. В Україні цей принцип підміняється якісними показниками, що носять суб'єктивний характер.

Законодавчо закріплений принцип врахування громадської думки не має дієвих механізмів реалізації, у зв'язку з чим врахування громадської думки на практиці підміняється погодженням проектів регуляторних актів громадською радою, створеною при цьому ж регуляторному органі, або громадська думка підміняється волевиявленням радикально налаштованих груп.

Аналіз правозастосовної практики засад регуляторної політики надає можливість стверджувати дуже високий рівень невиконання або неякісного виконання вимог законодавства (близько 40%), що регулює питання регуляторної політики, і особливо на місцевому рівні.

Всі ці, та багато інших проблем державної регуляторної політики, як існуючих, так і придбаних в період політичної кризи 2013р., що переросла в соціально-економічну кризу, необхідно усувати як шляхом вдосконалення законодавчої бази, що регулює відносини у сфері регуляторної політики, так і забезпеченням дієвого контролю як з боку держави так і господарського співтовариства.

*Колесніков Олександр Анатолійович – здобувач
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*

А. М. Котенко

ПРОБЛЕМИ УНІФІКАЦІЇ НОРМ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ» І БЮДЖЕТНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Останніми роками триває плідна робота стосовно реформування вищої освіти в нашій державі. Певним її підсумком стало прийняття першого липня 2014 року Закону України «Про вищу освіту». Зокрема, ст. 70 цього нормативно-правового акта запроваджено нові підходи стосовно фінансової автономії вищих навчальних закладів. Однак їх практична реалізація сьогодні неможлива з огляду на неузгодженість положень названого закону із приписами Бюджетного кодексу України.

У той же час з метою узгодження норм Закону України «Про вищу освіту» і Бюджетного кодексу України було розроблено та подано до Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо бюджетної децентралізації)». Аналіз законопроекту дозволяє стверджувати, що його прийняття не зможе усунути існуючі наразі колізії стосовно руху коштів державних вищих навчальних закладів.

Так, Законопроектом пропонується доповнити частину 4 ст. 13 Бюджетного кодексу України абзацом такого змісту: «Якщо відповідно до закону або рішення уповноваженого органу управління бюджетна установа зарохує (акумулює) власні надходження та їх використовує на рахунках, відкритих в установах банків (крім розміщення коштів на депозитах, поточних рахунках в іноземних банках закордонних дипломатичних установ України), така установа втрачає статус бюджетної установи, а порядок фінансового забезпечення надання послуг таким суб'єктом господарювання за рахунок бюджетних коштів визначається Кабінетом Міністрів України». Вважаємо такі доповнення не логічними та такими, що порушують єдність правового

режиму регулювання бюджетних відносин в Україні; свідчать про порушення внутрішнього нерозривного зв'язку усієї сукупності норм, які регулюють бюджетні відносини. Так, у ст. 7 Бюджетного кодексу України встановлено, що єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності. Даний принцип забезпечує цілісність та одноманіття у здійсненні бюджетної діяльності; він пов'язаний з принципом справедливості, оскільки визначає потребу в єдиних організаційно-правових підставах і стандартах, які повинні реалізуватися в рівноправних умовах формування, розгляду та затвердження, виконання й звітності про виконання бюджетів. Позбавлення певних учасників, зокрема ВНЗ, статусу бюджетної установи, запровадження визначення Кабінетом Міністрів України порядку фінансового забезпечення надання послуг певним суб'єктом господарювання за рахунок бюджетних коштів, – приклад порушення цього принципу. Отже, йдеться про порушення принципів бюджетної системи України, закріплених у ст. 7 Бюджетного кодексу України.

Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України бюджетні установи це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими. Виходячи із вказаної норми, бюджетна установа не наділена жодним спеціальним статусом, якого можна позбавити.

Бюджетним кодексом України передбачено поряд з іншими існування таких учасників бюджетних відносин як розпорядник бюджетних коштів (головний розпорядник бюджетних коштів), бюджетна установа та одержувач бюджетних коштів. Якщо суб'єкта господарювання позбавити статусу бюджетної установи, то він, за умови фінансового забезпечення за рахунок бюджетних коштів, перетвориться у одержувача бюджетних коштів. Конструкція, що закладається у Законопроекті, фактично є заходом відповідальності, адже супроводжує негативні наслідки для бюджетної установи у вигляді оподаткування прибутку податком на прибуток підприємств.

Однак, відповідно до частини першої ст. 71 Закону України «Про вищу освіту» фінансування державних вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, з дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень. Таким чином, державний чи комунальний ВНЗ, втративши статус бюджетної установи, все рівно зали-

шається державним чи комунальним ВНЗ із порядком фінансування, передбаченим Законом України «Про вищу освіту».

У Законопроекті також передбачається, що у випадку втрати статусу бюджетної установи, порядок фінансового забезпечення надання послуг таким суб'єктом господарювання за рахунок бюджетних коштів визначається Кабінетом Міністрів України. Таке положення протирічить нормам Конституції України і Бюджетного кодексу України.

Згідно із ст. 30 Бюджетного кодексу України видатки та кредитування Державного бюджету України включають бюджетні призначення, встановлені законом про Державний бюджет України на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією програм та заходів згідно із статтею 87 цього Кодексу. Відповідно до частини третьої ст. 71 Закону України «Про вищу освіту» розміри бюджетних призначень на підготовку фахівців з вищою освітою, а також на підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів встановлюються у Державному бюджеті України на відповідний рік. Із наведених норм можна зробити висновок, що видатки Державного бюджету України, а саме бюджетні призначення та їх розмір визначаються законом про Державний бюджет України. Згідно із Конституцією України виключне право на прийняття законів в Україні надане Верховній Раді України. Таким чином, Кабінет Міністрів України не має повноважень на визначення порядку фінансового забезпечення надання послуг суб'єктом господарювання, що втратив статус бюджетної установи, за рахунок бюджетних коштів, адже такими повноваженнями наділена виключно Верховна Рада України і має буди це зроблене у законі про державний бюджет на поточний рік.

Як підсумок зазначимо, уніфікація норм Закону України «Про вищу освіту» і Бюджетного кодексу України – це вкрай складне, але необхідне завдання.

Котенко Артем Михайлович – к.ю.н., асистент кафедри фінансового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

М. М. Кузьміна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ОБ'ЄКТІВ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Правове регулювання альтернативної енергетики в цілому здійснюється законами України: «Про альтернативні джерела енергії», «Про електроенергетику», «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енерге-

тичних об'єктів», а також підзаконними нормативно-правовими актами, спільними для всіх відновлювальних джерел енергії, наприклад, постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики: «Про встановлення «зеленого тарифу» для окремих об'єктів альтернативної енергетики на певний період часу», «Про затвердження Порядку формування та ведення реєстру об'єктів електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії», «Про затвердження примірних договорів, які укладаються із суб'єктами господарювання, що виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії», «Про порядок видачі Національною комісією регулювання електроенергетики ліцензій на провадження діяльності, пов'язаної з виробництвом, передачею та постачанням електричної енергії, комбінованим виробництвом теплової та електричної енергії, виробництвом теплової енергії на теплоелектроцентралях та установках з використанням нетрадиційних або відновлюваних джерел енергії» тощо.

Розглянемо особливості та недоліки правового регулювання найбільш перспективних напрямів виробництва енергії з альтернативних джерел, а саме сонячної та вітряної енергетики.

1. Станом на 2014 рік енергетична потужність вітроенергетики складає близько 500 МВт. Враховуючи проекти, що знаходяться у стадії будівництва до 2015 року мало б з'явитися 1 ГВт вітропотужності. Слід зазначити, що важливу роль у розвитку вітроенергетики у зарубіжних країнах відіграє політика урядів, спрямована на стимулювання споживачів альтернативної енергії. Проводиться інформаційна політика (наприклад, в Англії складаються маршрути огляду вітроелектростанцій для школярів під час літніх канікул); тарифна (в Швеції споживачу надається право купувати енергію з традиційних джерел чи альтернативних, політика підвищення тарифів на енергію з традиційних джерел порівняно з альтернативними); податкова політика та кредитування купівлі та установки обладнання для виробництва енергії з альтернативних джерел.

В Україні поки що ситуація діаметрально протилежна. В середині уряду механізм прийняття рішень наштовхується на бюрократичні перешкоди, які затягують прийняття необхідного рішення на роки, повноваження та відповідальність недостатньо чітко розподілені між різними відомствами, немає механізму, який дозволяв би оцінити ефективність його імплементації та відгуки учасників ринку. До того ж, урядом ігнорується необхідність затвердження Національного плану дій з відновлювальної енергетики та оновлення Енергетичної стратегії до 2030 року в частині розвитку відновлювальної енергетики.

2. Україна має великий потенціал у розвитку сонячної енергетики, законодавством встановлені умови для створення нових об'єктів. Стимулю-

вання сьогодні спрямоване передусім на крупних виробників сонячної енергії, а також стимулювання виробників обладнання. В сфері виробництва сонячної енергії застосовуються такі засоби державного регулювання: встановлення «зеленого» тарифу для альтернативної енергії та встановлення податкових преференцій. Необхідним є встановлення пільг не тільки для крупних об'єктів, але й для середніх (до 100 Квт), та приватних господарств, які встановлюються на спорудах, що дозволить зберегти земельні ресурси. Сьогодні неможлива повноцінна реалізація положень законодавства без оновлення мереж, а також запровадження державних програм підтримки розвитку сонячної енергетики, що передбачатимуть: 1) покриття основних витрат на обладнання та монтаж сонячних систем потужністю 1–5 Квт, або 2) покриття відсотків по кредиту для встановлення сонячної системи до 10 Квт, а також стимулювання встановлення систем на даху до 100 Квт.

В цілому слід зазначити, що для розвитку альтернативної енергетики в Україні необхідне формування національної енергетичної політики, створення законодавчої й нормативно – технічної бази відновлюваної енергетики, створення системи її стимулювання. Стимулювання галузі має проводитися одночасно за трьома напрямками: 1) виробництво енергії промисловими електростанціями та домашніми електростанціями (прозорість механізму будівництва, приєднання до мережі, отримання «зеленого» тарифу); 2) виробництво обладнання (конкурентні умови функціонування виробників); 3) стимулювання споживачів енергії (надання пільгових кредитів на встановлення обладнання). Окрім створення цілісної енергетичної галузі України, слід враховувати регіональне розташування відповідних об'єктів, а тому розробляти та впроваджувати інноваційно-інвестиційні проекти розвитку в окремих регіонах.

*Кузьміна Марина Миколаївна – к.ю.н., науковий співробітник
НДІ ПЗІР НАПрН України, доцент кафедри господарського права
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*

О. В. Макух

СТАЛИЙ ФОНД ДЕРЖАВНОГО ЧИ КОМУНАЛЬНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Частиною третьою ст. 70 Закону України «Про вищу освіту» передбачено право вищих навчальних закладів у порядку, визначеному законом,

та відповідно до статуту засновувати сталий фонд (ендаумент) ВНЗ та розпоряджатися доходами від його використання відповідно до умов функціонування сталого фонду, а також отримувати майно, кошти і матеріальні цінності, зокрема будинки, споруди, обладнання, транспортні засоби, від державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб, у тому числі як благодійну допомогу [1]. Загалом же, ендаументо відповідно до Закону України «Про вищу освіту» становить собою суму коштів або вартість іншого майна, призначена для інвестування або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються вищим навчальним закладом з метою здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою.

Як стверджують науковці, ендаумент (англ. endowment) є цільовим фондом, метою створення якого є некомерційна діяльність, як правило, для фінансування установ сфери освіти, медицини, культури і який поповнюється здебільшого благодійних пожертвувань. Ендаумент може інвестувати свої кошти з метою отримання прибутку, але зобов'язаний спрямовувати весь отриманий прибуток на користь тих організацій, для підтримки яких він був створений. При цьому, традиційно схема організації діяльності фонду є такою: благодійники передають кошти у фонд цільового капіталу, формуючи у такий спосіб цільовий капітал, далі фонд передає капітал у довірче управління відповідній структурі (органу, який створюється самим фондом, управлінській компанії тощо) при координації та контролі з боку відповідних органів як фонду, так і організацій, для підтримки яких він був створений. Прибуток від управління цільовим капіталом передається повністю тим організаціям, для підтримки яких він був створений, а сам цільовий капітал залишається недоторканим [2].

Якщо говорити про державні і комунальні вищі навчальні заклади, то запроваджуючи можливість створення відповідно до Закону України «Про вищу освіту» сталого фонду, таким суб'єктам фактично надано право створювати позабюджетні фонди, кошти яких мають використовуватися на здійснення вищими навчальними закладами статутної діяльності.

Разом із тим, питання створення позабюджетних фондів регламентовано частиною дев'ятою ст. 13 Бюджетного кодексу України. Вказаною нормою встановлено, що створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається. Відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів (вклю-

чаючи власні надходження бюджетних установ) органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами забороняється, крім випадку, передбаченого частиною восьмою статті 16 цього Кодексу, а також крім розміщення закордонними дипломатичними установами України бюджетних коштів на поточних рахунках іноземних банків у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, та розміщення вищими і професійно-технічними навчальними закладами на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право.

На підставі аналізу змісту частини дев'ятої ст. 13 Бюджетного кодексу України можна констатувати, що реалізація приписів Закону України «Про вищу освіту», щодо функціонування сталого фонду державного і комунального вищого навчального закладу є неможливою. Бюджетним кодексом України встановлена пряма заборона на створення ендавмента, як різновиду позабюджетного фонду. Також забороняється державним та комунальним ВНЗ відкриття поточних рахунків в установах банків. На депозитних же рахунках ВНЗ можуть здійснювати розміщення виключно тимчасово вільних бюджетних коштів. Залишається неврегульованим питання, щодо розміщення доходу від використання ендавмента. Такий дохід не є коштами будь-якого бюджету і розміщатися на депозитних рахунках, як тимчасово вільні бюджетні кошти, не може.

Отже, наявна колізія положень ст. 13 Бюджетного кодексу України і Закону України «Про вищу освіту», що вказує на необхідність подальшого узгодження норм названих нормативно-правових актів.

Література:

1. Про вищу освіту: Закон України від 1.07.2014 р. / Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Кушнір М. Ендавмент як правове вираження спроможностей державного управління: зарубіжний досвід та національна перспектива / М. Кушнір // Ефективність державного управління: Збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 30.
3. Бюджетний кодекс України від 08.07. 2010 р. // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

Макух Оксана Володимирівна – к.ю.н., доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Інституту права ім. Володимира Сташиса Класичного приватного університету

УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЧИННОСТІ

Однією з основних тенденцій розвитку інформаційного суспільства, що стосується практично всіх сфер життєдіяльності, включаючи сферу підприємницької (комерційної) діяльності, є стрімкий розвиток мережі Інтернет.

Теоретичному осмисленню окремих питань правового забезпечення розвитку електронної комерції присвячено праці вітчизняних та зарубіжних вчених (М. М. Дутова, С. В. Злобіна, Я. А. Карева, Н. Б. Коваль, Н. В. Корягіна, А. Н. Кучер, А. М. Новицького, В. Л. Плєскач, Л. Д. Тимченко, А. В. Чучковської, В. С. Цимбалюк та інших). Однак наявні дослідження не охоплюють усіх питань, що виникають під час використання суб'єктами господарювання можливостей мережі Інтернет. Залежно від форм використання означених можливостей господарські відносин можуть бути обтяжені одним або декількома «електронними елементами» (спосіб та/або процедура укладення договору, електронний товар (електронна послуга), електронні об'єкти торгівельної мережі, електронні агенти, електронні розрахунки тощо).

Положення вітчизняного законодавства виходять з можливості укладання договору між суб'єктами господарювання з використанням мережі Інтернет або шляхом складання в процесі «віртуально-договірного спілкування» електронних документів, або у спрощений спосіб (через обмін звичайними електронними повідомленнями, в яких відсутні реквізити документів), якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми даного виду договору. На сторінках наукових та учбових видань електронна форма договору розглядається як різновид письмової форми, що потребує дотримання законодавчо визначених загальних вимог до письмової форми будь-якого правочину (ст. 207 ЦК України). Електронний документ, як альтернатива паперовому, відповідно до ст. ст. 5, 7 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 р. є документом, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа, у тому числі електронний цифровий підпис його автора [1; Ст. 275]. Утім, на відміну від вимог до письмової форми, що забезпечує формалізацію змісту домовленостей сторін, підпис виконує дещо інші функції (ідентифікацію сторін, підтвердження їхньої участі в договірному акті та вираження згоди з його змістом). Проте ідентифікація та узгоджувальні функції підпису можуть компенсуватися поведінкою сторін, що свідчить про те, що саме вони приймали участь в договірному акті та згодні виконувати

його умови. У такому разі основна мета письмової форми договору досягнута: сторони мають об'єктивоване зовні джерело договірних умов, яке відсутнє під час укладення договору в усній формі. У зв'язку із цим на доктринальному рівні набула поширення цілком ґрунтовна точка зору про несправедливість «нікчемити» договір у разі відсутності підписів, якщо йдеться про просту письмову форму, а не про вимоги нотаріального посвідчення або державної реєстрації [2, с. 170].

Європейське законодавство виходить з визнання трьох видів письмової форми: звичайної текстової форми (інформації, викладеної за допомогою алфавіту або інших інтелігібельних символів з використанням засобів, що забезпечують можливість її прочитання, запису та наступного відтворення); текстової форми на довговічному носії (окрім виконання умов звичайної текстової форми передбачає викладення інформації на носії, який забезпечує її доступність для використання на період, адекватний цілям такої інформації, а також можливість її наступного незмінного відтворення); текстової форми з наявністю підпису, що відповідає певним критеріям [2, с. 172].

Міжнародні акти уніфікації європейського законодавства також виходять з диференціації понять «письмова форма» та «підпис». Так, відповідно до ст. I-1:106 Принципів, визначень та модельних правил європейського приватного права (DCFR) заява вважається здійсненою у письмовій формі, якщо здійснено у формі тексту, який складається зі знаків, які розбірливо зображені на папері або іншому матеріальному носії (носії, на якому інформація зберігається та може бути доступна для ознайомлення в майбутньому протягом достатнього проміжку часу та може бути відтворена у незмінному вигляді) [7, с. 109]. Не розглядають підпис як обов'язковий елемент оригінальної (аутентичної) форми надання інформації Типовий закон Юнсітрал «Про електронну торгівлю» 1996 р., Конвенція ООН «Про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах» 2005 р., інші міжнародні акти [4].¹

Варто зауважити, що Модельний закон СНД щодо електронної торгівлі 2008 р.² не просто акцентує увагу на визнанні юридичної сили повідомлень

¹ Згідно до ст. 6 Типового закону Юнсітрал «Про електронну торгівлю», ст. 9 Конвенції ООН «Про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах» вимога про надання інформації у письмовій формі (дотримання письмової форми договору) вважається виконаною шляхом надання повідомлення даних, що містять інформацію, яка є доступною для її подальшого (наступного) використання.

² За ст.ст. 6, 7 Модельного закону СНД щодо електронної торгівлі, електронне повідомлення, яке реалізує факт взаємодії та відносини сторін під час обміну інформацією, кваліфікується простою письмовою формою, що фіксує дії й відносини таких сторін у процесах оформлення, укладання й реалізації електронних угод.

даних, а виходить із розмежування простої письмової форми договору, укладеного в мережі Інтернет, та письмової форми «віртуального» договору, щодо якого висунуто додаткову умову відносно його підписання сторонами. Натомість аналіз положень внутрішнього національного законодавства (ст. 639 ЦК України) свідчить про існування двох видів письмової форми договору: простої (вважається дотриманою за наявності підписів сторін) та кваліфікованої (вважається дотриманою, якщо договір нотаріально посвідчений).

Принцип визнання юридичної сили за електронними повідомленнями, які як набувають, так й не набувають документальної форми, отримав закріплення в цілій низці міжнародних актів. Згідно вищезначеного принципу договір (контракт) не може бути позбавлений дійсності або позивної сили тільки на тій підставі, що він складений у формі електронних повідомлень (повідомлень даних). Насамперед, це пов'язано з відсутністю в міжнародній комерційній практиці жорстких вимог відносно форми міжнародних комерційних договорів. Так, за ст. 11 Конвенції ООН «Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» 1980 р. не вимагається, щоб договір купівлі-продажу укладався чи підтверджувався в письмовій формі або підпорядковувався іншій вимозі щодо форми. Разом із тим, договори міжнародної купівлі-продажу за участю українських суб'єктів господарювання обов'язково мають бути укладені в письмовій формі, що стало умовою участі у Конвенції УПСР [5].¹

Оскільки чинне українське законодавство не здійснює розмежування між дотриманням вимог до письмової форми та наявністю підпису, всі договори міжнародної купівлі-продажу укладені з використання мережі Інтернет, мають посвідчуватися електронними цифровими підписами. Слід також звернути увагу, що на відміну від чинного українського законодавства, міжнародні акти, спрямовані на впорядкування електронної комерції, не вимагають попередньої домовленості сторін у вигляді окремої письмової угоди про використання електронної форми договору та/або електронного підпису.

Вимога про обов'язкову наявність: (а) електронних підписів кожної зі

¹ Відповідно до Указу Президії Верховної Ради Української СРСР «Про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» приєднання від імені Української Радянської Соціалістичної Республіки до Конвенції ООН «Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» здійснено з такою заявою: «Українська Радянська Соціалістична Республіка заявляє, що будь-яке положення статті 11, статті 29 або частини II Конвенції, яке допускає, щоб договір купівлі-продажу, його зміна або припинення угодою сторін чи оферта, акцепт або будь-яке інше вираження наміру здійснювались не в письмовій, а в будь-якій формі, незастосовне, якщо хоча б одна із сторін має своє комерційне підприємство в Українській Радянській Соціалістичній Республіці».

сторін зовнішньоекономічного договору на електронних повідомленнях, (б) попередньої домовленості сторін про використання електронної форми договору та/або електронного підпису, створює значні перепони для розвитку електронної комерції, зокрема у сфері зовнішньоекономічної діяльності, не відповідає сучасним тенденціям розвитку міжнародного комерційного обороту та вимагає модернізації положень вітчизняного законодавства в цій царині.

Література:

1. «Про електронні документи та електронний документообіг»: Закон України від 22 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 275.

2. Савельев А. И. Электронная коммерция в России и за рубежом: правовое регулирование / А. И. Савельев. – М.: Статут, 2014. – 543 с.

3. Модельные правила европейского частного права / Пер. с англ.: Науч. ред. Н. Ю. Рассказова. – М.: Статут, 2013. – 989 с.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>.

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Мілаш Вікторія Сергіївна – д.ю.н., доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник НДІ ПЗІР НАПрН України

Є. А. Новіков

СУЧАСНА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ІНДІЇ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

Протягом останнього десятиліття в науковій та публічній літературі все частіше почала використовуватися абревіатура БРІКС. Під абревіатурою БРІКС необхідно розуміти блок із 5 держав, які вважаються країнами «наздоганяючого розвитку», а саме Бразилія, Росія, Індія, Китай та Південна Африканська Республіка. Цим країнам передрікають найінтенсивніший економічний розвиток. Не дивлячись на те, що країни БРІК дещо відстають від високо розвинутих країн, які по праву вважаються світовими економічними лідерами (особливо в темпах освоєння нових знань) ці чотири країни прикладають значні зусилля до того, щоб удосконалювати наукову та науково-технічну сферу та намагаються збільшити обсяги інвестування в інноваційну сферу.

Індія виступає одним з найбільших імпортерів серед країн БРІКС, тому приділимо більш детальну увагу цій країні враховуючи те, що в ній відсутні значні природні та фінансові ресурси. На початку ХХІ століття Індія мала доволі суперечливу суспільно-політичну спадщину. З одного боку – відбувалася лібералізація економіки, активно залучалися іноземні інвестиції, мали місце ділові та освітні зв'язки з колишньою метрополією і Сполученими Штатами Америки, передрикався вихід на лідируючі позиції у світі з розвитку галузі інформаційних технологій, молоде населення країни, яке володіє англійською мовою і має відкритий доступ до освіти і роботи, сильний приватний сектор, що активно розвивається, прогресивна законодавча і фінансова система, щорічне зростання ВВП в середньому становить близько 9%. Однак існує й інша сторона, яка полягає в доволі низькому рівні життя переважної частини населення; в країні налічується багато інфраструктурних проблем, зокрема нестача та важкодоступність питної води та їжі, низький рівень медицини, етнічні проблеми, високий рівень бюрократії та сусідство з Китаєм та Пакистаном, які також розвиваються «семимильними кроками». Саме через це, близько двадцяти років тому, уряд країни зробив ставку на свою основну конкурентну перевагу, а саме, на людський ресурс. З цією метою була створена ефективна система квот, що надавала можливість різним верствам населення отримати вищу освіту. Підготовці висококваліфікованих кадрів у республіці почала приділятися підвищена увага. В Індії налічується близько 250 університетів, серед яких чітко виділяється група з 20–30 найкращих. У 2004 році чисельність населення Індії, яке має вищу освіту, досягло показника в 53 млн. чоловік (що складає 4,5% від загальної кількості населення). Країна, таким чином, має у своєму розпорядженні вагомую армію висококваліфікованої молоді, що володіє англійською мовою і має можливість, завдяки історично сформованим зв'язкам, активно стажуватися в США і Великобританії. Значною мірою цей фактор зумовив позиції Індії, як провідного світового центру деяких видів високотехнологічних послуг, зокрема, софтверного і бізнес-аутсорсінгу та інжинірингу.

Успіхи, які були досягнуті Індією протягом останніх років, звертають увагу багатьох країн світу, в контексті використання досвіду Індії в багатьох сферах державного управління, створення міцної інноваційної системи, а також створення та реалізація стимулів інноваційної діяльності.

Згідно офіційної статистики Індія посідає 26 місце в рейтингу факторів інноваційного розвитку. До основних критеріїв цього рейтингу належить: наявність науковців та інженерів – 4 місце; якість діяльності науково-дослідних інституцій – 22; витрати корпорацій на науково-дослідні роботи – 28; можливості втілення інновацій – 31; співробітництво університетів з промисловістю – 44; урядова підтримка новітніх технологій – 71 тощо.

В Індії акцентується увага на створенні необхідної інфраструктури, наданні технічної, інформаційної та методологічної допомоги суб'єктам інноваційної діяльності, а також зниженні ризиків такої діяльності. Саме ці фактори є ключовими в питанні підвищення інвестиційної привабливості індійського ринку. Все більшого поширення набувають в Індії офшорні дослідницькі центри, створені на території іноземними підприємствами. Такі центри є взаємовигідні обом сторонам, як індійській, так і іноземному підприємству. По-перше, Індія отримує на своїй території дослідницькі центри, які без сумніву принесуть фінансову та суспільну користь, як в цілому Індії, так і окремим регіонам, де вони будуть розташовані. По-друге, здійснення науково-дослідної діяльності в межах таких центрів забезпечує їй пільговий режим, який надають офшорні зони.

Проаналізувавши в інституційному розумінні інноваційну систему Індії слід звернути увагу на її багаторівневність. До основних рівнів необхідно віднести: науково-технічні департаменти центрального уряду; науково-технічні департаменти соціально-економічних міністерств центрального уряду; науково-технічні департаменти урядів штатів; науково-технічні неурядові організації; науково-дослідні заклади приватного сектору; незалежні науково-дослідні інститути. У зв'язку з такою багаторівневістю інноваційної системи Індії, на думку автора, є гнучкою, розгалуженою, такою, що сприяє оптимізації управління інноваційною сферою та здійснення інноваційної діяльності має можливість розвивати свою інноваційну систему, надаючи їй більшої гнучкості.

*Новіков Євген Андрійович – молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

І. О. Ониськів

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКИХ САНКЦІЙ ДО КОМПАНІЙ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ

Згідно з частиною 2 ст. 217 ГК України у сфері господарювання застосовуються такі види господарських санкцій: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції. Крім зазначених санкцій, до суб'єктів господарювання за порушення ними правил здійснення господар-

ської діяльності застосовуються адміністративно-господарські санкції (частина 3 ст. 217 ГК України).

Адміністративно-господарські санкції можуть бути встановлені тільки законами (стаття 239 ГК України), що обмежує можливість їх застосування виключно уповноваженими державними органами у вертикальних господарських відносинах. Перелік адміністративно-господарських санкцій, визначений в статті 239 ГК України, є невичерпним, що дозволяє віднести до адміністративно-господарських санкцій широкий спектр заходів майнового та організаційного впливу.

Адміністративно-господарські санкції поділяють на майнові та організаційно-правові.

До майнових адміністративно-господарських санкцій на фондовому ринку, які безпосередньо пов'язані з порушенням інтересів інвесторів, необхідно віднести адміністративно-господарський штраф (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів», ч. 1 ст. 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»). Практика показує, що основними видами порушень, за які застосовується адміністративно-господарських штраф щодо емітентів, а значить, в тому числі і до компаній з управління активами (далі – КУА), є нерозміщення, розміщення не в повному обсязі інформації та/або розміщення недостовірної інформації про ринок цінних паперів у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з ринків цінних паперів (далі – НКЦПФР) відповідно до ст.ст. 39–41 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», а також неподання інформації – документів для зупинення обігу акцій у зв'язку з реорганізацією чи ліквідацією акціонерного товариства – до НКЦПФР у встановлений термін. При цьому вид санкцій та їх розмір в залежності від порушення істотно різняться.

До організаційно-правових адміністративно-господарських санкцій на фондовому ринку можна віднести наступні.

1. Попередження, яке виноситься за порушення вимог законодавства щодо цінних паперів, зокрема нормативно-правових актів НКЦПФР. Попередження становить собою особливу правоохоронну превентивну санкцію з метою впливу на волю порушника та не передбачене ст. 239 ГК України. Підставою застосування попередження як адміністративно-господарської санкції за порушення вимог законодавства щодо цінних паперів, зокрема нормативно-правових актів НКЦПФР, є п. 5 ч. 1 ст. 8 Закону «Про державне регулювання ринку цінних паперів». Попередження застосовується НКЦПФР у випадку, якщо порушення вимог законодавства на ринку цінних паперів, зокрема нормативно-правових актів НКЦПФР, правил здійснення професій-

них видів діяльності, порушення в процесі емісії цінних паперів, дематеріалізації цінних паперів, що вчинене вперше, не становить значної суспільної небезпеки і не спричиняє заповідання значної шкоди як основне адміністративно-господарське покарання. Завданням попередження є стимулювання порушника виконати обов'язки щодо приведення господарської діяльності відповідно до вимог законодавства.

2. Блокування цінних паперів (ч. 1 ст. 48 Закону «Про захист економічної конкуренції»).

3. Анулювання ліцензій, свідоцтв, дозволів учасників фондового ринку. Діяльність з управління активами інститутів спільного інвестування (ІСІ) провадиться компанією з управління активами на підставі ліцензії, що видається НКЦПФР в порядку, встановленому законодавством, за поданням відповідної саморегульованої організації на ринку цінних паперів, яка об'єднує компанії з управління активами. Комісія має право прийняти рішення про анулювання ліцензії КУА на підставах, встановлених п. 2 Розділу Х Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами), затверджених Рішенням НКЦПФР № 1281 від 23.07.2013 року, серед яких:

- здійснення КУА під час дії договору про управління активами іншої професійної діяльності, ніж діяльність з управління активами;
- неодноразового або грубого порушення законодавства чи нормативно-правових актів НКЦПФР, що заподіяло значну шкоду інвесторам, якщо ця шкода доведена судом;
- не провадження КУА діяльності протягом двох років.

Анулювання ліцензії компанії з управління активами є підставою для ліквідації пайового інвестиційного фонду або передачі сукупності активів та зобов'язань, що становлять пайовий інвестиційний фонд, іншій компанії з управління активами. Анулювання ліцензії може бути оскаржено компанією з управління активами в судовому порядку. При судовому порядку анулювання ліцензій збільшуються гарантії захисту інтересів суб'єкта господарювання.

4) Реорганізація або ліквідація суб'єкта господарювання: а) припинення юридичної особи – емітента, що має ознаки фіктивності (ч. 1 ст. 247 ГК України, п. 5–2 ст. 8 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів»); б) ліквідація суб'єкта господарювання за рішенням суду; в) ліквідація пайового інвестиційного фонду НКЦПФР в разі анулювання ліцензії; г) примусовий поділ (ст. 53 Закону «Про захист економічної конкуренції»).

5) Призначення тимчасових керівників (тимчасових адміністраторів): призначення НКЦПФР тимчасово керівників фондових бірж, депозитаріїв

та інших установ інфраструктури фондового ринку для захисту держави, інвесторів (пункт 16 ст. 8 Закону «Про державне регулювання ринку цінних паперів»).

б) Санкції, пов'язані з процедурою розміщення та обігу цінних паперів: скасування свідоцтва про реєстрацію випуску цінних паперів; скасування реєстрації випуску цінних паперів емітента після ухвалення судом відповідного рішення про припинення юридичної особи – емітента – у зв'язку з включенням його до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності; відмова в реєстрації випуску цінних паперів, інформації про випуск, проспекту емісії цінних паперів, звіту про результати розміщення цінних паперів.

Викладене свідчить про наявність у багатьох нормах закону альтернативних санкцій за правопорушення на фондовому ринку, обрання однієї з яких залишається на розсуд уповноваженої особи НКЦПФР або іншого уповноваженого органу. Порядок застосування санкцій, питання, пов'язані із визначенням виду, розміру та порядку застосування адміністративних санкцій, визначені не тільки в законах, а й в значній кількості підзаконних нормативно-правових актів, що не забезпечує єдність принципів регулювання та захист інтересів інвесторів.

На наш погляд, при наявності інституційних інвесторів і інвестиційному процесі існує можливість закріплення обмеженого переліку порушень, за які застосовуються адміністративно-господарські санкції, порядок їх застосування тільки в законах України, що зробить інвестиційні відносини прозорими та безпечними для інвесторів.

*Ониськів Ірина Олегівна – здобувач НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

Д. О. Палант

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМИ ГЛОБАЛЬНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ НА ПРАВОВОМУ РІВНІ

В доповіді порушена проблематика щодо розвитку транспортної логістики в нашій країні з точки зору необхідності застосування правових важелів покращення її діяльності на державному рівні.

Завдяки транспортній логістиці ринок планомірно наповнюється необхідними матеріалами, сировиною, товарами, продуктами споживання тощо. Сьогодення вимагає розробки науково обгрунтованих підходів до організації та управління транспортними системами, що спираються на потужну правову базу. Для підвищення рівня функціонування існуючих систем транспортних перевезень (будь то вантажні чи пасажирські перевезення), пошуків шляхів їх оптимізації, надзвичайно важливо розробити і впровадити нові ефективні форми і методи організації управління транспортними підприємствами, що будуть закріплені на законодавчому рівні.

Попередні дослідники [1–8] розглядаючи теоретичні та прикладні аспекти розвитку логістичної інфраструктури розглядають здебільше питання її розвитку без ув'язування з проблемами розвитку транспортного комплексу в аспекті правового забезпечення. Зазначені обставини й обумовили вибір теми доповіді та коло досліджуваних проблем.

Отже, в доповіді основний наголос ставиться на аналізі проблем розвитку вітчизняної транспортної логістики в колі не тільки економічних, але й юридичних проблем. Пропонується з врахуванням особливостей транспортної інфраструктури країни і тенденцій світового транспортного ринку запропонувати першочергові заходи відносно важелів розвитку транспортної логістики в Україні.

Як свідчать дослідження, сьогодні переважна більшість крупних українських транспортних підприємств активно впроваджують нові для України схеми транспортної логістики. Однак, кожне підприємство «винаходить» їх самостійно. Вини повсякчас не стикуються одна з одною: на шляху від первинного джерела сировини до кінцевого споживача задіяні різні транспортні засоби. Стандартизувати цю роботу, підвести правове підґрунтя – мета цивілізованої транспортної логістики. Не треба економити на дрібницях кожному окремому підприємству, отже завдання – побудова національної структури і удосконалення схем перевезень, що на ряду з іншим знизить чинники ризиків. На це спрямована запропонована нами система глобального позиціонування, яку пропонується закріпити на законодавчому рівні.

Крім всього іншого, така система забезпечить чіткий контроль за дотриманням усіх операцій під час транспортування та допоможе в вирішенні спільних для всіх вітчизняних транспортних підприємств проблем управління. Вона унеможливить так звані «ліві» рейси, запобіжить розкраданню палива, позбавить від неоптимальних маршрутів, мінімізує простій транспортних засобів, оптимізує режим їх експлуатації, поліпшить дотримання правил дорожнього руху, запобіжить аваріям на шляхах, зни-

зять витрати на ремонт та відшкодування збитків, знизить витрати на обслуговування транспортних засобів, збільшить ефективність їх використання, скоротить час отримання вантажу, збільшить безпеку людського життя, запобіжить руйнуванню доріг виходячи з неправильної їх експлуатації, підвищить якість обслуговування пасажирів та клієнтів вантажоперевезень.

Загалом вважаємо, що саме сучасна система глобального позиціонування (GPS), підкріплена законодавчою базою її впровадження, дасть можливість побудувати загальнонаціональну цивілізовану систему транспортних перевезень. Рішення такого завдання можливе лише при поєднанні кількох складових:

- розробці загальнодержавної програми логістики;
- повсюдне поширення систем GPS-контролю;
- створення повної законодавчої бази щодо транспортної інфраструктури держави.

Висновок. Для повного оптимального впровадження транспортної логістики в межах країни і досягнення максимально можливих результатів роботи всього транспортного комплексу пропонуємо повсюдно використовувати систему глобального позиціонування (система GPS-моніторингу), що буде закріплена на законодавчому рівні. Це не лише дозволить ефективно контролювати роботу автотранспорту в режимі реального часу, але й зв'яже нині роздроблену транспорту інфраструктуру країни в єдиний механізм, працюючий на єдиній правовій базі.

Література:

1. Струтинська І. В. Розвиток логістичних центрів як чинник економічної безпеки держави / І. В. Струтинська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки. – Луцьк. ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. № 12, – 138 с.

2. Кальченко А. Г. Логістика: Підручник / А. Г. Кальченко ; МОН України, КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. – 2-ге вид. без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 284 с.

3. Палант Д. О. Необхідність застосування системи глобального позиціонування транспортної логістики в Україні / Д. О. Палант // Вісник НТУ «ХП». Серія «Нові рішення в сучасних технологіях». – Х. : НТУ «ХП», 2012. – № 68 (974). – С. 155–160.

4. Палант Д. О. Контроль транспортної логістики – нове джерело прибутку підприємств [Електронний ресурс] / Д. О. Палант // Ефективна економіка. – 2012. – № 11. – Режим доступу до журналу <http://www.economy.nauka.com.ua>

5. Ghiani Gianpaolo. Introduction to Logistics Systems Planning and Control / Gianpaolo Ghiani, Gilbert Laporte, Roberto Musmanno. – John Wiley and Song Ltd, 2004. – 377 p.

6. Pahl H. Tracking and Tracing for Logistic Centres Network. A project in the Baltic Sea Region INTERREG III B programme / H. Pahl. – Poland: 2009. – 24 p.

7. Pahl H. Definition of the ICT pilot system for Logistic Centres Network. A project in the Baltic Sea Region INTERREG III B programme. / H. Pahl, M. Rosenbaum. – Poland: 2009. – 30 p.

8. Sosna M. (2010). Business model innovation through trial-and-error learning: the Naturhouse case Long range planning: LRP; international journal of strategic management / publ. In assoc. with the Strategic Planning Society and the European Strategic Planning Federation, 43(2), p. 383–407.

Палант Дмитро Олексійович – аспірант Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова

Я. В. Прудников

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІЗИНГУ ЯК ФІНАНСОВОЇ ПОСЛУГИ

На сьогодні в Україні використання такого різновиду фінансових послуг, як фінансовий лізинг, є характерним для багатьох галузей економіки, таких, як агропромисловий комплекс, авіаційна, харчова промисловість, суднобудування, транспорт, будівництво тощо. Як свідчить статистика, серед лізингових угод в активні для фінансового лізингу 2010–2011 рр. укладалося у транспортній галузі і сільському господарстві, а найменше у легкій і хімічній промисловості.

Залежно від особливостей здійснення лізингових операцій лізинг може бути двох видів – фінансовий чи оперативний [1]. Як зазначає Податковий Кодекс України, лізингові (орендні) операції здійснюються у вигляді оперативного лізингу (оренди), фінансового лізингу (оренди), зворотного лізингу (оренди), оренди житла з викупом, оренди земельних ділянок та оренди будівель, у тому числі житлових приміщень. Оперативний лізинг (оренда) – господарська операція фізичної або юридичної особи, що передбачає відповідно до договору оперативного лізингу (оренди) передавання орендарю майна основного фонду, придбаного або виготовленого орендодавцем на умовах інших, ніж передбачаються фінансовим лізингом. Фінансовим же

лізингом (орендою) вважається господарська операція фізичної або юридичної особи, яка передбачає відповідно до договору фінансового лізингу (оренди) передавання орендарю майна основного фонду, придбаного або виготовленого орендодавцем, а також усіх ризиків та винагород, пов'язаних з правом користування та володіння об'єктом лізингу.

Нормативно-правовою базою, що регулює лізингову діяльність, на сьогодні представлена більш, ніж 180 нормативно-правовими актами, найголовнішими серед яких є Конституція України, Господарський, Податковий та Цивільний Кодекси України, Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Спеціальним Законом, що є основою впровадження фінансового лізингу на практиці, є однойменний Закон України «Про фінансовий лізинг» № 723 від 16.12.1997 року (далі – Закон № 723), згідно з яким це є цивільно-правові відносини, що виникають із договору фінансового лізингу. При цьому дані правовідносини регулюються положеннями Цивільного кодексу України про лізинг, найм (оренду), купівлю-продаж, поставку з урахуванням особливостей, що встановлюються Законом України «Про фінансовий лізинг». Цивільний кодекс України встановлює пріоритет норм про лізинг над загальними нормами про найм (оренду). Відповідно до статті 806 Цивільного кодексу України до договору лізингу застосовуються загальні положення про найм (оренду) з урахуванням особливостей, встановлених параграфом 6 Глави 58 Кодексу та Законом України «Про фінансовий лізинг».

Варто зазначити, що існують ще й норми Господарського Кодексу, п. 7 ст. 292 якого також здійснює правове регулювання лізингових відносин. Проте норми Господарського кодексу щодо лізингу є суперечливими та не узгоджені, в першу чергу, з нормами Цивільного кодексу.

Крім того, слід згадати і про міжнародну практику визначення фінансового лізингу. Так, Україна є стороною Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг від 28.05.1988 р., приєдналася до Конвенції у 2006 р. відповідно до Закону України 11 січня 2006 року «Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг», і Конвенція для України набула чинності з 01.01.2007 р. Відповідно до названої Конвенції операція фінансового лізингу має наступні характерні особливості:

1) лізингоотримувач визначає устаткування і вибирає постачальника, в основному не покладаючись на досвід і думка лізингодавця;

2) придбано обладнання лізингодавцем у зв'язку з договором лізингу, який, наскільки відомо постачальнику, або укладено, або повинен бути укладений між лізингодавцем і лізингоодержувачем;

3) лізингові платежі, що підлягають сплаті за договором лізингу, обчислюються таким чином, щоб враховувати, зокрема, амортизацію всього або значної частини вартості обладнання [2].

За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язаний набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до поставлених лізингоодержувачем специфікацій за умови передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі). Такою річчю може бути не споживна річ, визначена індивідуальними ознаками, яка відповідно до законодавства віднесена до основних фондів. При цьому до останніх належать матеріальні цінності, що використовуються в господарській діяльності протягом періоду, що перевищує 365 календарних днів з дня введення в експлуатацію, вартість яких перевищує 1000 грн і поступово зменшується у зв'язку з фізичним чи моральним зносом.

Цим майном може бути будь-яке нерухоме та рухоме майно, в тому числі машини, устаткування, транспортні засоби, літаки, поліграфічне та телекомунікаційне обладнання, медичне обладнання, обладнання для харчової переробки, обчислювальна та інша техніка тощо, не заборонене до вільного обігу на ринку та щодо якого немає обмежень про передачу його в лізинг. Тим не менш, Закон виключає з цього переліку земельні ділянки, інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці). Статистичні дані дозволяють стверджувати про те, що найбільшим попитом в Україні серед предметів лізингу користується транспорт (49,4%), сільськогосподарська техніка (11,5%), машини та промислове устаткування (24,4%), комп'ютери та офісна техніка (13,9%).

Як зазначає стаття 4 Закону № 723, суб'єктами лізингу можуть бути наступні особи: лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу; лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця; продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу; а також інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу. Таким чином, за загальним правилом, у лізинговій угоді беруть участь три сторони: постачальник, який є виробником об'єкта лізингу; лізингодавець, який оплачує об'єкт лізингу і здає його в лізинг; лізингоодержувач – той, хто отримує і використовує об'єкт лізингу.

Оскільки фінансовий лізинг є фінансовою послугою, то відповідно до ЗУ «Про фінансові послуги» право на здійснення операцій з надання такої

послуги надається фінансовим установам. Однак лізингодавець лише тоді може здобути статус фінансової установи, коли виконає ряд умов, необхідних для початку діяльності. Перш за все, це стосується подання відповідної заяви до Нацкомфінпослуг протягом 30 календарних днів з моменту державної реєстрації майбутнього лізингодавця як юридичної особи з метою включення його до Державного реєстру фінансових установ.

Як підсумок необхідно відмітити, що функцією фінансового лізингу є задоволення інтересів обох сторін договору фінансового лізингу: лізингодавець гарантовано отримає належну оплату за власну діяльність, а лізингоодержувач без різкої фінансової напруги, не відволікаючи власні ресурси, забезпечує формування власної матеріально-технічної бази допоможе, здійснює модернізацію основних фондів і в результаті – отримує нове, сучасне, високотехнологічне обладнання та значно розширює збут власної продукції.

Література:

1. Господарський Кодекс України / станом на 1 вересня 2012 року. – Х. : Право, 2012. – 216 с.
2. Конвенція УНІДРУА «Про міжнародний фінансовий лізинг».: [режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_263/page2].

*Прудников Ярослав Вікторович – студент 2 групи, 5 курсу ШКОПУ
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*

А. В. Семенова

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЩОДО ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Міжнародно-правове регулювання медичного страхуванню присвячено дослідженню міжнародно-правових актів, які є джерелами, адже саме вони визначають міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я. Такі документи видані Організацією Об'єднаних Націй, Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Міжнародною організацією праці, Радою Європи і Європейським Союзом, Всесвітньою і Європейською медичними асоціаціями.

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. [1], право людини на охорону здоров'я безпосередньо не закріплює. Стаття 25 цього міжнародного документу проголошує:

«Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я й добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини».

Потрібно відмітити, у даній роботі виділені дві складові життєвого рівня: (а) здоров'я і (б) добробут, які неможливі без їжі, одягу, житла, соціального обслуговування. У той же час безпосередньо здоров'я людини забезпечується медичним доглядом, а гарантією належного відновлення здоров'я в разі його втрати є медична допомога.

Згідно ст. 22 Загальної декларації кожен член суспільства має право на соціальне забезпечення, на реалізацію необхідних для підтримки її гідності й вільного розвитку особистості прав в економічній, соціальній і культурній сферах за допомогою національних зусиль, міжнародного співробітництва відповідно до структури й ресурсів кожної держави.

З початку захворювання і доки цього вимагає стан здоров'я застрахованої особи, їй забезпечується кваліфіковане лікування і постачання в достатній кількості належними медикаментами і лікувальними засобами. Застрахована особа повинна мати право на таку допомогу безкоштовно з початку своєї хвороби і принаймні до закінчення строку виплати допомоги по хворобі. Окрім цього, особі повинно надаватися, наскільки це дозволяють місцеві умови і фінансове положення, обслуговування спеціалістами, а також зуболікарське обслуговування і лікування в стаціонарній медичній установі, якщо необхідність в цьому викликається сімейними обставинами або якщо її захворювання вимагає такого вигляду лікування, яке може проводитися тільки в лікарні. З метою забезпечення хороших умов для підтримання здоров'я застрахованої особи і її сім'ї, члени сім'ї застрахованого, що проживають в його будинку і знаходяться на його утриманні, отримують медичну допомогу.

Страховим установам надається право користуватися на справедливих умовах послугами необхідних ним лікарів. У міських центрах і в рамках певних географічних меж застрахована особа повинна мати право обирати лікаря з числа лікарів, що є у розпорядженні страхової установи, якщо це не спричиняє за собою значного збільшення витрат для останньої. Оскільки саме застраховані особи найбільше та безпосередньо зацікавлені в діяльності системи страхування, вони повинні через виборних представників, відіграти визначальну роль в управлінні страховою системою.

Фінансові кошти для системи страхування повинні забезпечуватися внесками застрахованих осіб і внесками підприємців. Спільно зібрані таким

чином кошти можуть доповнюватися з державних фондів, особливо для цілей поліпшення здоров'я населення.

Значний як науковий, так і практичний інтерес представляє Рекомендація МОП № 67 «Про забезпечення прибутку» 1944 р. [3], до випадків, передбачених обов'язковим соціальним страхуванням, повинні входити всі випадки, коли застрахованій особі заважає заробляти засоби до існування непрацездатність чи неспроможність дістати оплачувану роботу, або коли ця особа вмирає, залишаючи сім'ю, що перебувала на її утриманні, а також певні пов'язані з цим поширені випадки нагальної потреби, які спричиняють надзвичайну напруженість для обмеженого доходу, оскільки в цих випадках не передбачено компенсації будь-яким іншим шляхом.

Конвенція МОП № 130 «Про медичну допомогу та допомоги у випадку хвороби» 1969 р. [4] до страхових випадків відносить потребу в медичному обслуговуванні лікувального й за встановлених умов профілактичного характеру і непрацездатність внаслідок хвороби, пов'язану з призупиненням виплати заробітку.

Медична допомога надається з метою збереження, відновлення або покращання здоров'я особи, що підлягає забезпеченню, а також його працездатності й здатності задовольняти свої особисті потреби. Допомога щонайменше включає: загальну лікарську допомогу, включаючи допомогу вдома; допомогу, що надається спеціалістами стаціонарним або амбулаторним хворим, або допомога спеціалістів, яка може надаватися поза лікарнею; видачу необхідних медикаментів за рецептом лікаря або іншого кваліфікованого спеціаліста; госпіталізацію у разі необхідності; стоматологічну допомогу, як це встановлено національним законодавством; медичну реабілітацію, серед іншого надання, ремонт і заміну протезів або ортопедичних пристроїв, як це встановлено національним законодавством.

Медична допомога надається протягом всієї тривалості страхового випадку. Якщо отримувач перестає належати до однієї з категорій осіб, що підлягають забезпеченню, то подальше право на медичну допомогу у випадку хвороби, що виникло в період, коли ця особа ще належала до вказаної категорії, може бути обмежене періодом, встановленим національним законодавством, тривалість якого не може бути меншою ніж 26 тижнів, за умови, що медична допомога не переривається, поки ця особа продовжує отримувати допомогу у випадку хвороби. Незважаючи на це положення, тривалість медичної допомоги збільшується стосовно захворювань, які визнані такими, що вимагають тривалого лікування. Коли одержувач перестає відноситися до категорії осіб, що підлягають забезпеченню, медична допомога повинна надаватися йому протягом всієї тривалості страхового випадку.

ку при хворобі, що почалася в момент, коли зацікавлена особа ще відноси-лася до вказаної категорії.

Переважаю більшість конвенцій МОП у царині загальнообов'язкового медичного страхування Україна на жаль не ратифікувала. Вважаємо, що за відсутності належного економічного забезпечення як на загальнонаціональ-ному, так і регіональному рівнях, правильним є підхід ратифікації міжнарод-них документів у розглядуваній царині із певними застереженнями. У цьому Україна буде наслідувати практику іноземних держав, які за часів економічних труднощів не поспішали брати на себе зобов'язання, що, на їх думку, вимага-ли значних фінансових витрат. Такого роду підхід, особливо у поєднанні із суворим дотриманням ратифікованій міжнародних норм і стандартів є однією з умов успішної реалізації загальноцивілізаційних прагнень України.

Література:

1. Загальна декларація прав людини: прийнята резолюцією 217 А (III) ГА ООН від 10.12.1948 р. // Документи ООН A/RES/217A: Права людини. Між-народні договори України, декларації, документи [2-е вид.] / упоряд. Ю. К. Качуренко. – К. : Юрінформ, 1992. – С. 18–24.

2. Про забезпечення прибутку: Рекомендація МОП від 12.05.1944 р., № 67 // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці: В 2-х т. – Т. I (1919-1964). – Женева: Міжнар. бюро праці, 1999. – С. 315–332.

3. Хартія соціального забезпечення: прийнята 15.02.1982 р. // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_418

4. Про медичну допомогу та допомоги у випадку хвороби: Конвенція МОП від 25.06.1969 р., № 130 // Конвенції та рекомендації, ухвалені Між-народною організацією праці: В 2-х т. – Т. II (1965-1999). – Женева: Міжнар. бюро праці, 1999. – С. 888–903.

Семенова Альона Вячеславівна – здобувач Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України

М. В. Семенова

ЩОДО ПРАВОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

При формуванні правових засад регулювання туристичної діяльності серед невідкладних завдань стоїть питання визначення змісту понять в цій

діяльності. Насамперед необхідно звернутися до змісту правових визначень туристів в міжнародних правових документах. Визнається, що вперше в міжнародних джерелах визначення поняття «турист» було надано в 1937 р. Комітетом експертів з питань статистики Ліги Націй і туристом рекомендувалося вважати особу, якій властиві наступні ознаки: пересування, тимчасове перебування у визначеному місці, відсутність зв'язку з працею і заробітком. На основі цих ознак надалі формувалися понятійний апарат і специфічна туристична термінологія [1, с. 50].

Однією з міжнародних правових форм погодження позицій держав і координації їх діяльності, вироблення загальних правил міжнародного партнерства і співробітництва в окремих галузях економіки, в тому числі туризму, науки і техніки, а також розв'язання питань систематизації і кодифікації норм і принципів туризму є міжнародні конференції, що проводяться під егідою ООН.

Так в світлі реалізації основ міжнародного економічного і соціального співробітництва світового співтовариства, закріплених в розділі IX Статуту ООН в 1954 р. проводилась дипломатична конференція ООН по митних формальностях, на якій були вироблені і прийняті три міжнародні документи: Конвенція про митні пільги для туристів 1954 р.; Додатковий протокол до Конвенції про митні пільги для туристів 1954 р., що торкаються ввозу рекламних туристських документів і матеріалів; Конвенція про тимчасовий ввіз приватних дорожніх перевізних засобів. Прийняті положення конвенцій були надалі уніфіковані Римською конференцією ООН по туризму і міжнародним подорожам 1963 р.

Однією з найважливіших цілей Римської конференції ООН по туризму і міжнародним подорожам, скликаної відповідно до резолюцій Економічної і соціальної ради Генеральної Асамблеї ООН, була розробка рекомендацій, які могли б служити основою для правового регулювання міжнародного туризму відповідно до норм міжнародного права. Зокрема, було дано визначення поняття «тимчасовий відвідувач», яке включало будь-яку особу, що відвідує будь-яку іншу країну крім тієї, яка є її звичайним місцем проживання, з будь-якої причини, окрім занять професійною діяльністю, яка винагороджується у відвідуваній країні. Таке визначення охоплює: туристів (тимчасових відвідувачів – не менш 24 годин) з метою відпочинку, відпустки, лікування, освіти, релігії, спорту, в ділових цілях, за сімейними обставинами, у відрядженні і для участі в конференціях; екскурсантів (тимчасових відвідувачів – менше 24 годин), в тому числі круїзних туристів. Рекомендації Римської конференції 1963 р. використані більшістю держав світу як основа для вдосконалення форм організації туризму, для розробки заходів по спрощенню і уніфікації прикордонних формальностей відносно іноземних туристів. [2, с. 59].

На конференції ООН (Гаага, 14 квітня 1989 р.) також піднімалися питання, пов'язані з удосконаленням понятійного апарату у сфері туризму. В результаті в Гаазькій декларації з туризму 1989 року надано наступне визначення іноземного туриста, яким є будь-яка особа: а) яка має намір здійснити подорож та/або здійснює подорож до будь-якої іншої країни, крім тієї, яка є її постійним місцем проживання; б) основною метою подорожі якої є поїздка або перебування строком не більше трьох місяців, за винятком тих випадків, коли дозволено перебування на більший термін або поновлено тримісячний дозвіл; в) яка не буде здійснювати будь-яку оплачувану діяльність у відвідуваній країні незалежно від того, чи було їй це запропоновано чи ні; г) яка у кінці вказаної поїздки або перебування в обов'язковому порядку залишить відвідувану країну або для повернення до країни його постійного проживання, або для поїздки до іншої країни. При цьому відмічається, що конкретну особу не можна розглядати у якості іноземного туриста, якщо вона не задовольняє усім вище переліченим умовам і, зокрема, особу, яка після прибуття до країни у якості туриста з метою туристської поїздки або перебування намагається продовжити його чи її строк поїздки або перебування для поселення та/або здійснення у цій країні оплачуваної діяльності.

У 1993 р. Статистичною комісією ООН був прийнятий комплекс рекомендацій за статистику туризму, підготовлених СОР. Відповідно до рекомендацій СОР усі мандрівники, що займаються туризмом, визначаються як відвідувачі. Поняття «відвідувач» охоплює дві категорії осіб: турист і екскурсант. «Турист» – відвідувач, що здійснює щонайменше одну ночівлю в колективному або індивідуальному засобі розміщення у відвідуваному місці. «Екскурсант» – відвідувач, що знаходиться у відвідуваному місці менше 24 годин (без ночівлі). У 2008 р. Статистичною комісією ООН були прийняті нові Міжнародні рекомендації по статистиці туризму (МРСТ 2008), в яких в числі інших містяться наступні відмінності від рекомендацій 1993 г: 1) змінено формулювання поняття відвідувача з метою охоплення всіх туристів, за винятком тих, хто здійснює поїздки з метою працевлаштування на підприємстві, що постійно знаходиться в країні відвідин і на основі недвозначного включення транзитних відвідувачів, що в'їжджають на визначену законом або економічну територію країни (за умови, що вони не в'їжджають в країну з метою працевлаштування на підприємстві, що постійно знаходиться в країні відвідин); 2) роз'яснені концепції поїздок і відвідин і їх характеристик (відправний пункт, кінцевий пункт, тривалість і мета); 3) змінені класифікації цілей поїздок, пов'язаних з туризмом, тощо.

Пропозиції Європейської Комісії щодо Директиві Європейського Парламенту та Ради №2013/0246 про пакетну подорож та організовані туристичні послуги, що вносить зміни до Технічного регламенту (ЄС) №2006/2004, Директиви №2011/83EU і що відміняє Директиву Ради №90/314 ЄЕС, да-

ється пропозиція наступного поняття «турист» – будь-яка особа, що має бажання укласти або що має право укласти туристську угоду, яка знаходиться у сфері застосування цієї Директиви, у тому числі бізнес турист, якщо він не подорожує згідно рамкової угоди з продавцем, що спеціалізується на організації бізнес-поїздок [3].

Наведені визначення свідчать про ряд основних критеріїв понять та напрямків регулювання в сфері туризму, які відповідають і законодавству України. По-перше, поняття «туриста», «екскурсанта», «відвідувача» пов'язуються з переміщеннями фізичних осіб, які реалізують своє конституційне право на свободу пересування як в межах своєї держави, так і в інші держави. По-друге, наявний часовий критерій (перебування менше 24 годин), який відокремлює від поняття «туриста» визначення поняття «екскурсанта». По-третє, на наш погляд, визначальний критерієм є мета пересування, яка спрямована на задоволення будь-яких потреб фізичних осіб, але не передбачає одержання доходу в місці (в тому числі в країні) перебування.

Необхідно зазначити, що «відвідувачі», в залежності від мети відвідування, можуть не бути безпосереднім споживачем туристичних послуг, наприклад, розмішуватись для проживання у знайомих, родичів або використовувати власні засоби розміщення, зокрема, намети, автомобілі, тощо.

Таким чином, можливо зробити висновок, що поняття «відвідувач» в міжнародних правових джерелах містить у собі дві категорії:

1) відвідувач, що є споживачем туристичних послуг, які надаються суб'єктами туристичної діяльності, тобто, може бути туристом або екскурсантом;

2) відвідувач, що реалізує своє право на свободу пересування та/або користування природними ресурсам в межах діючого на території відвідування законодавства, і не отримує туристичних послуг.

Література:

1. Биржаков М. Б. Введение в туризм / М. Б. Биржаков. – СПб.: Издательский дом Герда, 2001. – 320 с.

2. Official website of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52013PC0512&qid=1418719851336>

3. Official website of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52013PC0512&qid=1418719851336>

*Семенова Марина Володимирівна – директор, Приватне підприємство
«Юридична фірма «Семенова і Партнери»*

ПРИОБРЕТЕНИЕ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ НА ДВИЖИМОЕ ИМУЩЕСТВО (ТОВАР) В СЕТИ INTERNET ФИЗИЧЕСКИМ ЛИЦОМ

Осуществляется посредством применения классической формулы производного приобретения права собственности для движимых вещей, указанной в литературе [1,2,3,4], а именно: основная (обязательственная сделка) + передача (traditio, вещная сделка) = право собственности на движимую вещь.

1. Основная сделка, как правило, является договором присоединения. На сайте¹ уже представлены для общего ознакомления определенный товар, указан его производитель, качество, цена и пр. Оформляя заказ, приобретатель соглашается с предложенными отчуждателем условиями договора купли-продажи и акцептирует его. К примеру, если это вещь (одежда), заказчик выбирает модель, цвет, размер, соглашаясь с ценой, и после ему предлагается оформить свой заказ, поместив его в «корзину». «Корзина» – это некий способ бронирования конкретного, уже выбранного покупателем товара с тем, чтобы иные не могли в тот же самый момент реализовать свое право покупки на данный товар.

В завершении этой стадии, приобретатель, заполняя определенную форму, идентифицирует себя, предоставляя о себе необходимые для этого сведения – фамилию, имя, отчество, место проживания или же место, из которого он желает получить доставленный товар, средства связи (моб. телефон, e-mail), т.е. контактную информацию. В некоторых случаях, на определенных сайтах для получения возможности приобретения права собственности на товар необходима регистрация лица, желающего совершить покупку, либо же существенным условием купли может выступить членство, клубность, участие приобретателя.

Способом оплаты товара может явиться несколько вариантов:

- Наложённый платеж (наличный и безналичный расчет) – оплата стоимости товара происходит в момент его принятия приобретателем от перевозчика или курьера, денежная сумма по договору купли передается последним.

- Безналичный (в момент самого оформления заказа) перед его доставкой заказчику товаро-транспортной организацией или курьером. Как правило, в данном случае используются карты MASTERCARD, VISA, VISA Electron.

¹ В том числе и интернет-магазинах.

Данные виды расчетов за товар являются самыми распространенными, однако право собственности при этом возникает на основании ч. 1 ст. 334 ГК Украины.

2. Передача товара и его принятие в своей совокупности определяют момент возникновения права собственности на движимую вещь (товар), согласно упомянутой выше статье. Передача товара со стороны отчуждателя осуществляется путем вручения товара товаро-транспортной организации, предоставляющей услуги по перевозке, на почту, курьеру, с последующей обязанностью последних доставить товар за плату в пункт того назначения, который избрал покупатель – то ли на склад перевозчика (его предварительно можно выбрать при оформлении заказа¹), то ли доставка товара может осуществляться курьером в место, обозначенное заказчиком-приобретателем.

Принятие товара завершает исполнение основной обязательственной сделки купли-продажи покупателем и влечет за собой приобретение последним права собственности на товар.

При этом, нельзя забывать о том, что приобретатель, купивший товар в сети Internet, как и всякий иной приобретатель также является потребителем, и на него, помимо норм ГК Украины, также распространяется действие ЗУ «О защите прав потребителей». Так, принимая товар, заказчик вправе потребовать его сверки по качеству и количеству, и в случае выявления недоимки, либо ненадлежащего качества товара, приобретатель вправе требовать и с перевозчика, и с продавца исполнения его требований по устранению указанных и выявленных недостатков.

Следует также указать на то, что защита нарушенных прав потребителя, который приобрел товар не надлежащего качества в сети Internet, является гораздо более сложной, чем при приобретении товара у известного отчуждателя известным способом в определенном месте с выдачей последним чека об оплате. Однако данный вопрос не является непосредственным предметом рассмотрения настоящей работы.

Литература:

1. Спаси́бо І. А. Набу́ття права власності : монографія / І. А. Спаси́бо. – Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2009. – 170 с.

2. Хаскельберг Б. Л. Обязанность продавца – обеспечить юридическую чистоту отчуждаемого имущества и последствия ее неисполнения / Б. Л. Хаскельберг, В. В. Ровный // Цивилистические записки: межвуз. сб. науч. трудов. – М.: Статут, 2002. – Вып. 2. – С.73–104.

¹ «Новая почта», к примеру, имеет весьма разветвленную сеть пунктов доставок и приема и как правило используется практически всеми интернет-магазинами.

3. Хаскельберг Б. Л. Основания и способы приобретения права собственности: общие положения / Хаскельберг // Б. Л. Цивилистические исследования: Ежегод. гражд. права / под ред. Б. Л. Хаскельберга, Д. О. Тузова. – М.: Статут, 2006. – Вып. 2 (2005). – С. 335–376.

4. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 5: Право власності та інші речові права / За ред. проф. І. В. Спасиво-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФО-П Лисяк Л. С., 2011. – 624 с.

Спасиво Илларион Андреевич – к.ю.н., старший научный сотрудник НИИ правового обеспечения инновационного развития НАПрН Украины

Б. С. Тетерятник

ДО ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Стрімке поширення інформаційних технологій на сучасному етапі існування суспільства справляє суттєвий вплив на розвиток вже існуючих суспільних відносин, а в окремих випадках має наслідком таку трансформацію останніх, що призводить до появи якісно нових, до того невідомих нації і праву систем відносин. Так, впровадження зазначених технологій у суспільне виробництво мало одним із наслідків поступове укорінення у сучасному слововжитку словосполучень «електронна торгівля», «електронна комерція» та «електронний бізнес», що використовуються сьогодні на позначення відповідного кола специфічних правовідносин.

Цілком зрозуміло, що поява цих нових явищ майже одразу привернула увагу вчених із різних галузей наукових знань. Логічним також видається і той факт, що вперше відповідні категорії стали предметом дослідження представників саме технічних наук, що мали або безпосереднє відношення до створення технологій та процесів, на позначення яких тепер використовуються перелічені терміни, або ж предмет яких тісно з ними пов'язаний. В аспекті нашого дослідження великого значення набуває запропонований цими спеціалістами підхід до визначення співвідношення вказаних понять, що виходить насамперед із дефініцій кожного з них. Так, на думку одних з них, сутність електронної торгівлі полягає в організації процесу товарно-

грошового обміну у формі купівлі-продажу на базі електронних технологій. Інші ж розглядають електронну торгівлю як процес організації та технологію купівлі-продажу товарів, послуг електронним способом з використанням телекомунікаційних мереж та електронних фінансово-економічних інструментів. Отже, у будь-якому разі, говорячи про електронну торгівлю, ми маємо справу насамперед із купівлею-продажем, що здійснюється електронними засобами у віртуальному режимі. В свою чергу, під електронною комерцією прийнято розуміти технологію, яка забезпечує повний замкнений цикл операцій, включаючи замовлення товарів, проведення платежів, участь в управлінні доставці товарів або виконання послуг на основі Інтернет-технологій, і забезпечує перехід права власності або користування від однієї юридичної або фізичної особи до іншої. Маючи певні зауваження до встановлення виключної прив'язки електронної комерції до Інтернет-технологій, в цілому ми погоджуємося із запропонованим визначенням. Порівнюючи ж його із наведеними вище дефініціями електронної торгівлі, ми можемо дійти висновку, що останню варто розглядати у якості складової частини електронної комерції, поряд з іншими відносинами, що виходять за межі поняття «електронна торгівля», однак охоплюються терміном «електронна комерція». Проаналізувавши поряд з цим визначення електронного бізнесу, під яким прийнято розуміти будь-яку ділову активність, що використовує можливості глобальних інформаційних мереж для перетворення внутрішніх і зовнішніх зв'язків з метою одержання прибутку, можна зробити висновок про те, що подібне відношення має місце і у випадку співставлення понять «електронна комерція» і «електронний бізнес». Так, електронний бізнес охоплює, поряд із електронною комерцією, також електронні аукціони; електронні банки; електронні дошки об'яв; функції проектування і організації науково-дослідної роботи; електронний франчайзинг; бізнес, пов'язаний з організацією азартних ігор; електронне навчання; електронну пошту; електронний маркетинг; електронний менеджмент; електронні брокерські послуги. Отже, підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що поняття «електронний бізнес», «електронна комерція» і «електронна торгівля» співвідносяться між собою відповідно як категорії «загальне», «особливе» і «одиничне».

Повертаючись безпосередньо до теми нашого дослідження, варто зазначити, що на сьогодні правове регулювання електронного бізнесу в Україні на рівні спеціального нормативно-правового акту відсутнє. Правове регулювання відносин, що складаються в окресленій сфері, здійснюється переважно за рахунок використання норм чинних Господарського та Цивільного кодексів України, а також низки інших законів та підзаконних актів, що не

враховують у повній мірі специфіку цих відносин. Дослідивши зарубіжний досвід з розглядуваного питання, можна стверджувати, що це суттєво гальмує розвиток електронного бізнесу в державі та негативно впливає на процес інтеграції України у систему світового господарського порядку. Усвідомлюючи це, законодавець, шляхом прийняття низки законів, здійснив спроби врегулювати окремі аспекти електронного бізнесу. Разом з тим, усі вони носили фрагментарний характер і не призвели до очікуваних наслідків.

Так, на сьогодні в Україні прийняті та діють Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис». Безперечно, ці акти стали важливим кроком у тому числі й у розвитку електронного бізнесу. Протягом останніх років спостерігається значна активізація законотворчої діяльності навколо такої складової електронного бізнесу, як електронна комерція. На разі відомо принаймні три законопроекти, присвячених цій сфері, що були подані в той чи інший час на розгляд до Верховної Ради України. До речі останній проект Закону України «Про електронну комерцію», зареєстрований 17 червня 2013 року за номером 2306а з ініціативи народних депутатів Белькової, Агафонової, Роженкова та інших, 2 червня 2014 року, після майже річного обговорення, був схвалений Верховною Радою України у першому читанні і тепер очікує на друге читання. З великою вірогідністю фахівці стверджують, що саме цей законопроект буде прийнято найближчим часом і саме він визначить подальший розвиток електронної комерції в Україні. На нашу думку, прийняття зазначеного проекту у існуючій редакції, незважаючи на прогресивний характер викладених у ньому ідей, є недоречним, з огляду на наявні у ньому недоліки.

Не ставлячи за мету в межах цього нашого дослідження здійснити ґрунтовний аналіз недоліків існуючого правового регулювання електронного бізнесу, ми припускаємо, що однією із головних їх передумов є відсутність на сьогодні комплексного підходу до вирішення зазначеної проблеми. З метою розв'язання останньої, враховуючи історичний досвід законотворчої діяльності в Україні, необхідно, на нашу думку, розпочати із запровадження загальних засад правового регулювання електронного бізнесу. Визначення таких основ значно полегшить розроблення та впровадження в майбутньому нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання окремих різновидів електронного бізнесу, і дасть змогу побудувати злагоджену та ефективну систему відносин у сфері електронного бізнесу в цілому.

Тетерятник Богдан Сергійович – аспірант НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАЛУЗЕВОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Найважливішою сферою економіки з використанням матеріального виробництва є промисловість, до якої відносять промислово-виробничу діяльність підприємств і господарських організацій. Розвиток промисловості значною мірою визначає вектор економічного розвитку держави й, відповідно, розвитку соціально-культурної сфери і рівня життя громадян. Рівень розвитку промисловості держави – одна з найважливіших ознак її технічного прогресу та цивілізованості. Потреба у високорозвинених промислових галузях особливо актуалізується при інтеграції у європейську та світову економіку. Промисловість є базисом для ефективного входження України у світове співтовариство і зайняття в ньому місця, що відповідає рівню розвинутої держави. Як наслідок, усі концепції державної промислової політики в різних країнах базуються на єдиних методологічних принципах: 1) перелив капіталу в галузі, які мають потенційні можливості в недалекому майбутньому досягти високої конкурентоспроможності й швидко вийти на світові ринки; 2) реструктуризація, санація та надання допомоги галузям, які зазнають труднощів; 3) прискорення розвитку галузей, які здатні стати провідниками технічного й, особливо, технологічного прогресу; 4) запровадження індикативного планування з метою усунення ресурсного дефіциту та інфляційного впливу на економіку збиткових та низько ефективних виробництв; 5) боротьба з монополіями та недобросовісною конкуренцією; 6) створення державного інвестиційного банку та позабюджетних і приватних інвестиційних фондів, які повинні фінансувати безпосередніх виробників промислової продукції на пільгових умовах та при жорсткому контролі за використанням кредитів; 7) заохочення та цільове спрямування іноземних інвестицій і гнучка зовнішньоторговельна політика.

Між тим, удосконалення галузевої структури промисловості України повинна бути спрямована на підвищення якісних параметрів виробництва та виробів, що випускаються, посилення ресурсозберігаючого типу відтворення, інтенсифікацію народногосподарських процесів, прискорений розвиток новітніх наукоємних галузей. Структурні зміни необхідно проводити в галузевому і відтворювальному розрізах. Структурні перетворення повинні здійснюватися на мікрорівні – рівні підгалузей і видів виробництв – головним чином за рахунок якісних зрушень усередині традиційних галузей господарства. При цьому провідною галуззю матеріального виробництва

залишається промисловість і насамперед машинобудування, де акумулюються науково-технічні досягнення. Тому саме в ній найбільш помітна тенденція до зниження питомої ваги сировини, енергоносіїв, живої праці, у структурі промисловості стрімко зростає частка новітніх наукоємних галузей.

Характеризуючи промисловість, оперують такими категоріями, як наукомісткі, високотехнологічні галузі – галузі, що визначають науково-технічний прогрес; ресурсомісткі – енерго-, капітале-, працемісткі галузі тощо.

В свою чергу, під механізмом реалізації промислової політики держави слід розуміти сукупність засобів та методів впливу на функціонування та розвиток економічної політики з метою досягнення цілей відповідної промислової політики. Основними складовими відповідного механізму є законодавчо-правовий, організаційний, економічний, соціальний та інші елементи, які взаємодіють між собою з метою досягнення цілей економічної політики в промисловості. Тому, вважаємо за необхідне детальніше розглянути основні характеристики базових елементів механізму реалізації економічної політики в промисловості та їх взаємозв'язок. Центральним моментом в аналізі промислової політики є наявність проблеми для аналізу, тобто якоїсь ситуації, що потребує втручання з боку тих чи інших органів влади. Взагалі окремим питанням є те, чи повинна влада брати на себе ту чи іншу проблему, чи вона може бути вирішена без державного втручання. На етапі формулювання цілей слід виходити із цінностей, які декларуються в суспільстві (інколи в якості цінностей виступають стратегічні пріоритети промислової політики), під кутом зору саме цінностей здійснюється її аналіз. Виходячи з цілей, розробляються альтернативні шляхи досягнення цілей, які включають сукупність конкретних завдань і заходів – конкретних кроків, які треба здійснити для вирішення проблеми. Необхідно визначити інструменти (знаряддя) політики – специфічні засоби, за допомогою яких політика як реакція на проблему впроваджується в життя. В якості інструментів можуть використовуватись інструменти податкової, бюджетної, монетарної, конкурентної політики.

Не випадково, відповідно до ст. 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», можна відокремити такі Стратегічними пріоритетні напрями на 2011–2021 роки: 1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії; 2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; 3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; 4) тех-

нологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; 5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; 6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; 7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки. Згідно з ч. 2 ст. 2 цього Закону, пріоритетні напрями інноваційної діяльності поділяються на стратегічні та середньострокові пріоритетні напрями. Стратегічні пріоритетні напрями затверджуються ВРУ на період до 10 років, а середньострокові пріоритетні напрями визначаються на період до 5 років і спрямовані на виконання стратегічних пріоритетних напрямів. Середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного і галузевого рівнів реалізуються шляхом формування та виконання державних цільових програм, державного замовлення та окремих інноваційних проєктів.

Однак, необхідність реалізації завдань економічної політики у сфері промисловості обумовлює необхідність застосування такого інструменту господарсько-правового регулювання, як організаційний, тобто створення системи інституалізації. Органи організаційно-господарського забезпечення, реалізуючи свої функціональні повноваження, у свою чергу, здійснюють суб'єктивний вплив на об'єкти господарсько-правового регулювання.

Разом з тим, очевидно, що публічні документи, які розкривають зміст політики (програми, плани), не можуть мати суто формальне ідеологічне значення. Це мають бути реальні дієві політичні документи, що свідчать про розуміння політиками своєї відповідальності за наслідки рішень, які вони ухвалюють. Зміна змісту економічної політики ґрунтується на змінах законодавчих і нормативних актів та документів. Розроблення економічної політики невіддільно від інтересів суспільства й окремих його членів.

Отже, промислова галузева політика держави у тій чи іншій сфері виробництва відображується і закріплюється у державній програмі розвитку галузі, яка в свою чергу реалізується шляхом застосування господарсько-правових засобів регулювання з метою досягнення економічних і соціальних цілей цієї політики. Цілями застосування господарсько-правових засобів впливу на економічні відносини слід визнати фактичну врегульованість суспільних відносин, адекватну встановленому режиму правового регулювання. Але за своїми змістовними ознаками мета такого регулювання визначається досягненням певних якісних і кількісних економічних показників, які демонструють різні галузі виробництва.

*Череповський Євген Володимирович –здобувач кафедри
господарського права Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого*

ДЕРЖАВНЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Д. Белл у своїй концепції постіндустріального суспільства відмічає, що постіндустріальна, або – інформаційна, ера настає в результаті довгого ланцюга технологічних змін, та вказує на існування «технологічних сходів», на щаблях яких знаходяться держави, рушійною силою просування по цих щаблях є три умови, які дають країнам можливість просуватися вгору по «технологічних сходах»: політична стабільність, що дозволяє інвесторам сподіватися на отримання прибутку; наявність великого класу підприємців, інженерів, техніків і кваліфікованих робітників, які розробляють та виробляють нові товари; відповідна система освіти для підготовки грамотних фахівців, що володіють знаннями, необхідними для застосування нових технологій.

Так і Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» встановлено, що розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність встановлення пріоритетності державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання й невід’ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб.

Динамічний прогрес наукової та науково-технічної сфер є одним із основних чинників, які впливають на розвиток національної економіки у бажаному інноваційному напрямку.

Підтримка держави у вигляді стимулювання, а отже й активізації зазначених сфер діяльності являє собою одну із її найважливіших регуляторних функцій. Методи, за допомогою яких здійснюється стимулювання, діляться на дві групи:

- *Економічні* – в основі яких знаходиться застосування грошово-вартісних регуляторів. Їх можна розділити на *прямі* й *опосередковані*.

До прямих методів відноситься бюджетне стимулювання у вигляді субсидій на підтримку наукових заходів, грантів, цільових програм та кредитне стимулювання у вигляді інноваційних кредитів, інноваційного лізингу й факторингу.

До опосередкованих методів відноситься податкове стимулювання у вигляді інвестиційного податкового кредиту, податкових пільг, податкових ставок, порядку та строків сплати податків, стимулювання відтворювальних процесів у вигляді амортизаційних пільг, способів нарахування амортизації, коефіцієнтів амортизації, стимулювання процесів страхування у вигляді страхових тарифів та страхових внесків, митне стимулювання у вигляді мита, митного збору, митної вартості.

Головною ціллю зазначених методів є формування мотивів інноваційної й науково-технічної діяльності, при реалізації яких здійснення цієї діяльності стане комерційно привабливим для суб'єктів господарювання. Указані методи знижують очікуваний негативний вплив ризиків за рахунок зменшення економічних витрат, пов'язаних із здійсненням цієї діяльності у порівнянні з одержуваною вигодою. Їх характерні ознаки проявляються в тому, що об'єктом економічного впливу держави є не сама діяльність, а мотивація господарюючих суб'єктів до її здійснення й активізації.

- *Організаційно-правові* – передбачають комплекс законодавчих й адміністративних засобів, які направлені на створення умов для здійснення й реалізації наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. До них можна віднести: законодавче забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності, у тому числі спрощення процедури її реєстрації, участь держави у просуванні інноваційної продукції на зовнішній ринок, формування і розміщення державних замовлень інноваційної продукції для державних потреб, забезпечення захисту інтелектуальної власності учасників інноваційної діяльності, сприяння в організації виставок, конференцій, симпозіумів, презентацій, семінарів, сприяння у підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації кадрів, задіяних у здійсненні науково-технічної та інноваційної діяльності, інформаційна підтримка цих видів діяльності.

Призначенням цих методів є створення умов для здійснення й активізації інноваційної й науково-технічної діяльності.

Як вбачається із викладеного вище, державне стимулювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності являє собою складну й багатоврівневу систему, яка в Україні на сьогоднішній день не працює злагоджено. Про це свідчить доволі пригальмований науково-технічний та інноваційний розвиток.

Так, за даними обстеження, проведеного Держкомстатом, бар'єрами, що стримують інноваційну діяльність вітчизняних підприємств є: відсутність фінансування (на це вказали 86% респондентів), великі витрати (40%), від-

сутність коштів у замовника (40%), високі кредитні ставки (39%), недосконалість законодавства (32%), труднощі з сировиною і матеріалами (29%), високий економічний ризик (24%), відсутність попиту на продукцію (15%), недостатня інформація про ринки збуту (11%).

Ключовими законодавчими актами що регулюють ці сфери, є:

– Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. №40-IV, який начебто передбачає ефективний механізм сприяння розвитку інноваційної діяльності, але одночасно блокується іншими нормативними актами, так, стимулюючі статті 21 і 22 Закону України «Про інноваційну діяльність» було спочатку призупинено в 2003 р., згодом й у 2004 р. й насамкінець у 2005 р. було повністю скасовано. При прийнятті законів України про державний бюджет на поточний або наступний роки набула поширення практика ігнорування законодавства або призупинення дії статей законів, які стосуються фінансового стимулювання інноваційної діяльності.

– Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 р. №1977-XII, із його багаточисленними редакціями також не створив дієвих механізмів, інструментів і важелів для заохочення й стимулювання учасників науково-технічних та інноваційних відносин. Оскільки багато положень цього нормативно-правового акту носить здебільшого декларативний характер, яскравим прикладом є те, що в Україні жодного бюджетного року не було виконано визначеного статтею 34 норми щодо забезпечення державою бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7% ВВП України.

Науково-технічна та інноваційна політика держави повинна відповідати реаліям сьогодення, бути узгодженою й злагодженою із економічною й іншими різновидами державної правової політики.

Задля переходу від штучно створених несприятливих умов розвитку й неефективного використання науково-технічного потенціалу України до створення дієвих умов функціонування всього масиву методів державного стимулювання розвитку наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності першочергово необхідно дослідити вітчизняні та зарубіжні методи та інструменти державного стимулювання наукової та інноваційної сфери, після чого створити власну концепцію активізації розвитку цих сфер.

*Черняєва Дар'я Олександрівна – молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОРЯДКУ ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ У РАЗІ ЛІКВІДАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

На сьогоднішній день, процес ліквідації підприємства передбачає складний комплекс заходів, спрямований на те, щоб припинити його діяльність. Одним з важливих питань, на яке керівнику слід звернути особливу увагу є припинення трудових відносин з працівниками.

Пунктом 1 статті 40 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) передбачено можливість розірвання трудового договору, укладеного на невизначений строк, а також строкового трудового договору до закінчення строку його чинності у випадку змін в організації виробництва і праці. У тексті зазначеного пункту під змінами в організації виробництва і праці розуміють, зокрема, ліквідацію, реорганізацію, банкрутство або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників. Звільнення працівників за цією підставою є розірванням трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу. Тому таке звільнення має здійснюватися з дотриманням відповідних гарантій, правил та порядку, встановлених законодавством України.

Відповідно до статті 49⁴ КЗпП ліквідація, реорганізація підприємств, зміна форм власності або часткове зупинення виробництва, що тягнуть за собою скорочення чисельності або штату працівників, можуть здійснюватися тільки після завчасного надання професійним спілкам інформації з цього питання, включаючи інформацію про причини наступних звільнень, кількість і категорії працівників, яких це може стосуватися, про строки проведення звільнення.

Проінформувати профспілку або його представника (звичайно, якщо профспілка діє на підприємстві або коли працівник є членом профспілки) про ліквідацію підприємства і звільнення працівників не пізніше ніж за 3 місяці до вивільнення (ч. 3 ст. 22 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 р. № 1045-ХІV).

Але слід зауважити, що згоди виборного органу первинної профспілкової організації або профспілкового представника для розірвання трудового договору при ліквідації підприємства не треба (ст.ст. 43 і 43–1 КЗпП).

Працівник, відповідальний за кадровий облік на підприємстві, складає повідомлення про звільнення зважаючи на ліквідацію підприємства. Його вручають працівникові під підпис або відправляють рекомендованим листом з повідомленням про вручення і описом вкладення (якщо працівник працює

в іншому населеному пункті або відсутній на роботі, наприклад, по хворобі). Зробити це слід не менше йому за 2 місяці до дати звільнення (ст. 49² КЗпП).

У повідомленні повинна стояти конкретна дата, з якою планують розпрощатися з конкретним працівником.

Звільнити за п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП пізніше визначеного для цього дня -неможливо. І якщо треба буде перенести дату звільнення працівника, то його знов-таки треба попередити про нову дату звільнення за 2 місяці.

Нагадаємо: при повній ліквідації підприємства можна звільняти працівників в період їх тимчасової непрацездатності, а також у під час знаходження у відпустці. У пункті 19 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 р. №9 (далі – постанова Пленуму Верховного Суду) роз’яснено, що чинне законодавство не передбачає виключення зі строку попередження працівника про наступне звільнення (не менш ніж за 2 місяці) часу знаходження його у відпустці або періоду тимчасової непрацездатності. При недодержанні строку попередження працівника про звільнення, якщо він не підлягає поновленню на роботі з інших підстав, суд змінює дату його звільнення, зарахувавши строк попередження, протягом якого він працював. Тобто ч. 3 ст. 40 КЗпП тут не спрацьовує. При цьому матзабезпечення по лікарняному листку працівникові ліквідованого підприємства виплачує правонаступник, а коли такого немає – відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за місцем обліку підприємства в якості страховальника (ст. 50 ЗУ «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18 січня 2001 р. №2240-III).

Хоча ст. 198 КЗпП вимагає при звільненні осіб, молодше 18 років отримувати згоду місцевої служби у справах неповнолітніх, фактично його надання ні на що не впливає, адже підприємство ліквідується. Втім, ми все-таки радимо подумати про питання отримання такої згоди, для цього необхідно направити офіційний запит в службу у справах неповнолітніх. Упевнені, отримати згоду тут буде досить легко. Але на цьому справа не закінчується, адже звільнення осіб, молодше 18 років, неможливо без їх працевлаштування. До речі, так само неможливе без працевлаштування звільнення зважаючи на ліквідацію:

- вагітних жінок і жінок, що мають дітей, у віці до трьох років (до шести років – у випадку, передбаченому ч. 6 ст. 179 КЗпП), самотніх матерів за наявності дитини віком до 14 років або дитини-інваліда (ч. 3 ст. 184 КЗпП);
- батьків, що виховують дітей без матері (в т.ч. у разі тривалого знаходження матері в лікувальній установі), а також опікунів (піклувальників), приймальних батьків (ст. 186¹ КЗпП).

Правда, дієвий механізм для виконання цих положень не передбачений.

Знову-таки, за два місяці до вивільнення, роботодавцю треба надати в центр зайнятості інформацію про заплановане масове вивільнення працівників (п. 4 ч. 3 ст. 50 ЗУ «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року №5067-VI).

Видають наказ про звільнення працівників у зв'язку з ліквідацією. До речі, роботодавець в день звільнення повинен надати працівникові копію наказу про звільнення (ст. 47 КЗпП). В день звільнення до трудової книжки працівника вноситься відповідний запис.

Працівника письмово повідомлять про нараховані суми, належні при звільненні (це роблять перед їх виплатою), і виплачують їх в день звільнення. Мова йде про зарплату за відпрацьовані дні, компенсації за невикористану відпустку, вихідній допомозі в розмірі, визначеному в колективному договорі, але не менше середньомісячного заробітку, і інших грошових коштах, належних працівникові (ст. 116 КЗпП).

Якщо в день звільнення співробітник не працював, то вказані суми слід виплатити не пізніше наступного дня після пред'явлення ним вимоги про розрахунок. А коли існує спір про розмір сум, належних працівникові при звільненні, власник або уповноважений ним орган повинен при звільненні виплатити суму, що не є предметом суперечки (ст. 116 КЗпП).

Підводячи підсумки слід зазначити, що дотримання гарантій прав працівника у випадку розірвання трудового договору у разі ліквідації підприємства є важливим елементом механізму його захисту, що в першу чергу вимагає їх належного закріплення на рівні законодавства, а також приведення у відповідність до норм розвинених країн світу, особливо у світлі європейської інтеграції.

Честа Дмитро Олександрович – аспірант Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

Л. А. Чуйко

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ

Одним із основних напрямків економічної політики у сфері господарювання, відповідно до положень Господарського кодексу України (далі – ГК

Україні) є встановлення правові основи господарювання, забезпечення на власній основі розвитку різних форм власності і господарювання, утвердження господарського порядку в економічній системі України та інше. Проте на практиці відбувається зовсім інше, що проявляється під час здійснення господарської діяльності та підтверджується сучасним станом економіки країни, який нажаль не свідчить про її стабільність і розвиток. Вважаємо одним із нагальних питань, яке потребує визначення у господарському законодавстві є з'ясування правової природи і місця прав на земельну ділянку серед об'єктів господарських відносин як найважливішого базису, основи будь-якої діяльності. Повнота та досконалість законодавчої бази у сфері реалізації майнових прав на земельну ділянку суб'єктами господарювання є однією з перших необхідних умов для досягнення економічних і соціальних результатів у сфері господарювання, реалізації державної земельної політики та поліпшення економічної ситуації в Україні.

Слід зазначити, що на сьогодні відсутнє закріплення у господарському законодавстві спеціальних норм, що встановлюють особливості реалізації суб'єктами господарювання майнових прав на земельну ділянку. Водночас необхідно зауважити про відсутність і в науці єдиного підходу до визначення правої категорії «майнові права» і «земельна ділянка». Вказані обставини приводять до складнощів у використанні і розпорядженні такими об'єктами й до порушення прав та інтересів учасників господарських відносин. Як зазначає В. Д. Сидор, чим більше законодавство відстає від динаміки розвитку суспільних відносин і нових потреб землевласників і землекористувачів, тим виразніше виявляється його недосконалість [1; с. 92].

Отже на сучасному етапі розвитку відносин господарювання спостерігається нагальна потреба в проведенні аналізу категорії «майнові права на земельну ділянку» та встановлення особливостей їх реалізації суб'єктами господарювання. Оскільки, як зазначає Р. О. Халфіна, точне визначення змісту певного поняття необхідне не тільки задля «суворості теоретичних конструкцій», а й для правової практики – як нормотворчої, так і правозастосовної [2; с. 144]. Необхідно зазначити, що окремі аспекти зазначеної проблематики досліджувалися в працях, таких вчених як: С. І. Шимон, В. М. Єрмоленко, О. С. Яворської, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Д. Сидор, А. С. Яковлева, М. І. Брагінського, та ін. Втім, не зважаючи на досягнуті теоретичні та практичні результати наукових розробок, вони не охоплюють усю специфіку відносин, що виникають в процесі реалізації майнових прав на земельну ділянку. Позиції ж науковців до визначення правової категорії «майнові права» не вирізняються однаковістю. Проте в українському законодавстві можна виділити у два найпоширеніших підходи до визначення правової категорії «майнових прав».

Перший підхід відбиває розуміння майнових прав як різновиду майна. Вказаний підхід знаходить своє й нормативне закріплення. Так, відповідно до ст. ст. 177, 178, 656, 718 ЦК України об'єктами цивільних прав серед речей є також і майнові права, які можуть вільно відчужуватися та бути предметом договору купівлі-продажу, дарування, переходити у спадщину та інше. У господарському законодавстві даний підхід розкривається виходячи з положень ст. ст. 139, 144, 145 ГК України, майном визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи). Майнові права та обов'язки суб'єкта господарювання складають його майновий стан. Відповідно до ст. 86 ГК України майнові права виступають одним із різновидів вкладів учасників та засновників господарського товариства, законодавець відзначає, що права на земельну ділянку відносяться до різновиду майнових прав, що може передаватися. Також, про обіг земельних ділянок і майнових права на них як самостійних об'єктів обороту зазначається у ч. 5 ст. 93 ЗК України де вказується, що право оренди земельної ділянки може відчужуватися, у том числі продаватися на земельних торгах, передаватися у заставу, спадщину. Відповідно до ч. 2 ст. 127 ЗК України здійснюється продаж земельних ділянок державної чи комунальної власності або прав на них (оренди, суперфіцію, емфітевзису) громадянам, юридичним особам та іноземним державам на підставах та в порядку, встановлених цим Кодексом. Отже розуміння майнових прав як різновиду майна, по суті відображає поширення на майнові права правового режиму речей, що передусім стосується оборотоздатності майнових прав як об'єктів

Другий концептуальний підхід до визначення поняття і змісту «майнових прав», що склався у правовій науці, можна визначити як комплексний. Його прибічники розглядають майнові права як родову категорію, яка охоплює речові права, зобов'язальні права, корпоративні права і виключні права. Схожий підхід законодавця відображено також у положеннях ст. ст. 115, 718, 1218 ЦК України, ст. 127 ЗК України. У статтях ГК України (47, 66, 86, 133, 136, 145, 147). Відповідно до ст. 167 ГК України використовується термін «право на частку в статутному капіталі» господарського підприємства, що обумовлює корпоративні права, тобто майнові права учасника. Стаття 145 ГК України визначає, що майновий стан та облік майна суб'єкта господарювання визначається сукупністю належних йому майнових прав та майнових зобов'язань. Ці та інші статті господарського законодавства частіше сформульовані таким чином, що підкреслюють причинний зв'язок прав, що розглядаються, з майном, і як результат – їх закріплення за суб'єктом правовідносин.

Важливого значення у контексті цього аналізу має той факт, що у положеннях ГК України застосовується родовою категорією «земля» у значенні

природного ресурсу виключно (ст. 150 ГК України). Проте, слід зазначити, що законодавець, відносячи землю до природних ресурсів, помістив відповідні положення у розділі III ГК України «Майнова основа господарювання», що дозволяє також говорити про її належність до категорії «майна». В окремих статтях ГК України закріплено, що земля є об'єктом права власності, яке набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою (ст. 150, 151 ГК України). Згідно із статтею 79–1 ЗК України законодавець визначає формування земельної ділянки як об'єкта цивільних прав, що вимагає проведення реєстрації не тільки земельних ділянок як таких, а й та прав власності та інших речових прав на них.

Таким чином, момент виникнення земельної ділянки як об'єкта цивільних прав і момент визнання наявності прав на них різняться у часі. Земельне законодавство не встановлює особливостей змісту майнових прав на земельні ділянки, залишаючи нерозв'язаними існуючі недоліки і неточності у їх законодавчому визначенні. Необхідно також відзначити, що положення ЗК України не містять норм з регулювання відносин використання землі як природного ресурсу, на що акцентує увагу стосовно розглядуваного об'єкта ГК України.

Отже, проведене дослідження свідчить, що в науці і в законодавстві спостерігається неоднозначність у визначенні правової категорії «майнові права», а також майнових прав на земельну ділянку суб'єктів господарювання. Положення господарського законодавства не містять чіткого визначення місця земельної ділянки і прав на неї серед іншого майна, яке залучається та використовується суб'єктами господарювання при здійсненні власної діяльності, підкреслюючи, основним чином, природоресурсну характеристику землі в цілому. Слід визнати про відсутність відбиття у ГК України цих особливостей правового режиму використання земельних ділянок і визначення у складі майна суб'єктів господарювання.

Зазначені прогалини у господарському законодавстві потребують негайного вирішення і усунення, шляхом внесення відповідних доповнень до ГК України, а саме закріплення спеціальних норм, що встановлюватимуть особливості реалізації суб'єктами господарювання майнових прав на земельну ділянку як особливого різновиду майна.

Література:

1. Сидор В. Д. Динаміка розвитку земельного законодавства України // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 1. – С. 91–99.
2. Халфіна Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфіна. – М. : Юрид. лит., 1974. – 370 с.

3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40. – Ст. 356.

5. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. №2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №3–4. – Ст. 27.

*Чуйко Лілія Андріївна – здобувач кафедри господарського права
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*

Р. Б. Шишка

ПОДОЛАННЯ ПІРАТСТВА У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Серед нагальних проблем сучасного авторського права Зеленою книгою з авторського права, що представлена Європейською Комісією 14 червня 1998 р. визнано боротьбу із піратством – несанкціонованим відтворенням творів та їх носіїв, які ним охороняються, з метою отримання прибутку. На це спрямовано регламент 3842/86 ЄС про підроблені товари та товари піратського виробництва та план дій по боротьбі із піратством у ЄС від 30 листопада 2000 р. Тому сприяли і зміни на ринку і пришвидшення життєвого циклу товарів і нові способи їх використання. Особливо великих масштабів піратство набуло завдяки новітнім інформаційним технологіям і зокрема в мережі Інтернет.

З появою нових носіїв об'єктів авторського права та можливості їх розповсюджувати та відтворювати змінюються порядок та способи комерційного їх використання. Це проявляється стосовно друкованої продукції, яка розрахована на тривале споживання, насамперед навчальної літератури. Наразі стало не вигідно видавати друковані методичні розробки, і їх витісняють електронні носії чи методичні комплекси в електронному виді, які легко донести до студентів, що хоча б на побутовому рівні вміють поводитися із ПК. Відповідно провідні кафедри пропонують студентам методичні розробки і навіть виконання обов'язкових контрольних робіт у електронній формі, що виправдано як в економічному так і в технологічному аспекті. Принаймні вічна проблема нехватки «методичок»[1] із-за неповернення їх студентами чи зносу вирішується і вдається донести завдання до кожного студента. Через мережу доступу Інтернет можна у будь-який час отримати необхідну інформацію і універсалізувати навчальний процес.

Щодо «методичок» – то це півбіді. Наразі виникає і ряд інших проблем, які потребують вирішення. У їх основі – можливість переведення об'єктів авторського права у електронні носії (інформаційна форма існування та зберігання) і пов'язане із тим новітнє використання об'єктів авторського права, яке не охоплене ні ст. 441 ЦК України, ні ч. 3 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Ще В. А. Дозорцев звернув увагу на властивість значної кількості об'єктів цивільних та інших прав набувати інформаційної форми чи інформаційної системи взагалі, як будь яких повідомлень, які передаються взагалі [1, с. 224]. Внаслідок того, що інформація має різні види і мету, то і правові наслідки того різні: поширення комерційної інформації, зокрема реклами – сприяє реалізації товару та отриманню прибутку рекламодавцем; поширення об'єктів авторського права без дозволу володільця майнових прав та способом, який забезпечує доступ будь-ким і з будь-якого місця, зокрема через мережу Інтернет, знижує реалізацію носія і прибутки для володільця майнових прав і винагороду автору. Володільці сайтів, на які виставляються об'єкти авторського права при заявленні їм вимог, зазвичай посилаються на свободу поширення інформації та що вони сприяють популяризації об'єктів авторського права, підвищенню знаності автора, рівня його цитованості і замовчують, що за це вони отримують дохід (за скачування цих робіт стягується плата).

Так чи інакше комерціалізація об'єкта авторського права залежить від кількості реалізації екземплярів носія чи привселюдного комерційного оприлюднення об'єкта авторського права. Класичний приклад: чим більший тираж книг за твором автора, тим більші прибутки видавців, торговців та гонорар автора. Комерційне використання інших об'єктів авторського права також залежить або від кількості показів, спектаклів, рівня показів. Побічне використання – використання цих творів на корпоративах.

Відповідно, якщо твір чи його відтворення є доступним через загальнодоступні мережі, зокрема Інтернет, то придбавати його носій чи повторно відвідувати публічний показ, та ще й тратитись, недоцільно. Як не парадоксально, але це суперечить комерційним інтересам суб'єктів авторського права. Відповідно або слід більш жорстко протистояти несанкціонованому розміщенню об'єктів авторського та виконавського права, або визнати їх використанням у ст.441 ЦК України, як спеціальний. Досі він охоплювався п. 2 цієї статті, яка передбачає відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі.

Не менш очевидним є і те, що ті об'єкти авторського права, які передбачені у ст. 433 ЦК України, попри спільні риси, по різному себе проявляють

при комерційному використанні. Відповідно і самі порушення також є різними як і їх наслідки.

Але така ж проблема виникає і щодо навчальних посібників та підручників, які є результатом більш кропіткої і затратної роботи і визнані об'єктом авторського права. Якщо тільки текст підручника появляється у електронному виді, то він стає доступним для студентів та інших осіб і вони вже не будуть придбавати друковану його версію. Відповідно, комерціалізація такого об'єкта авторського права є досить проблемною.

Зазначений вище план ЄС передбачає посилення контролю за введення у обіг контрафактів і запровадження додаткових механізмів у сфері співробітництва на адміністративному рівні у боротьбі із контрафакцією і піратством. Проте упущені спеціальні, зокрема програмні. Видається що адміністратори сайтів могли б видаляти із ним інформацію і зокрема об'єкти авторського права, які поміщені без дозволу авторів та інших володільців майнових прав. Принаймні така практика уже є і її слід розвивати надалі.

У ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» слід додаткового внести способи протистояння піратству, у тому числі видалення носіїв якщо об'єкти авторського права поміщені без дозволу.

Література:

1. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей / Исслед. центр частного права. – М.: Статут, 2005. – 416 с.

Шишка Роман Богданович – професор, завідуючий кафедрою господарського права і процесу Юридичного Інституту НАУ

І. Є. Якубівський

ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасний стан розвитку законодавства України характеризується помітним розширенням сфери законодавчого регулювання суспільних відносин, що проявляється у прийнятті значної кількості законів, які поширюються на різноманітні ділянки суспільного життя і вводять у законодавчу лексикону нові поняття. Сказане повною мірою стосується ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».

Відповідно до ст.1 даного Закону, трансфер технології – передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов’язки щодо технології та/або її складових. Наведене визначення містить два важливих моменти, що вказують на галузеву природу даних відносин: по-перше, наявність договору між фізичними та (або) юридичними особами, яким опосередковуються відносини щодо трансферу технології, і, по-друге, на підставі цього договору встановлюються, змінюються чи припиняються майнові права на технологію та (або) її складові. Відтак, у цій частині відносини щодо трансферу технологій відповідають закріпленим ст.1 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) ознакам цивільних відносин.

Поряд із поняттям «технологія» у ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» містяться визначення таких понять, як «складова технології» та «об’єкт технології». При цьому визначення об’єкта технології і складової технології у своїй основі є доволі близькими, оскільки в них названо три категорії елементів технології: «наукові та науково-прикладні результати», «об’єкти права інтелектуальної власності» і «ноу-хау». При цьому у закріплених ст.1 даного закону визначеннях трансферу технології та договору про трансфер технології йдеться про «майнові права на технологію та (або) її складові». Тобто об’єктом майнових прав названо саме технологію або складові технології. У свою чергу термін «об’єкт технології» більше у законі не вжито жодного разу, що, загалом, ставить під сумнів доцільність його закріплення у ст.1 даного закону.

Визначення поняття «технологія» не дає чіткого уявлення стосовно того, про який вид об’єктів цивільних прав в даному випадку йдеться. Адже у цій дефініції законодавець одночасно оперує такими поняттями, як «результат науково-технічної діяльності», «знання», «рішення». Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність», науково-технічна діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. У цьому аспекті результатами науково-технічної діяльності, власне і є нові знання, які можуть стосуватись відповідних технічних (технологічних) рішень.

До складових технології закон відносить наукові та науково-прикладні результати, об’єкти права інтелектуальної власності і ноу-хау.

З наведених трьох категорій лише одна – об’єкти права інтелектуальної власності – прямо передбачена як об’єкт цивільних прав у ЦК (ст.ст. 199, 418, 420). У ЦК закріплено досить широкий перелік видів об’єктів права інтелектуальної власності (ст. 420), який одержує подальшу деталізацію на

рівні спеціальних норм, вміщених у самому ЦК (глави 36–46) та відповідних спеціальних законах у сфері інтелектуальної власності. Окремі із цих об'єктів згадуються у передбаченому ст. 1 ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» визначенні об'єкта технології – винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці. Проте, з позиції законодавства про інтелектуальну власність, технологія може стосуватися, власне, таких об'єктів, як винаходи та корисні моделі (ст.ст. 459, 460 ЦК, ст.1 ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»), раціоналізаторські пропозиції (ст.481 ЦК) та комерційні таємниці (ст. 505 ЦК). Щодо творів наукового, технічного характеру, комп'ютерних програм, то вони є об'єктами авторського права (ст.433 ЦК, ст.8 ЗУ «Про авторське право і суміжні права»). Проте враховуючи, що авторське право поширюється лише на форму твору, а не на його зміст, правова охорона технології чи її складових в рамках авторського права є мало-ефективною.

Що стосується наукових та науково-прикладних результатів, то визначення відповідних термінів передбачені ст. 1 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність». Крім того, у ст. 22 названого закону передбачено, що правовий режим наукового і науково-прикладного результату як об'єкта права інтелектуальної власності визначається законами України. Однак конкретний науковий чи науково-прикладний результат може мати правовий режим об'єкта права інтелектуальної власності лише тоді, якщо він відповідатиме встановленим законодавством у сфері інтелектуальної власності умовам надання правової охорони. Відтак, охорона прав на такий результат визначатиметься залежно від того, до якого виду об'єктів права інтелектуальної власності він належить. Так, якщо йдеться про монографії, наукові статті, наукові доповіді тощо, то вони виступатимуть об'єктами авторського права (глава 36 ЦК; ЗУ «Про авторське право і суміжні права»). Якщо науковий результат полягає у встановленні невідомих раніше об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, то він може підпадати під правовий режим наукового відкриття (глава 38 ЦК). Коли науково-прикладний результат виявляється у новому конструктивному чи технологічному рішенні, експериментальному зразку він може бути об'єктом винаходу, корисної моделі, промислового зразка (глава 39 ЦК). Відтак, у цій частині наукові та науково-прикладні результати не можуть розглядатися в якості самостійного елемента технології поряд з об'єктами права інтелектуальної власності.

Щодо тих наукових та науково-прикладних результатів, які не є об'єктами права інтелектуальної власності, то з точки зору класифікації об'єктів ци-

вільних прав їх можна розглядати як певну інформацію (ст.200 ЦК). Враховуючи, що мова йде про наукові та науково-прикладні результати як елементи технології, в контексті передбачених ЗУ «Про інформацію» видів інформації, йдеться про науково-технічну інформацію (ст.16). Відповідно до ст.2 ЗУ «Про науково-технічну інформацію», науково-технічна інформація, що є продуктом інтелектуальної творчої праці, становить об'єкт права інтелектуальної власності. Тобто об'єктом права інтелектуальної власності виступає не будь-яка науково-технічна інформація, а лише та, що є результатом інтелектуальної творчої діяльності, а також, слід додати, яка відповідає встановленим законодавством про інтелектуальну власність умовам надання правової охорони.

Стосовно ноу-хау слід зауважити, що, на відміну від попередньої редакції ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», діюча редакція цього закону не розглядає його в якості об'єкта інтелектуальної власності, виводячи його в ранг самостійної складової технології. Водночас, виникають сумніви щодо правильності такого законодавчого підходу з огляду на існування такого об'єкта права інтелектуальної власності, як комерційна таємниця. Принаймні, визначення ноу-хау у ст.1 ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» у значній мірі наближене до визначення комерційної таємниці у ст.505 ЦК.

Враховуючи наведене вище, вжиті у ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» поняття «технологія» та «складова технології» в переважній своїй більшості зводяться до тих чи інших об'єктів права інтелектуальної власності. Відтак, у цій частині термін «майнові права на технологію та (або) її складові», який вживається у більшості статей даного закону, в контексті ЦК слід розуміти як майнові права інтелектуальної власності. Водночас, ті елементи технології, які не набувають правового режиму об'єктів права інтелектуальної власності, можуть розглядатись в якості науково-технічної інформації. Однак в цьому випадку відкритим залишається питання щодо майнових прав на такий об'єкт, оскільки цивільне законодавство більшою мірою розглядає право на інформацію в якості особистого немайнового права фізичної чи юридичної особи (ст.ст.94, 302 ЦК).

Якубівський Ігор Євгенович – доцент кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ УГОД ПРО РОЗПОДІЛ ПРОДУКЦІЇ

Сучасна світова практика стимулювання іноземних інвестицій у сферу нафто і газовидобування особливу увагу акцентує саме на Угодах про розподіл продукції, виділяючи її з поміж інших. Отже, угода про розподіл продукції (далі – УРП) – це спеціальний контракт, відповідно до якого держава надає з метою пошуку, розробки та видобування корисних копалин певну ділянку надр у користування інвестору з подальшою компенсацією його витрат та розподілу видобутої продукції на умовах, визначених контрактом. Особливістю УРП є той факт, що держава залишається власником добутих вуглеводнів, за винятком частки, що належить інвестору відповідно до умов контракту.

Міжнародна практика застосування УРП традиційно виділяє три основні моделі УРП:

- 1) «індонезійська»;
- 2) «перуанська»;
- 3) «лівійська».

Проте внаслідок їх значного поширення в II пол. XX ст. на міжнародній арені з'являються змішані моделі УРП, наприклад китайська модель. Всі моделі УРП склалися історично під впливом об'єктивних факторів політичного та економічного характеру відповідної країни і подальша їх класифікація дозволить зрозуміти правову природу кожної з моделей. В основу класифікації УРП можна покласти принцип (критерій) прямого чи непрямого та одно чи багаторівневого розподілу видобутої продукції.

Індонезія була першою нафтовидобувною країною, в якій стало широко застосовуватися УРП як юридичний інструмент, що дозволяв зарубіжним нафтовим підприємствам займатися виробництвом нафти на її території. Історично УРП застосовувалися виключно до контрактів щодо видобутку нафти. Даний феномен пояснюється тим фактом, що УРП знайшли своє застосування ще з II пол. XX ст., в той час коли світовий ринок газу перебував на стадії формування. А тому протягом майже всього століття УРП розглядалися як різновид нафтових контрактів і лише в кінці XX ст. газовидобування стає предметом УРП.

Отже, для «індонезійської моделі» є характерними наступні ознаки:

– управління: наявність спеціального міністерства як органу, що визначає вектор енергетичної політики держави, та національної компанії, яка

безпосередньо займається веденням нафтового бізнесу на території країни (національна нафтова компанія Індонезії ПЕРМІНА (зараз – ПЕРТАМІНА));

- фінансування: здійснюється Контрактором у повному обсязі, в тому числі фінансування технології;

- розділ видобутої нафти: трирівнева система розподілу продукції – на I рівні вся вироблена продукція поділяється на компенсаційну, що належить Контрактору на умовах відшкодування витрат (відшкодування в розмірі не більше 40% від загального обсягу добутої нафти за один розподіл) та прибуткову, що розподіляється між Контрактором і ПЕРТАМІНА відповідно до умов контракту (65/85 – ПЕРТАМІНА, 35/15 відповідно Контрактору) (II рівень). З прибуткової продукції, що після розподілу відійшла Контрактору справляється прибутковий податок (III рівень). Всі інші податки справляються виключно ПЕРТАМІНА. Відсутність роялті (плата за користування надрами), як особливість індонезійського контракту;

- право власності на обладнання та інформацію: все обладнання, яке купується і завозиться до Індонезії підрядником, стає власністю ПЕРТАМІНА. Інформація отримана під час робіт обумовлених контрактом є власністю ПЕРТАМІНА;

- зобов'язання щодо забезпечення внутрішнього ринку: Контрактор відповідно до умов контракту зобов'язується поставляти певну кількість видобутої нафти на внутрішній ринок Індонезії.

Резюмуючи наведене для «індонезійської моделі» є характерним розподіл продукції після компенсації витрат інвестора та трирівнева система розподілу продукції, що стало класичним зразком сучасних УРП. На сьогоднішній день більшість держав, що займаються видобутком вуглеводнів застосовують саме «індонезійську» чи змішані моделі розподілу продукції.

Другою історичною моделлю УРП є «перуанська». Їй властивий прямий розподіл продукції (без відрахування компенсації інвестору його витрат) та дворівнева система її розподілу, відповідно до якої загальна видобута вуглеводнева сировина без урахування витрат інвестора розподіляється між інвестором та державою (I рівень). При цьому частка видобутку інвестора підлягає обов'язковому оподаткуванню (II рівень). Однією з виключних особливостей «перуанської моделі» УРП, що відрізняє її від «індонезійської» є особлива правова форма договору – з 1985 року УРП в Перу були замінені угодами з технічного обслуговування на умовах ризику, відповідно до яких інвестор отримує плату, виражену в доларах за кожен барель нафти.

Наступною моделлю УРП, що історично склалася є «лівійська модель». Їй притаманний прямий розподіл продукції та однорівнева система її розподілу (див. Схема 3), при якій держава встановлює підвищені у свій бік про-

порції розділу видобутку корисних копалин (наприклад, 81 і 19 або 85 і 15 відсотків відповідно), але з огляду на зазначений непропорційний розподіл лівійський Контрактор звільнявся від необхідності сплати прибуткових податків. Також «лівійська модель» передбачає певні відмінності щодо питань розробки родовищ. Після відкриття промислового родовища, Лівійська Національна Нафтова Корпорації (далі – ЛННК) мала внести свій внесок у виробничі витрати і витрати на розробку родовища, що могли супроводжуватися аж до дати експортування продукції. Зазначені витрати повинні були бути розділені між ЛННК і Контрактором в пропорції, в якій було розділено і виробництво за контрактом, скажімо, 81 відсотків до 19 або 85 до 15. Сам внесок ЛННК у витрати на розробку родовища розглядався як позика, яка повинна була бути повернута Контрактором через кілька років, коли буде видобуто визначену кількість нафти.

Питання укладення та реалізації УРП сьогодні набуває неабиякого значення в розрізі забезпечення енергетичної безпеки держави, проте міжнародною практикою сьогодні не вироблено єдиної уніфікованої моделі контракту щодо розподілу продукції. Оскільки УРП адаптується під інвестиційне законодавство тієї чи іншої держави, то спільними залишаються виключно принципи. Внаслідок такої гнучкості щодо правового регулювання, інвестор може самостійно обирати куди йому вкладати кошти, що фактично й забезпечує інтерес іноземних інвесторів до зазначеного інструменту стимулювання інвестицій у сферу видобутку вуглеводнів.

*Янишен Богдан Вікторович – аспірант кафедри господарського права
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ
ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 14 листопада 2014 р.)

Відповідальний за випуск *Д. О. Черняєва*

Комп'ютерна верстка *А. Т. Гринченка*

Підписано до друку з оригінал-макета 15.12.2014.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 11.84. Ум. друк. арк. 11.86. Вид. № 1143.
Тираж 90 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Леонов
Тел. (057) 717-28-80